

1 | 10

Justitiële verkenningen

Voetbal

verschijnt 8 maal per jaar • jaargang 36 • maart

Colofon

Justitiële verkenningen is een gezamenlijke uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Boom Juridische uitgevers. Het tijdschrift verschijnt acht keer per jaar.

Redactieraad

drs. A.C. Berghuis
mr. dr. M. Malsch
prof. dr. mr. L.M. Moerings
dr. C.J. de Poot
mr. drs. M. Schuilenburg
dr. B.M.J. Slot
mr. P.A.M. Verrest

Redactie

drs. M.P.C. Scheepmaker

Redactiesecretariaat

tel. 070-370 65 54
E-mail: infojv@minjus.nl

Redactieadres

Ministerie van Justitie, WODC
Redactie Justitiële verkenningen
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
tel. 070-370 71 47
fax 070-370 79 48

WODC-documentatie

Voor inlichtingen: Infodesk WODC,
e-mail: wodc-informatiedesk@
minjus.nl, internet: www.wodc.nl

Abonnementen

Justitiële verkenningen wordt gratis verspreid onder personen en instellingen die beleidsmatig werkzaam zijn ten behoeve van het ministerie van Justitie. Wie in aanmerking denkt te komen voor een gratis abonnement, kan zich schriftelijk of per e-mail wenden tot het redactiesecretariaat: infojv@minjus.nl. Andere belangstellenden kunnen zich richten tot Boom Juridische uitgevers. De abonnementsprijs bedraagt € 138 (excl. btw, incl. verzendkosten) voor een plusabonnement. Een plusabonnement biedt u naast de gedrukte nummers tevens het online-archief vanaf 2002 én een e-mailattending. Het plusabonnement kunt u afsluiten via

www.bju-tijdschriften.nl. Of neem contact op met Boom distributiecentrum via 0522-23 75 55 of budh@boomdistributiecentrum.nl.

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van het jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende kalenderjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd.

Uitgever

Boom Juridische uitgevers
Postbus 85576
2508 CG Den Haag
tel. 070-330 70 33
fax 070-330 70 30
e-mail info@bjv.nl
website www.bju.nl

Ontwerp

Tappan, Den Haag

Omslagfoto

© Dejan Kostic, Hollandse Hoogte
Arrestatie van een hooligan in voetbaltenue bij protesten in Belgrado in juli 2008 tegen de arrestatie en uitlevering van de voormalige Bosnisch-Servische leider Radovan Karadzic.

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

Inhoud

Voorwoord	5
<i>B.M.J. Slot</i>	
Misdaadgeld en voetbal; emotioneel witwassen en andere oneconomische motieven	12
<i>R.H. Koning</i>	
Voetbal als bedrijfstak	28
<i>J. Burger</i>	
Misdaad en het WK voetbal 2010 in Zuid-Afrika	41
<i>H. Ferwerda, I. van Leiden en T. van Ham</i>	
Het nieuwe hooliganisme; geweld ook buiten het voetbalveld	54
<i>S.F.H. Jellinghaus</i>	
Geweld op het voetbalveld	69
Boekrecensie	87
<i>H. Nelen over</i>	
Doorgestoken kaart; voetbal en georganiseerde misdaad van Declan Hill	
Boekrecensie	94
<i>L. Groot over</i>	
Dure spitsen scoren niet (en andere raadsels van het voetbal verklaard) van Simon Kuper en Stefan Szymanski	
Summaries	103
Internetsites	106
Congresagenda	108
WODC: website en rapporten	113

Voorwoord

Aan de vooravond van het FIFA-wereldkampioenschap 2010 in Zuid-Afrika wordt het voetbal geteisterd door problemen die de glans van het spel hebben aangetast. In het najaar van 2009 gaf Sir Alex Ferguson, voorzitter van het machtige Manchester United, in een interview te kennen zich grote zorgen te maken over de toekomst van het voetbal.¹ Volgens Ferguson staat het voetbal aan de vooravond van een crisis die in veel opzichten gelijkenis vertoont met de crisis op de huizenmarkt, en meer algemeen, de mondiale bankencrisis.

Fergusons zorgen lijken te worden bewaarheid. Media-inkomsten lopen terug. Sponsors zijn minder vrijgevig dan in tijden van hoogconjunctuur. Geldschieters haken af en overheden hebben andere, meer dringende, problemen dan lokale voetbalclubs kunstmatig in leven te houden. In Nederland komt de ene na de andere club in financiële problemen. Voetbalclub AZ Alkmaar verloor eind 2009 als haar suikeroom Dirk Scheringa – een rechtstreeks gevolg van de bankencrisis. Begin dit jaar ging het HFC Haarlem na een roemruchte geschiedenis van meer dan 130 jaar failliet. En zo zijn veel clubs in het Nederlandse betaalde voetbal in geldnood.

De wankelende financiële basis van het voetbal is een wereldwijd probleem. Het geldt voor topclubs zoals Real Madrid, dat afgelopen zomer voor een kwart miljard euro aan nieuwe spelers kocht en voor minstens nog eens zo'n bedrag in de rode cijfers staat. Maar ook clubs in de lagere regionen van de voetbalpiramide hebben dure spelers op de loonlijst staan die ze zich eigenlijk niet kunnen veroorloven. Lopende uitgaven worden met schulden gefinancierd. Waar hebben we dat vaker gehoord? En vooral, hoe lang kan dat goed gaan? Wat gebeurt er met een club als de voetbalprestaties tegenvallen en het vertrouwen wegebt?

De financiële onevenwichtigheid die het voetbal vrijwel altijd en overal kenmerkt, vormt niet de enige bedreiging. De handel in jonge – soms minderjarige – spelers is een issue dat de voetbalgeïmagineerden al veel langer bezighoudt. Een probleem dat rechtstreeks het gevolg is van de inkomensverschillen tussen aan de ene kant de

¹ Zie www.guardian.co.uk/football/2009/oct/16/sir-alex-ferguson-manchester-united.

'big spenders' in de Europese voetbalcompetities en aan de andere kant de veel armere competities in de derde wereld en opkomende economieën zoals Brazilië. Jaarlijks worden honderden voetballers uit Afrika en Zuid-Amerika of het voormalige Oostblok door spelersmakelaars naar West-Europa gehaald. Soms minderjarig, onder valse voorwendselen en met onrealistische beloften. Voor de voetballers en hun familie is de stap naar Europa vaak een uitweg uit de armoede. In sommige gevallen met succes, maar als de verwachtingen niet uitkomen, verdwijnen deze jongens niet zelden in de illegaliteit. Terugkeren is meestal geen optie, zeker wanneer de familie dik heeft moeten betalen voor een paspoort, visum, de reis naar Europa en de bemiddeling voor een zich als 'voetbalmakelaar' voordoende tussenpersoon. Volgens de Noorse onderzoeksjournalisten Madsen en Johansson (2008) zijn er in Europa naar schatting 20.000 jonge voetballers die op deze manier in het illegale circuit terecht zijn gekomen en soms een zwervend bestaan in Europa leiden.² Deze schatting is wellicht aan de hoge kant, maar een feit is dat ook de voetbalbonden FIFA en UEFA zich bezinnen op verdere maatregelen om de illegale handel in jonge spelers tegen te gaan. Maar ook als een transfer wel volgens de regels verloopt, is het de vraag wie hier nu werkelijk mee gediend is. Voor spelers zelf vormt hun buitenlandse carrière vaak een 'mix van tragedie en succes', zoals de Britse journalist Alex Bellos het karakteriseerde in zijn boek over de culturele en economische betekenis van het voetbal in Brazilië. Er zijn volgens Bellos buiten Brazilië meer Braziliaanse profvoetballers dan diplomaten actief: 'The Brazilians invariably make the same comments, whether they are in Singapore, India, Guatemala or Kazakhstan: they are making more money than they ever did in Brazil, which was too competitive anyway, but they miss their mother's rice and beans terribly' (Bellos 2002, p. 22). Door de handel in spelers worden de competities in Afrika en Brazilië leeggeroofd, waardoor toeschouwers ter plekke wegblijven en inkomsten terugvallen. Liever volgt men via de satelliet de verrichtingen van de clubs in de Britse Premier League. Zelfs de Braziliaanse president Lula da Silva beklaagde zich in september

2 Zie onder andere www.playthegame.org/knowledge-bank/articles/review-of-den-forsvunne-diamanten-the-lost-diamond-917.html?type=98&cHash=1202d1a946. Zie ook: D. de Groot, 'Opgelicht en nu illegaal in Frankrijk', *NRC Handelsblad*, 12 maart 2009.

jongstleden bij de FIFA openlijk over de 'diefstal' van spelers uit Brazilië.³ Hijzelf, van oudsher fan van de Volksclub Corinthians uit Sao Paulo, gaf kort geleden eerlijk toe tegenwoordig liever naar het voetbal in Engeland, Spanje, Italië, en soms zelfs Rusland en Turkije of Kazachstan te kijken dan naar het voetbal in Brazilië.

Er bestaat van oudsher een natuurlijke relatie tussen criminelen en de wereld van het voetbal. Soms vormt de gemeenschappelijke achtergrond van voetballers en criminelen een probleem, zoals Johnson beschrijft in zijn in 2007 verschenen *Football and Gangsters. How organised crime controls the beautiful game*: 'Many footballers are from working-class or even underclass backgrounds, often raised in rough areas where they rub shoulders with rising stars of the underworld from a young age. When they become rich and famous, footballers find it hard to cut their ties and are often dragged back into the gutter by their old mates' (Johnson 2007, p. 10). Maar ook is het voetbal van oudsher een ingang van de onder- naar de bovenwereld. Onderwereldfiguren afficheren zich graag met bepaalde sporten, waarvan het voetbal er één is. Sport geeft mogelijkheden om besmet geld een legaal aanzien te geven, maar ook om maatschappelijk aanzien te verwerven. Particuliere investeerders staan zij-aan-zij met lokale bestuurders op de voetbaltribunes of in de skyboxen om de verrichtingen van 'hun club' gade te slaan. De psychologie van Russische oligarchen die voetbalvoorzitters worden, is in dit opzicht niet veel anders dan die van de lokale wiettelers die de F-jes van de plaatselijke voetbalclubs sponsort: 'Je hebt veel geld, maar je telt toch niet echt mee in de wereld, en wat doe je dan? Dan probeer je status te verwerven'.⁴

Een nieuwe ontwikkeling is ook dat overheden zich de laatste jaren meer met de geldstromen achter de sport willen bemoeien. Van oudsher was het adagium dat sport en politiek niet samengaan. Een zo gering mogelijke overheidsbemoeienis was de beste manier om de integriteit van de sport maximaal te waarborgen. Maar sinds het grote geld door de opkomst van de commerciële televisiekanalen in de sport een rol is gaan spelen, is dit uitgangspunt niet meer houdbaar. In 2007 verscheen een *White Paper on Sport*, een docu-

3 Zie <http://nl.soccerway.com/news/2009/September/03/lula-deplores-europe-stealing-brazils-best-players/>

4 Citaat van Derk Sauer in S. Kuper, 'Geen status? Koop een voetbalclub!', *NRC Weekblad*, 15 augustus 2009.

ment waarin de Europese Commissie zich voor het eerst expliciet over sport uitlaat. Naast de bejubeling van de belangrijke sociale, economische en culturele functies, zegt de Europese Unie zich zorgen te maken over misbruik en daarmee uitholling van de waarden van de sport: 'Sport is confronted with new threats and challenges, such as commercial pressure, exploitation of young players, doping, racism, violence, corruption and money laundering' (EU White Paper on Sport, 2007). De tijden dat voor sport een uitzondering werd gemaakt – een vrijplaats in de samenleving in plaats van een gewone gereguleerde economische sector – lijken definitief achter ons te liggen. Sport is te belangrijk geworden, commercieel en politiek. Voetbalbonden ontkomen er niet meer aan maatregelen te nemen om het voetbal evenwichtig en schoon te houden – en zijn zich daar terdege bewust van. Hoe lastig dat ook is tegen de gevestigde belangen in en met overbrugging van soms grote internationale verschillen in wetten en regels. Wat naar voren komt, is een beeld van financieel wanbeheer, belastingontduiking, omkoping, mensenhandel, witwassen en normvervaging voor het oog van de 270 miljoen fans die de 'wereldvoetbalfamilie' volgens FIFA telt. Dit themanummer beoogt meer inzicht te geven in de voetbalsport als 'arena' voor criminaliteit. Fenomenen als witwassen, omkoping, hooliganisme en geweld op het veld komen aan de orde. Ook wordt ingegaan op de financiële kwetsbaarheid van de sector en de groeiende ongelijkheid tussen Europese clubs.

Het eerste artikel, geschreven door Slot, begint met de constatering dat de investeringen in de voetbalsport en daarmee de commerciële belangen enorm zijn toegenomen in de afgelopen twee decennia. De auteur analyseert een recent verschenen rapport van de mondiale witwasbestrijdingsorganisatie Financial Action Task Force (FATF) over de kwetsbaarheid van de voetbalsector voor infiltratie van crimineel geld. Verscheidene case studies laten zien dat specifieke kenmerken van de sector bijdragen aan die kwetsbaarheid. Te denken valt aan de ondoorzichtige transfermarkt en de dubieuze rol van spelersmakelaars. Ook sociaal-psychologische factoren spelen een rol: van oudsher investeren individuen in de clubs om daarmee sociaal prestige te verwerven en toegang tot het plaatselijke of zelfs nationale establishment. Hoewel voetbal inmiddels is uitgegroeid tot een mondiale bedrijfstak, zijn regelgeving en toezicht niet meegroeid met deze ontwikkelingen.

Koning gaat vervolgens verder in op de specifieke kenmerken van de bedrijfstak voetbal. Hij analyseert het Nederlandse betaald voetbal en maakt een vergelijking met voetbalcompetities in andere Europese landen. Als het gaat om opbrengsten van uitzendrechten, blijft Nederland duidelijk achter. De grote financiële ongelijkheid tussen Europese clubs is in belangrijke mate veroorzaakt door drie grote veranderingen in de organisatie van het voetbal: de invoering van de Champions League, het Bosman-arrest en de liberalisering van de transfermarkt die daarvan het gevolg was. Op dit moment bestaat er een open Europese markt voor voetbaltalent, maar de markt voor het 'product' voetbal is nationaal georganiseerd. Grote competities genereren meer inkomsten en hebben ook een internationale uitstraling. Het is daarom niet te verwachten dat Nederlandse clubs nog succesvol kunnen wedijveren met hun Spaanse en Engelse tegenhangers.

Al geruime tijd worden in de media zorgen geuit over de veiligheid van spelers, supporters en journalisten die bij het WK in Zuid-Afrika aanwezig zullen zijn. De Zuid-Afrikaanse onderzoeker Burger analyseert de lokale criminaliteitsituatie en gaat na in hoeverre de politie en andere rechtshandhavers de veiligheid tijdens het evenement kunnen waarborgen. Hij onderkent dat een groot internationaal evenement als het WK aantrekkingskracht uitoefent op criminelen en terroristen. Toch meent hij dat het voor rechtshandhavers eenvoudiger is de beveiliging van een specifiek evenement te organiseren – omdat men zich daarop kan voorbereiden en de risico's in kaart kan brengen – dan om de criminaliteit in het algemeen te beheersen. Op de onderliggende oorzaken van criminaliteit, zoals armoede en sociale ongelijkheid, heeft de politie nu eenmaal geen invloed.

Vervolgens richten we de aandacht op een vorm van criminaliteit die van oudsher nauw verweven is met de voetbalsport: hooliganisme. De moderne hooligan, zo blijkt uit het artikel van Ferwerda, Van Leiden en Van Ham, voldoet steeds meer aan de oorspronkelijke betekenis van het begrip hooligan: een relschopper, iemand die herrie, ruzie zoekt. Uit een analyse van de strandrellen in de zomer van 2009 bij Hoek van Holland en van andere rellen blijkt dat een fors deel van de relschoppers bestaat uit aanhangers van voetbalclubs, Feyenoord in het geval van de strandrellen. De moderne hooligan beperkt zich echter niet langer tot rellen rond voetbalwedstrijden, maar duikt ook op bij allerlei andere evenementen, feesten en in uit-

gaanscentra om daar de orde te verstoren. De hooligan is verworden tot een notoire openbare ordeverstoorder, consequent op zoek naar een podium om zich uit te leven.

Geweld óp het veld is eveneens een veelvoorkomend fenomeen, maar is tot nog toe zelden onderwerp geweest van een strafrechtelijk onderzoek, zo laat Jellinghaus zien in zijn bijdrage. In de context van sport- en spelsituaties wordt aangenomen dat deelnemers vrijwillig een zeker risico nemen om gewond te raken door de actie van een tegenstander. Bovendien is opzet bij het veroorzaken van letsels in een dergelijke situatie moeilijk aan te tonen, wat een vereiste is voor een strafrechtelijke veroordeling. Bij wangedrag op het veld geldt in Nederland in eerste instantie het tuchtrecht van de KNVB. De auteur legt uit hoe het tuchtrecht in elkaar steekt, behandelt de verschillen tussen de regelingen voor het betaald- en amateurvoetbal en bespreekt de rol van KNVB en clubs in dit geheel.

We besluiten met twee boekbesprekingen. De Canadese onderzoeksjournalist Declan Hill baarde kort geleden nog opzien met zijn uitspraken dat ook de Nederlandse voetbalcompetitie niet vrij zou zijn van omkoping met het oog op illegale weddenschappen. Zijn boek *The fix*, in het Nederlands vertaald als *Doorgestoken kaart*, wordt kritisch besproken door Nelen. Sporteconoom Groot geeft een beschouwing over voetbal en statistiek naar aanleiding van het boek *Dure spitsen scoren niet (en andere raadsels van het voetbal verklaard)* van sportjournalist Simon Kuper en sporteconoom Stefan Szymanski. Het boek biedt verrassende inzichten over discriminatie en sport, factoren die voetbalsucces verklaren, de speltheorie aan de hand van penalty's en nog veel meer.

B.M.J. Slot*

M.P.C. Scheepmaker

* Gastredacteur en redactieraadlid dr. Brigitte Slot is beleidsmedewerker bij de Directie Financiële Markten van het ministerie van Financiën. Haar bijdrage aan deze inleiding is op persoonlijke titel. Drs. Marit Scheepmaker is hoofdredacteur van *Justitiële verkenningen*.

Literatuur**Bellos, A.**

Futebol. The Brazilian way of life

Londen, Bloomsbury

Publishing, 2002

Europese Commissie

White Paper on Sport

11 July 2007, COM (2007) 391

final

Johnson, G.

Football and gangsters. How

organised crime controls the

beautiful game

Edinburgh, Mainstream

Publishing Company, 2007

Madsen, L.B., J.M. Johansson

Den Forsvunne Diamanten

Oslo, Tiden Norsk Forlag, 2008

Misdaadgeld en voetbal

Emotioneel witwassen en andere oneconomische motieven

B.M.J. Slot*

Het afgelopen jaar publiceerde de Financial Action Task Force (FATF), de club van landen die zich bezighoudt met de bestrijding van het witwassen, een studie naar misdaadgeld in de wereld van voetbal. Het rapport trok wereldwijd media-aandacht. De BBC-radio berichtte op 1 juli 2009 als eerste uitgebreid over de bevindingen van de FATF. Daarna volgden andere buitenlandse nieuwsbronnen in Europa, maar ook kranten in het Verre Oosten (zelfs de *Himalayan Times*) en Afrika.¹ Enkele weken later bereikte het rapport Nederland. Het in voetbalkringen immer gezaghebbende *Voetbal International* wijdde een voorpagina-artikel aan het FATF-onderzoek onder de alarmerende kop 'Voetbal als witwasmachine. KNVB zet detectives in'. In het artikel bevestigden de redacteurs van *Voetbal International* op beeldende wijze dat de FATF de spijker op de kop slaat:

'De voetbalbestuurders worden onder de voet gelopen door de georganiseerde misdaad. Kartels zien in de zwak georganiseerde en mondiale voetbalsport een ideale mogelijkheid om zelf op te klimmen op de sociale ladder en intussen geld wit te wassen. Aldus een onlangs verschenen rapport dat circuleert bij Europese regeringen. Eigenlijk wisten we dat al lang, maar nu wordt het beeld bevestigd. Tijdens de laatste EK zag het zwart van de privéjets boven de steden waar Rusland speelde. Beelden die we steeds vaker zien bij grote wedstrijden. Politici, industriëlen en topcriminelen begeven zich in de files van limousines en besloten bijeenkomsten rond de duels. Voetbal als vrijplaats waar onder- en bovenwereld elkaar treffen.' (Van Duuren en Knipping, 2009)

* Dr. Brigitte Slot is beleidsmedewerker bij de Directie Financiële Markten van het ministerie van Financiën. Zij is tevens redactieraadlid van *Justitiële verkenningen*. Dit artikel schreef zij op persoonlijke titel.

1 Zie onder andere: <http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/football/8127790.stm> en www.thehimalayantimes.com/fullNews.php?headline=Football+seen+as+money-laundering+vehicle:+study&NewsID=15787.

KNVB-directeur betaald voetbal haastte zich vervolgens met een aankondiging maatregelen te zullen nemen. De risico's op witwassen zijn volgens de KNVB in Nederland relatief gering. Desalniettemin stelt de KNVB een drie man tellend onderzoeksteam aan het werk om misstanden rondom spelerstransfers en voetbalmakelaars op te sporen. Hiermee moet worden voorkomen dat het Nederlandse voetbal in de greep komt van, elders al gangbare, malafide praktijken, aldus de KNVB.

Wat brengt de FATF ertoe om een studie in te stellen naar mogelijke witwaspraktijken in het voetbal? Hoe is het rapport tot stand gekomen? Wat zijn de voornaamste conclusies en aanbevelingen? En vooral, hoe valide en relevant zijn deze? Krijgt de georganiseerde criminaliteit in de schaduw van de stadions steeds vastere voet aan de grond, zoals *Voetbal International* stelt? In dit artikel wordt eerst kort ingegaan op de achtergronden van de FATF en haar motieven om zich over het voetbal te buigen. Vervolgens wordt stilgestaan bij de onderzoeksaanpak. Het rapport is gebaseerd op een internationaal verspreide questionnaire. Dit heeft zo zijn beperkingen. Ten slotte zullen de resultaten van het onderzoek worden besproken aan de hand van enkele casussen.

Op basis van het beschikbare materiaal was het niet mogelijk om kwantitatief onderbouwde uitspraken te doen over de omvang van het witwasprobleem in het voetbal. Wel legt de FATF-studie enkele fundamentele zwakheden van de hedendaagse voetbalindustrie bloot, waarvan de georganiseerde misdaad gebruik kan maken om misdaadgeld een legaal aanzien te geven: de financiële kwetsbaarheid van veel voetbalclubs (zowel topclubs als lokaal opererende amateurclubs), de markt voor spelerstransfers waarin vrijwel ongecontroleerd en ongereguleerd vele miljarden omgaan, een met het voetbal onlosmakelijk verbonden 'cultuur van onvoorspelbaarheid en irrationaliteit', de niet-materiële aantrekkingskracht van de wereld van het voetbal (voetbal als middel om maatschappelijk aanzien te verwerven), en de kwetsbaarheid van jonge spelers – vooral spelers uit lagere sociale klassen en spelers afkomstig uit arme landen.

Het FATF-rapport is voor publicatie besproken met de internationale voetbalbond FIFA, de Europese UEFA en het Internationaal Olympisch Comité. In juni 2009 heeft de FATF het rapport unaniem goedgekeurd. Het onderzoek richtte zich op voetbal, maar de conclusies zijn in grote lijnen ook toepasbaar op andere sporten waarin veel geld omgaat en waarbij het toezicht op die geldstromen gering is.

Crimineel geld schaadt het spel

De Financial Action Task Force – kortweg aangeduid als FATF – is een club van landen die in 1989 is gevormd om de witwasbestrijding mondiaal te coördineren. De FATF is geen formele internationale organisatie. Landen kunnen zich als lid bij de FATF aansluiten. Er is een secretariaat, dat is ondergebracht bij de OECD in Parijs. De FATF kent verder een jaarlijks roulerend voorzitterschap (Nederland is van juni 2009 tot juni 2010 voorzitter). De FATF heeft in 1990, minder dan één jaar na oprichting, veertig aanbevelingen tegen het witwassen uitgevaardigd. Deze aanbevelingen zijn later herzien en werden in 2001 aangevuld met acht speciale aanbevelingen die gericht zijn op de bestrijding van de financiering van terrorisme. Inmiddels zijn veruit de meeste landen van de wereld direct of indirect lid van de FATF en hebben de richtlijnen in nationale wetten en regels omgezet. Via een systeem van onderlinge evaluaties ('mutual evaluations') nemen de deelnemende landen elkaars antiwitwas-systeem de maat en komen met adviezen om verbeteringen door te voeren. Naast het opstellen en aanscherpen van de richtlijnen en het monitoren van de leden verricht de FATF ook onderzoek naar witwasfenomenen en -trends. Dat is nodig om de 48 aanbevelingen actueel te houden. In dit kader is de studie naar de voetbalsector tot stand gekomen. Waarom voetbal?

Aanleiding voor de FATF-studie vormde de groeiende stroom berichten over misdaadgeld in het voetbal. In Zuid-Amerika worden voetbalclubs en individuele spelers bij herhaling in verband gebracht met de handel in cocaïne. In Engeland is de laatste jaren discussie opgeblaaid over miljoeneninvesteringen in topvoetbalclubs door particuliere buitenlandse investeerders, zoals de Russische oligarch Abramovich, de controversiële Thaise ex-premier Shinawatra of investeerders uit het Midden-Oosten. Het gaat hier niet om misdaadgeld – in sommige gevallen op zijn hoogst om kapitaal waarvan de herkomst onduidelijk is – maar het illustreert wel dat voetbalclubs te koop zijn voor eenieder die bereid is (veel) geld op tafel te leggen. Een ander relatief nieuw verschijnsel is de opkomst van Oost-Europese spelersmakelaars die banden hebben met de georganiseerde misdaad. Bekend is onder meer dat de Servische maffia geld uit de drugshandel gebruikt om te investeren in jonge

getalenteerde spelers, die vervolgens aan grote clubs in binnen- en buitenland worden verkocht.²

Ook waren er recent enkele geruchtmakende internationale witwaszaken rond het voetbal, zoals die rond de Braziliaanse topclub Corinthians. Deze zaak laat zien hoe complex, professioneel en internationaal witwasconstructies in het voetbal kunnen zijn. Corinthians, volledig: Sport Club Corinthians Paulista, is een instituut in het Braziliaanse voetbal. Gevestigd in São Paulo, opgericht in 1910 door arme migranten uit Zuid-Europa om het op te nemen tegen de andere destijds nog hoofdzakelijk elitaire voetbalclubs in Brazilië. Corinthians is tegenwoordig met 26 miljoen fans, na Flamengo uit Rio de Janeiro, de tweede meest populaire voetbalclub in Brazilië. Enkele jaren geleden werd Corinthians het doelwit van een curieus witwasschandaal. Dit begon eind 2004 met de overname van de op dat moment noodlijdende club door een investeringsmaatschappij met een formele vestiging op de Virgin Islands: Media Sports Investments (MSI). MSI stond onder leiding van Kia Joorabchian, een Iraanse zakenman die in Londen werkzaam was. MSI nam de 20 miljoen dollar aan schulden van de club voor haar rekening en investeerde nog eens enkele tientallen miljoenen dollars in nieuwe spelers – die vervolgens in bezit bleven van MSI en dus niet in dienst kwamen van de club zelf. De eerste grote aankoop was die van de destijds nog jonge Argentijnse speler Carlos Tevez. Met 20 miljoen dollar de op dat moment veruit duurste transfer uit de Zuid-Amerikaanse voetbalgeschiedenis. Een jaar later verkocht MSI Tevez aan het meer bescheiden West Ham United in Londen (samen met Javier Mascherano, een van de andere aankopen van MSI voor Corinthians). De MSI-transacties werden gedaan via een serie ondernemingen die in belastingvrijhavens in het Caribische gebied waren gevestigd. Het spoor van de MSI-gelden gaat echter terug naar Boris Berezovsky, de in Londen woonachtige, uit Rusland gevluchte miljardair, onder andere voormalig eigenaar van Aeroflot en naar het schijnt de eerste miljardair in Rusland na de val van het Sovjetimperium. Berezovsky wordt door de Russische politie gezocht wegens banden met de georganiseerde misdaad, fraude en witwassen. Volgens onderzoek van de Braziliaanse justitie

2 'Police to control football transfers. Young players slaves of football mafia', *Blic*, 7 juli 2007.

hadden Joorabchian en Berezovsky de samenwerking van MSI met Corinthians opgezet met de bedoeling om geld wit te wassen. De zaak kwam in 2007 aan het licht en heeft daarna internationaal veel media-aandacht getrokken.

Is dit een uitzonderlijk geval? Of zijn voetbalclubs en voetbalspelers op grote schaal doelwit van witwaspraktijken? In ieder geval erkennen ook de voetbalbonden de laatste jaren dat er van een probleem sprake is. De internationale voetbalbond FIFA stelde in 2006 een commissie in (de Taskforce for the Good and the Game) die zich moest buigen over problemen die het voetbal bedreigen. FIFA refereerde daarbij voor het eerst ook expliciet aan het witwassen. De Europese voetbalbond UEFA geeft de laatste jaren bij herhaling te kennen zich zorgen te maken over de rol van crimineel geld in het voetbal. UEFA's communicatiedirecteur William Gaillard is hierover zelfs opmerkelijk expliciet: 'There is no doubt European and Latin American football could be a channel for dirty money to be laundered in major economies' (Slatapolsky en Monroe, 2006; Bose, 2005). Dit heeft invloed op de kwaliteit van de competitie, of zoals Gaillard het verwoordde: 'Dirty money hurts the game.' De Engelse voetbalbond heeft inmiddels, als enige in de wereld, criteria opgesteld waaraan voetbalclubs zelf misdaadgeld zouden kunnen herkennen (The British Football Association, 2008). In hoeverre zijn de zorgen van de voetbalbonden over crimineel geld in het voetbal terecht?

Kringloop van zelfbevestiging?

Het onderzoek van de FATF vond plaats in het najaar van 2008 en het begin van 2009. Nederland was samen met België projectleider. De basis werd gelegd door een literatuurstudie en gesprekken met enkele deskundigen. Er is de laatste jaren regelmatig over dit onderwerp geschreven, inclusief enkele lezenswaardige journalistieke boeken,³ maar er bestaat weinig overtuigend bewijs over de relatie tussen misdaadgeld en de wereld van het voetbal.⁴ Aan de

3 Zie bijvoorbeeld: Johnson (2007) over de invloed van georganiseerde misdaad op het voetbal in Engeland; over Frankrijk, Robert (2006), die zegt dat 'le football est devenu un formidable machine a blanchir l'argent'.

4 In Nederland publiceerde het ministerie van Justitie in 2004 een 'Preventieve doorlichting betaald voetbal' (opgesteld door KPMG). Een van de conclusies van die studie

hand van de voorstudie heeft de FATF-werkgroep een questionnaire opgesteld die aan alle FATF-lidstaten is opgestuurd. Internationale organisaties werken vaak met dergelijke questionnaires. Hierop valt methodologisch een en ander af te dingen. Landen zijn om te beginnen vrij om mee te doen. Maar hoe representatief is het beeld dat deze 'autoselectie' van landen oplevert? Aan het FATF-onderzoek hebben 26 landen meegedaan. Naast Nederland en België enkele grote voetballanden, zoals Engeland, Frankrijk, Italië, Brazilië en Argentinië. Maar ook landen waar voetbal nauwelijks in professioneel verband wordt beoefend, zoals Luxemburg, Singapore, Letland en Ecuador. Spanje en Duitsland deden bijvoorbeeld weer niet mee. De questionnaire is bewust beperkt gehouden (tien vragen). Hoe langer de vragenlijst, hoe geringer de animo voor landen om mee te doen, zo leert de ervaring.

De antwoorden van de deelnemende landen waren voor veel uitleg vatbaar. Er waren om te beginnen grote verschillen in de manier waarop en diepgang waarmee de vragen zijn beantwoord. Ook waren de antwoorden van verschillende soorten instanties afkomstig. Dit was van invloed op de kwaliteit en soort informatie die van een land werd verkregen. In veel gevallen hadden nationale ministeries (Justitie, Financiën en Sport) beantwoording van de vragen op zich genomen. Soms waren de antwoorden afkomstig van de Belastingdienst, politie of het meldpunt voor ongebruikelijke transacties (Financial Intelligence Unit). In een enkel geval reageerden de nationale voetbalbonden zelf – soms in de vorm van een brief met de strekking dat zich geen problemen rondom het witwassen voordoen. De resultaten van de questionnaire zijn enkele weken later besproken in een workshop, waarbij deskundigen uit verschillende landen aanwezig waren. Deze workshop leidde tot een verdere verdieping van het onderwerp, waarbij ook enkele nieuwe casussen werden besproken. Hierbij is intensief samengewerkt met 'OECD-werkgroep Sub-Group on tax crime and money laundering', omdat al snel duidelijk werd dat witwasproblemen niet op zichzelf staan. Vaak is sprake van samenhang met andere misstanden, waaronder belas-

luidde dat 'de branche op sommige aspecten zoals spelerstransfers, financiering en exploitatie van stadions, supporters, onbekende herkomst van gelden van sponsors en pogingen wedstrijdresultaten te beïnvloeden in verband met weddenschappen, in meer of mindere mate kwetsbaar is voor invloeden van georganiseerde criminaliteit' (KPMG, 2004, p. 5).

tingontduiking, maar ook corruptie, omkoping en mensenhandel.⁵ Belastingontduiking was geen afzonderlijk onderwerp van studie, maar kwam als prominent probleemgebied in het voetbal naar voren. In het FATF-rapport zijn twee fiscale casussen gepresenteerd (casus 16 en 17).

In reactie op de questionnaire gaf een kleine minderheid van de deelnemende FATF-lidstaten (twaalf tegen veertien) aan dat voetbal in het eigen land kwetsbaar is voor witwassen. De meerderheid van de lidstaten zag geen problemen. In hoeverre deze constatering juist of onjuist is, valt niet te achterhalen. Andersom konden ook de ja-zeggereigen subjectieve redenen hebben (bewust of onbewust) om witwassen als een reëel probleem in het voetbal te betitelen. Van Duyne spreekt in dit verband van een 'kringloop van zelfbevestiging'.⁶ In zijn kritiek op het Organized Crime Threat Assessment (OCTA), dat Interpol jaarlijks publiceert en dat ook grotendeels op internationale questionnaires is gebaseerd, hekelt Van Duyne de complexiteit van dergelijke vragenlijsten, maar ook de selffulfilling prophecy die hiervan uitgaat. Als internationale organisaties een probleemgebied hebben gedefinieerd, ontstaan er allerlei mechanismen en belangen om te onderbouwen dat er inderdaad sprake is van een groot probleem.

In het FATF-onderzoek gaven voorts elf landen aan over praktijkvoorbeelden van misdaadgeld in het voetbal te beschikken. In het rapport zijn uiteindelijk zeventien casussen opgenomen. Deze zijn afkomstig uit Mexico, Argentinië/Brazilië (de hiervoor beschreven Tevez-casus), Italië, Frankrijk, België, Nederland, Engeland en van Interpol. Een deel van de casussen is afkomstig van landen waar georganiseerde misdaad diep in de samenleving, en dus ook in het voetbal, is geworteld. Is hier sprake van een probleem met het voetbal? Of is hier sprake van een algemeen rechtshandhavingsprobleem? Het FATF-rapport geeft voor het witwassen anekdotisch bewijs, maar legt wel een aantal inherent zwakke schakels in de voetbalindustrie bloot: de transfermarkt, de eigendom van clubs, de contante verkoop van plaatsbewijzen, en het (illegaal) wedden op wedstrijden, inclusief omkoping die daarmee gepaard kan gaan.

5 De Nederlandse Belastingdienst kent een landelijke Doelgroep Betaalde Sport, die onder andere samen met de voetbalsector ook preventieve maatregelen probeert te nemen.

6 *NRC Handelsblad*, 8 november 2007, 'Achter elke boom een crimineel. Hoogleraar Van Duyne kritisch over jaarlijks onderzoek Europol'.

Mondialisering van de transfermarkt

De markt voor spelerstransfers is gedurende de afgelopen decennia in rap tempo internationaal geworden – met steeds meer transfers en steeds hogere transferbedragen. De volgende cijfers illustreren dit. Bij de wereldkampioenschappen voetbal in 2004 was voor het eerst meer dan de helft (53,1%) van de spelers die uitkwam voor het nationale elftal in dienst van een buitenlandse voetbalclub (Frick, 2009, tabel 3). Twintig jaar ervoor, bij de wereldkampioenschappen van 1984, gold dat voor slechts een vijfde (21,3%) van de spelers. Het hoogste transferbedrag ooit staat op € 94 miljoen, het bedrag dat Real Madrid afgelopen zomer neertelde voor de aankoop van de Portugese sterspeler Ronaldo van Manchester United. Ter vergelijking, toen Ruud Gullit in 1987 overstapte van PSV naar AC Milan werd voor hem een destijds recordbedrag van f17 miljoen betaald. Johan Crujff werd in 1973 voor ‘slechts’ f6 miljoen naar FC Barcelona gehaald, in die tijden eveneens een recordbedrag.

Volgens berekening van Deloitte gaat er alleen in de Europese voetbalmarkt al € 13,8 miljard aan inkomsten om (zie tabel 1, cijfers over 2007). De voornaamste bron van inkomsten vormen de televisierechten, die sinds de komst van de commerciële televisiekanalen in de jaren negentig een hoge vlucht hebben genomen. Daarna volgen sponsorcontracten voor clubs en individuele spelers die, mede dankzij de zichtbaarheid op televisie, een steeds belangrijkere rol zijn gaan spelen in de financiering van sport in het algemeen en dus ook het voetbal. Ruim de helft van de totale inkomsten – € 7,2 miljard in 2007 – vloeit naar de in totaal 96 clubs die deel uitmaken van de vijf belangrijkste Europese competities (Premier League in Engeland, Bundesliga in Duitsland, la Liga in Spanje, Serie A in Italië en Ligue 1 in Frankrijk). Ter vergelijking, tien jaar eerder was dit nog slechts € 2,5 miljard (cijfers over 1997), een verdrievoudiging in tien jaar tijd. Het merendeel van de inkomsten in het voetbal wordt besteed aan loonkosten voor spelers en voetbalbestuurders. Deloitte schat de totale loonkosten in de vijf grootste competities op € 4,2 miljard. Dat is bijna 60% van de inkomsten in de vijf grootste Europese divisies.⁷

7 Deze verhouding zien we terug in het Nederlandse betaalde voetbal. Gemiddeld geven Nederlandse clubs van iedere euro 63 cent uit aan salarissen aan spelers en bestuurders (Van Duren en Knipping, 2010, p. 88).

Tabel 1 Inkomsten in de Europese voetbalmarkt, 2007

	€ miljard
Grote vijf Europese competities*	7,2
Andere competities in landen van de grote vijf	2,2
Overige landen	2,5
FIFA, UEFA en nationale voetbalbonden	1,9
Totaal	13,8
<i>Uitgaven aan loonkosten in grote vijf Europese competities</i>	4,2

* Premier League in Engeland, Bundesliga in Duitsland, la Liga in Spanje, Serie A in Italië and Ligue 1 in Frankrijk.

Bron: Deloitte, 2008, tabel 1.2, grafiek 1.6

Met de handel in spelers valt dus veel geld te verdienen. Probleem is dat het toezicht op de markt voor voetbaltransfers geen gelijke tred heeft gehouden met de explosieve groei van de voetbalsalarissen, het aantal spelerstransfers en de omvang van de geldstromen die hiermee gemoeid zijn. Niemand weet wat zich werkelijk achter een transfer afspeelt.

Een andere bron van zorg vormt de rol van de internationaal opererende voetbalmakelaars. Naast de makelaars met een officiële licentie van de wereldvoetbalbond FIFA, is nog steeds een groot aantal makelaars zonder licentie actief. Iedereen kan zich voetbalmakelaar noemen. En een voetbalmakelaar kan veel meer zijn dan een bemiddelaar tussen clubs en spelers alleen. Hij kan tevens zaakwaarnemer zijn, belastingadviseur, media-adviseur of als persoonlijk raadsman optreden. Voetballers en clubs zijn vrij om met een bemiddelaar naar eigen keuze in zee te gaan – ook met makelaars zonder FIFA-licentie. Spelers kunnen bijvoorbeeld een familielid of advocaat vragen namens hen als makelaar op te treden.

Het is dan ook vrijwel onmogelijk om volledig zicht te krijgen op de werkelijke geldstromen achter een transfer. Het beeld dat naar voren komt, is dat geldbedragen rondom een voetbaltransfer vrijwel ongecontroleerd landsgrenzen passeren, van valuta wisselen, in en uit belastingparadijzen stromen en verdeeld worden over verschillende personen die direct of indirect bij de deal betrokken zijn en allemaal een graantje proberen mee te pikken. De wereldvoetbalbond FIFA probeert hier wel wat aan te doen, onder andere door te experimenteren met een Transfer Matching System – een computersysteem dat financiële gegevens over voetballers, zaakwaarnemers en hun transacties zal moeten bevatten. Aan dit systeem kleven nog veel

haken en ogen. Bovendien levert slechts een deel van alle landen en voetbalbonden gegevens aan, zodat niet alle geldstromen worden vastgelegd.

Supersterreconomie

Er is nog een ander probleem. Geldbedragen die voor voetballers worden neergeteld (transfergelden, salarissen), zijn in hoge mate irrationeel. De handel in voetballers lijdt onder wat Rosen (1981) ooit definieerde als ‘the economics of superstars’, waarbij enkele sterren onevenredig veel geld naar zich toe trekken. Volgens Rosen kunnen kleine verschillen in talent aan de top van de markt tot gigantische verschillen in inkomen leiden. Dit is overigens geen exclusief Europees fenomeen. In Brazilië bijvoorbeeld zijn 23.000 beroepsvoetballers en 500 professionele clubs actief. Een handjevol topspelers verdient inderdaad topsalarissen die vergelijkbaar zijn met goedbetaalde voetballers in Europa. Maar 90% van de professionele voetballers in Brazilië verdient niet meer dan het schamele inkomen van omgerekend ongeveer € 100 tot € 150 per maand – net genoeg om van rond te komen (Bellos, 2002, p. 21).

Wat is Ronaldo werkelijk waard? Zelfs internationale voetbalbestuurders hebben hierop geen eenduidig antwoord. Volgens FIFA-voorzitter Blatter geeft een miljoeneninvestering in een voetballer in ieder geval meer plezier dan een investering in kunst:

‘Ten years ago a painting from Picasso’s Blue Period was sold by Sotheby’s in London for over 100 million. And what happened to the painting? They hid it somewhere so no-one could take it away. Nobody can see it. But you can see a football player once or twice a week, he is there, he is a star. You might say it is too much, but you have to put it in context of what football in our society is worth and what other things in our society are worth.’⁸

UEFA’s voorzitter Platini daarentegen zegt zich daarentegen wel zorgen te maken om buitensporige transferbedragen: ‘Excessive

⁸ *Mailonline*, 13 juni 2009. Zie www.dailymail.co.uk/sport/football/article-1192756/FIFA-president-Blatter-backs-Real-Madrids-Picasso-deal-Manchester-United-ace-Ronaldo.html.

transfers represent a serious challenge to the balance of competition and fair play.⁹

De combinatie van veel geld, weinig controle en oncontroleerbare prijzen trekt ook criminelen. In het FATF-rapport wordt een casus gepresenteerd van een Oost-Europese spelersmakelaar die bekendstaat om zijn banden met de georganiseerde misdaad (casus 9). Daar komt nog eens bij dat de zuigkracht van de vele miljarden in het rijke Europese voetbal, inclusief de astronomische salarissen aan de top van de voetbalpiramide, heeft geleid tot een levendige handel in jonge – soms minderjarige – spelers uit binnen- en buitenland. Een illustratieve casus in dit verband uit het FATF-rapport betreft de illegale handel in Afrikaanse spelers, waarbij een Afrikaanse makelaar, een Europese compagnon en een voormalig voetbalcoach waren betrokken (casus 13). Daarnaast zijn er in het FATF-project casussen gepresenteerd waarbij makelaars werden betrapt op de smokkel van contant geld voor de transfer van voetballers. Zo werd een Oost-Europeaan op een Braziliaans vliegveld opgepakt met 24.500 dollar onder zijn kleren. Hij zei naar Brazilië te zijn gekomen om voetballers te zoeken voor voetbalclubs in Oost-Europa. Hij gaf toe twee spelers te hebben gekocht voor 120.000 dollar en daarvoor 20.000 dollar aan commissie te hebben ontvangen (niet in het rapport).¹⁰ Ten slotte spelen makelaars ook een rol in constructies om belasting te ontduiken, zoals een Britse casus laat zien (casus 16).

Dubieuze suikerooms

Ook voetbalclubs zelf zijn kwetsbaar voor witwassen. Door in een voetbalclub te investeren is het mogelijk om crimineel geld een legaal aanzien te geven – én om maatschappelijke status te verwerven. Voetbalclubs hebben op hun beurt vrijwel permanent behoefte aan nieuwe geldschietters. De financiële problemen waarin veel voetbalclubs verkeren, zijn momenteel verergerd door de economische crisis, waardoor media-inkomsten teruglopen en sponsors minder vrijgevig zijn. Maar in werkelijkheid betreft het hier een

9 *Guardian.co.uk*, 11 juni 2009. Zie www.guardian.co.uk/football/2009/jun/11/cristiano-ronaldo-80m-michel-platini-gerry-sutcliffe.

10 Deze casus is besproken in de FATF-workshop.

inherente zwakte van het voetbal. Deze doet zich ook in tijden van economische voorspoed gelden, overal ter wereld en in alle lagen van de voetbalpiramide – van topclubs als Manchester United, Real Madrid en FC Barcelona, die op dit moment enkele honderden miljoenen euro aan schulden hebben uitstaan, tot aan lokaal opererende clubs, zoals in Nederland HFC Haarlem, dat begin dit jaar failliet werd verklaard.

In het FATF-rapport wordt gewezen op enkele dieperliggende oorzaken van deze financiële kwetsbaarheid: een gebrek aan controle op de financiële huishouding van clubs, een financieel management dat wat betreft professionaliteit is achtergebleven bij de groei van de geldbedragen die tegenwoordig in het voetbal omgaan, en de inherente noodzaak voor voetbalclubs om financiële risico's te nemen. Niet zelden worden voetbalclubs door subsidies van de lokale overheden of investeringen van private suikerooms uit de brand geholpen. En een club die in de rode cijfers zit, zal niet snel geneigd zijn diepgaande vragen te stellen als zich weer een nieuwe redder aandient. In het FATF-rapport worden enkele casussen gepresenteerd van investeringen in voetbalclubs met geld dat uit misdaad afkomstig is.

Bijvoorbeeld de casus van een Zuid-Amerikaanse investeringsmaatschappij, die een noodlijdende Belgische voetbalclub met enkele miljoenen euro's van de ondergang wilde redden (casus 2). Achter deze maatschappij ging een persoon schuil die al in enkele andere buitenlandse voetbalclubs had geïnvesteerd. Het ging hierbij om geld met een verdachte herkomst. Toen dit bij de Belgische politie aan het licht kwam, trok de investeerder zich terug. Daarna diende zich een nieuwe geldschieter aan. Dit keer een Europeaan met verschillende ondernemingen die juridisch waren gevestigd in een belastingparadijs. De nieuwe investeerder was bij de politie bekend wegens verschillende fraudezaken. De beoogde investeringen in de voetbalclub waren bedoeld om illegaal verkregen vermogen wit te wassen.

Een typische witwascasus heeft zich afgespeeld in Italië (casus 7). Het betreft een bekende Italiaanse voetbalclub, waarvan de voorzitter onder druk werd gezet om zijn aandelen via een buiten de EU gevestigde holdingcompany voor € 24 miljoen te verkopen aan een Hongaars farmaceutisch bedrijf. Het farmaceutische bedrijf bleek, na onderzoeken van justitie, met geld vanuit de Italiaanse georganiseerde misdaad te zijn gefinancierd. Overigens is een dergelijke

zaak niet typerend voor het voetbal. Het had elk beursgenoteerd bedrijf kunnen treffen. De voetbalclub zelf was niet schuldig aan witwassen, maar werd als ongewild doelwit gebruikt.

Een Zuid-Amerikaanse casus betrof de inwoner van een kleine provincieplaats in het midden van Mexico, die na vijf jaar afwezigheid in het buitenland als gefortuneerd man naar Mexico-stad terugkeerde, onder andere als eigenaar van verschillende ondernemingen in het grensgebied met de Verenigde Staten (casus 3). Een van de investeringen betrof de overname van een voetbalclub uit Mexico-stad die zojuist naar de derde divisie was gedegradeerd. Na de overname werd de club overgebracht naar een 30.000 mensen tellende provincieplaats, waar de op papier nauwelijks levensvatbare club op allerlei manieren werd gesponsord en gefinancierd. De eigenaar bleek een sleutelfiguur te zijn in de internationale drugshandel. De overname van de club was primair bedoeld om drugsgeld wit te wassen – met als bijkomend pluspunt dat de club een jaar later terugkeerde naar de tweede divisie.

Een beeld dat prominent naar voren komt, is dat criminelen ook niet-economische redenen hebben om in een voetbalclub te investeren – net als overigens bonafide investeerders. Het is bekend dat investeringen in sport vaak weinig winstgevend zijn. Clubliefde en maatschappelijk aanzien kunnen belangrijke drijfveren zijn om een club financieel te steunen. Voetbal is een manier om sociaal prestige te verwerven. Internationaal, zoals meespeelt bij de miljoenen-investeringen van buitenlandse weldoeners in de Engelse topclubs, nationaal, zoals Dirk Scheringa met 'zijn' AZ, en ook op lokaal niveau. Soms betreft het geld dat vanuit de criminaliteit afkomstig is. Een bekend Nederlands voorbeeld in dit verband was de zegetocht van de Amsterdamse voetbalclub FC Türkiyemspor (letterlijk 'Sportclub Mijn Turkije') door de investeringen van voorzitter en textielondernemer Nedim İmaç. Türkiyemspor bereikte onder zijn leiding de hoogste klasse van het amateurvoetbal en werd in 2003 en 2006 Nederlands kampioen bij de zondagamateurs. İmaç trok goede trainers en spelers aan en betaalde ruime onkostenvergoedingen uit eigen zak. De club groeide uit tot boegbeeld van het 'integratievoetbal', met niet alleen Turkse spelers, maar ook Nederlanders, Surinamers, Antillianen en Afrikanen. In februari 2007 werd İmaç vermoord. Volgens de politie ging het om een afrekening in het criminele circuit. Naar verluidt was İmaç een kopstuk in de Turkse

heroïnemaffia. Met de club ging het daarna bergafwaarts. In februari 2009 ging Türkiyemspor failliet (Mat, 2009).

Overigens is het 'emotioneel witwassen' of het 'jezelf sociaal wassen' geen nieuw verschijnsel. Voetbal is van oudsher een ingang van de onder- naar de bovenwereld. Zo beschrijft Valk (2009) in zijn boek *In de schaduw van de bal* hoe collaborateurs na de Tweede Wereldoorlog via het betaalde voetbal hun maatschappelijke status herwonen. Valk geeft in zijn boek verschillende voorbeelden van relaties tussen drugscriminelen en lokale voetbalclubs. Zo had Willem Holleeder een lang gekoesterde wens FC Haarlem in handen te krijgen. Uit het FATF-project bleek dat de natuurlijke band van drugscriminelen met het voetbal geen exclusief Nederlands verschijnsel is.

Witwassen rondom wedstrijden

In het FATF-rapport kwamen nog andere witwasbronnen naar voren. Onder andere de contante verkoop van tickets voor voetbalwedstrijden. In de hogere divisies worden de meeste plaatsen in beslag genomen door seizoenkaarthouders. Maar lagere divisieclubs, onder andere in het Verenigd Koninkrijk, zouden een belangrijk deel van hun inkomsten halen uit de contante verkoop van toegangsbewijzen. Deze contante inkomstenstroom kan worden gebruikt voor manipulatie en vermenging met crimineel geld. Hiervoor zijn in het onderzoek echter geen bewijzen gevonden. Een ander – inmiddels zeer actueel – probleemgebied is het (illegaal) wedden op wedstrijden en het vervolgens ook manipuleren van de uitslagen door spelers om te kopen. In het FATF-rapport zijn hiervan verschillende voorbeelden opgenomen: casus 11, 12 en 14. Gokken en omkoping zijn een internationaal probleem dat zich ook in tal van sporten voordoet. Voor het voetbal is het gokken en omkopen door Chinese goksyndicaten recent beschreven door de Canadese onderzoeksjournalist Declan Hill (2009) in zijn boek *The fix* (zie de boekbespreking van Nelen in dit nummer).

Conclusie

Voetbal is kwetsbaar voor witwassen. De casussen zijn echter te gering in aantal en te uiteenlopend van aard en omvang om te kun-

nen concluderen dat misdaadgeld wereldwijd een probleem is in het voetbal. Er is slechts anekdotisch bewijs. Wel legt het FATF-onderzoek een aantal kwetsbaarheden bloot die tot verschillende vormen van misbruik aanleiding kunnen geven. Deze kwetsbaarheden doen zich op alle niveaus van het voetbal voor – in de hoogste professionele regionen tot aan het laagste amateurniveau – en hebben uiteenlopende oorzaken.

Het voetbal heeft zich in relatief korte tijd ontwikkeld van een grotendeels door vrijwilligers georganiseerde hobby voor velen, tot een volwaardige, maar ook laagdrempelige economische sector met grote commerciële belangen – en relatief weinig toezicht. Voetbal kenmerkt zich bovendien door een cultuur van onvoorspelbaarheid en irrationaliteit, inherent aan het spel. Er is sprake van een grote sociale aantrekkingskracht en maatschappelijke onaantastbaarheid, waardoor soms andere maatstaven worden gehanteerd dan in meer reguliere bedrijfstakken. Tegelijk heeft voetbal een onverminderd belangrijke sociale en symbolische functie. Supporters vereenzelvigen zich met hun nationale team, hun club of favoriete speler. Dit is een belangrijke reden om misbruik van de sport op alle mogelijke manieren tegen te gaan.

Literatuur

Bellos, A.

Futebol. The Brazilian way of life
Londen, Bloomsbury
Publishing, 2002

Bose, M.

UEFA demand probe into money laundering
25 augustus 2005 (www.telegraph.co.uk/sport/football/european/2364257/Uefa-demand-probe-into-money-laundering.html)

Deloitte

Annual review of football finance
Manchester, 2008

Duren, I. van, T. Knipping

Voetbal als witwasmachine
Voetbal International, week 39,
2009, p. 124-129

Duren, I. van, T. Knipping

Zo gaat het helemaal fout. Brandbrief roept clubs bijeen voor crisisoverleg
Voetbal International, week 2,
2010, p. 88

FATF

Money laundering through the football sector

FATF/OECD, 2009
(www.fatf-gafi.org)

Frick, B.

Globalization and factor mobility. The impact of the 'Bosman ruling' on player migration in professional soccer
Journal of Sports Economics, jrg. 10, nr. 1, 2009, p. 88-106

Hill, D.

Doorgestoken kaart; voetbal en georganiseerde misdaad
Nijmegen, Sylfaen, 2009

Johnson, G.

Football and gangsters. How organised crime controls the beautiful game
Edinburgh, Mainstream Publishing Company, 2007

KPMG Integrity & Investigation Services

Preventieve doorlichting betaald voetbal

Den Haag, Ministerie van Justitie, 2004

Mat, J.

De laatste wedstrijd voor integratievoetbal
NRC Handelsblad, 24 februari 2009

Robert, D.

Le milieu du terrain
Parijs, Editions Les Arènes, 2006

Rosen, S.

The economics of superstars
American Economic Review, jrg. 71, nr. 5, 1981, p. 845-858

Slatapolsky, A., B. Monroe

Soccer: a passion tainted with dirty money?

8 juni 2006, www.moneylaundering.com
(www.lavadodiner.com/ArticleDisplay.aspx?articleID=2665)

The British Football Association

Money laundering and the proceeds of crime act: guidance for football clubs

maart 2008 (www.thefa.com/TheFA/RulesandRegulations/FARegulations/~/_/media/Files/PDF/TheFA/MoneyLaundering.ashx/MoneyLaundering.pdf)

Valk, G

In de schaduw van de bal
Amsterdam, Nieuw Amsterdam, 2009

Voetbal als bedrijfstak

R.H. Koning*

Voetbal is ongetwijfeld de belangrijkste sport die professioneel wordt beoefend in Europa. De afgelopen jaren zijn de financieel-economische belangen van de sport sterk toegenomen, en ook is de institutionele structuur waarbinnen de sport wordt georganiseerd, veranderd. Hoe groot zijn nu eigenlijk de geldstromen die omgaan in de Nederlandse eredivisie, en hoe verhouden die zich tot andere Europese competities? Vooral verschillen in uitzendrechten blijken groot te zijn. Wat is verder het effect van grote institutionele veranderingen binnen het voetbal op het Europese speelveld? Invoering van de Champions League (met de wijze waarop de inkomsten worden verdeeld), het Bosman-arrest en liberalisering van de arbeidsmarkt voor voetballers, en het Webster-arrest lijken alle hetzelfde effect te hebben: toenemende verschillen tussen 'grote' en 'kleine' competities (zie ook de bijdrage van Slot elders in dit themanummer). Sommige van deze effecten worden versterkt door internationale schaalvergroting, vooral op het gebied van uitzendrechten. Als men deze toenemende ongelijkheid op financieel en sportief niveau niet wenselijk vindt, is de vraag naar beleidsopties relevant. Veel van de oorzaken van die ongelijkheid die wij identificeren, hebben een internationaal karakter, dus oplossingen of ingrepen moeten op internationaal niveau (EU, UEFA, FIFA) worden ontwikkeld.

* Prof. dr. Ruud H. Koning is verbonden aan het Department of Economics, Econometrics & Finance, Faculty of Economics and Business van de Rijksuniversiteit Groningen. Dit onderzoek maakt deel uit van het onderzoeksprogramma 'Sport: Passie, praktijk en profijt', dat wordt gefinancierd door het ministerie van VWS en dat loopt van 2007 tot en met 2010. Het onderzoek wordt gecoördineerd door het W.J.H. Mulier Instituut en uitgevoerd door onderzoekers van het instituut en gelieerde universiteiten (Rijksuniversiteit Groningen, Universiteit van Amsterdam, Universiteit Utrecht en Universiteit van Tilburg).

Geldstromen

Professioneel voetbal is in Nederland een bedrijfstak van enige omvang, hoewel dat snel wordt overdreven. Een precieze schatting van de jaarmzet van voetbal is moeilijk, omdat de activiteit niet goed is af te bakenen. In een rapport, geschreven in opdracht van de KNVB, komt Ecorys (2005) tot de schatting dat het totaal van geldstromen in het betaalde voetbal in het seizoen 2003/04 iets meer is dan € 600 miljoen, een stijging met 66% ten opzichte van de situatie in 1998 (bijna 9% groei per jaar). In datzelfde rapport wordt de directe werkgelegenheid geschat op 4.598 manjaren in 2004.

Als we alleen kijken naar de opbrengsten van de Eredivisie, zijn die gegroeid van € 355 miljoen in 2005/06 naar € 398 miljoen in 2006/07 en € 422 miljoen in 2007/08 (Deloitte, 2007, 2008, 2009), ofwel een groei van 19% in twee seizoenen. Hoewel dit indrukwekkende cijfers zijn, vallen ze in het niet bij de vijf grote competities in Europa (de Premier League in Engeland, de Bundesliga in Duitsland, La Liga in Spanje, de Serie A in Italië en de Ligue 1 in Frankrijk). In tabel 1 geven we de opbrengsten van de Eredivisie in Nederland, en vergelijken die met die in Engeland en Frankrijk. Financieel gezien is de omvang van de Eredivisie minder dan 20% van de Premier League. De opbrengsten van de uitzendrechten van de Premier League bedragen meer dan twee keer zoveel als *alle* inkomsten van de Eredivisie. Ook als we de Eredivisie vergelijken met de kleinste grote Europese competitie, die van Frankrijk, zien we dat de Eredivisie ook dan veel kleiner is. Wat opbrengsten betreft is de Eredivisie de grootste van de kleinere competities: duidelijk kleiner dan die van Frankrijk, en groter dan bijvoorbeeld die van Portugal, Oostenrijk en Zweden.

De grootste kostenpost in het betaalde voetbal zijn de spelerssalarissen. In Engeland bedragen deze circa 60% van de omzet. Op clubniveau is dit percentage ongeveer wat bij benadering op lange termijn verenigbaar is met een op langere termijn financieel verantwoorde bedrijfsvoering. Er zijn gevallen bekend van clubs die meer dan 100% van hun omzet aan spelerssalarissen uitgaven; het wekt weinig verwondering dat die uitstel van betaling hebben moeten aanvragen. Er is relatief weinig bekend over de financiële stabiliteit van clubs: alleen beursgenoteerde clubs als bijvoorbeeld Ajax, Arsenal en Borussia Dortmund hebben de verplichting een jaarrekening en balans te publiceren. Andere clubs doen dat soms vrijwillig als voorbeeld van goed ondernemingsbestuur, maar de meeste clubs

publiceren geen jaarcijfers. De KNVB heeft wel toegang tot financiële gegevens van clubs, en op basis van verschillende kengetallen kunnen clubs onder verscherpt toezicht worden geplaatst. Clubs die te lang hun financiën niet op orde hebben, krijgen sancties als boetes, puntenaftrek, en uiteindelijk kan de licentie voor betaald voetbal worden ingetrokken. De laatste sanctie is wel opgelegd, maar niet ten uitvoer gebracht (in 2009 trok de KNVB de licentie van Fortuna Sittard in, maar werd in een daaropvolgend kort geding in het ongelijk gesteld). De eerste twee sancties zijn een aantal keren opgelegd (een voorbeeld is Veendam, dat in 2008 drie punten aftrek kreeg opgelegd vanwege aanhoudende tekorten). Hoewel ook in Nederland regelmatig clubs in grote financiële problemen komen, is het Nederlandse toezicht scherp vergeleken met dat in de meeste andere Europese competities. Zo is bekend dat de schuldenlast van Real Madrid (naar schatting € 327 miljoen in september 2009) zo hoog is, dat het geen licentie zou krijgen van de KNVB. Op het sportieve vlak en op de arbeidsmarkt moeten Nederlandse clubs wel concurreren met clubs uit andere landen, die aan minder scherpe eisen moeten voldoen.

Tabel 1 Totale opbrengst verschillende Europese competities, in € miljoen

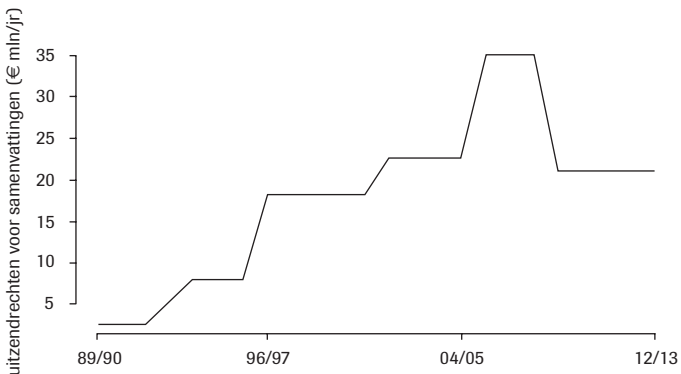
	Engeland		Frankrijk		Nederland	
2005/06						
Wedstrijdopbrengsten	655	(33%)	134	(15%)	93	(26%)
Uitzendrechten	839	(42%)	524	(57%)	69	(20%)
Sponsoring	500	(25%)	252	(28%)	193	(53%)
Totaal	1.994		910		355	
2006/07						
Wedstrijdopbrengsten	802	(35%)	139	(14%)	118	(30%)
Uitzendrechten	880	(39%)	565	(58%)	69	(17%)
Sponsoring	591	(26%)	268	(28%)	211	(53%)
Totaal	2.273		972		398	

Bron: Deloitte, 2007, 2008, 2009

In tabel 1 komt duidelijk naar voren dat de Eredivisie vooral op het gebied van uitzendrechten veel lagere opbrengsten weet te genereren dan andere competities, niet alleen in absolute zin, maar ook in relatieve zin. De ontwikkeling van de waarde van de uitzendrechten voor samenvattingen van Eredivisiewedstrijden wordt geschetst in figuur 1. De waarde is gestegen van circa f6 miljoen in 1989/90 naar circa € 21 miljoen nu. De voorlopige piek is bereikt in de periode

2005/06-2007/08, toen het televisiestation Talpa circa € 35 miljoen per jaar betaalde voor de uitzendrechten van de samenvattingen. In die periode betaalde Versatel circa € 30 miljoen per jaar voor de uitzendrechten van livewedstrijden. Talpa noch Versatel is in staat gebleken een winstgevend zakenmodel te ontwikkelen: gedurende het contract nam RTL de uitzendrechten van de samenvattingen over, en Versatel werd overgenomen door Tele2. Hoewel de kijkdichtheid van voetbal hoog is, is de Nederlandse kijker gewend voetbal gratis op televisie te kunnen zien. De beperkte groeimogelijkheden van de Nederlandse televisiemarkt bleken dan ook duidelijk toen in 2008 de uitzendrechten van de samenvattingen voor een lager bedrag dan in de voorgaande contractperiode aan de NOS werden verkocht, terwijl de Eredivisie zelf de rechten voor livewedstrijden uitbaat.

Figuur 1 Ontwikkeling waarde uitzendrechten samenvattingen Eredivisie in Nederland

In het huidige contract voor de uitzendrechten wordt nadrukkelijk de mogelijkheid opengelaten dat de Eredivisie activiteiten rondom wedstrijden organiseert, en een uitzendende partij moet die activiteiten faciliteren. Men ziet vooral in het aanbieden van gokmogelijkheden in het stadion en tijdens een wedstrijd mogelijkheden om nieuwe inkomstenbronnen aan te boren.

De verminderde vraag naar voetbal blijkt niet alleen uit de afgenomen groei van de waarde van de uitzendrechten, maar misschien nog wel meer uit de financiële problemen waarin clubs uit de Eerste

Divisie verkeren. Het onderscheid tussen betaald voetbal in de Eerste Divisie en amateurvoetbal is kleiner geworden: op beide niveaus worden spelers betaald, en veelal betreft het niet voltijds professionele spelers. De invoering van een degradatieregeling uit de Eerste Divisie naar een nieuw op te richten Topklasse (een niveau tussen de huidige top van het amateurvoetbal en de Eerste Divisie) kan dan ook worden gezien als een eerste stap naar opheffing van het onderscheid tussen amateur- en professioneel voetbal. Voor de teams in de Eerste Divisie staat er de komende jaren veel op het spel: als zij afzakken naar de Topklasse, is het niet erg waarschijnlijk dat ze binnen afzienbare tijd de sprong naar promotie naar de Eredivisie kunnen maken.

Institutionele veranderingen

De institutionele omgeving waarbinnen het betaalde voetbal zich afspeelt, is de afgelopen 25 jaren sterk veranderd. Dat blijkt duidelijk als we 1984 met 2009 vergelijken. In beide jaren won geen Nederlandse club een Europees toernooi, sterker nog, in 1984 deed Nederland niet mee aan het Europees kampioenschap voor landenteams (België wel), terwijl het Nederlands elftal in 2010 wel deelneemt aan het wereldkampioenschap voetbal. Nationale vertegenwoordigende elftallen staan er op dit moment redelijk voor, terwijl aan de andere kant het clubvoetbal in Europese competities de eer aan teams uit andere landen moet laten. In de vijf seizoenen 1980/81-1984/85 haalden zestien verschillende teams uit elf verschillende landen de halve finales van het belangrijkste Europese toernooi voor clubteams, de Europacup I. In de vijf seizoenen 2004/05-2008/09 haalden acht verschillende teams uit vier verschillende landen de halve finales van de Champions League, opvolger van de Europacup I. Afgezien van ambitieuze voetbalbestuurders zijn er weinig deskundigen die verwachten dat Nederlandse teams een belangrijke rol zullen spelen in de Champions League. Welke omgevingsfactoren zijn nu zo veranderd dat het Nederlandse clubvoetbal de aansluiting bij de Europese top heeft verloren?

Invoering Champions League en de 'market pool'

In chronologische volgorde is de eerste grote verandering de invoering van de Champions League als opvolger van de Europacup I in het seizoen 1992/93. De Champions League wordt in eerste instantie in groepen gespeeld, en vormt daarmee een meer voorspelbare bron van inkomsten dan een knock-outtoernooi. Bovendien zorgt het poulesysteem ervoor dat gemiddeld genomen de betere teams doorgaan naar de volgende ronde, en niet de gelukkigste teams. Toelating tot de Champions League is veranderd in de loop van de tijd: daar waar in het begin alleen kampioenen van nationale competities mochten deelnemen, mogen sinds 1997/98 meerdere teams uit één land deelnemen. Het aantal deelnemende teams wordt bepaald door de positie van een land op de UEFA-coëfficiëntenranglijst. In het seizoen 2009/10 doen één team uit Nederland en vier teams uit Engeland, Italië en Spanje mee. Deelname aan de Champions League is erg lucratief voor clubs. Van alle inkomsten wordt 25% door de UEFA gebruikt om projecten en de interne organisatie te financieren. De overige 75% gaat naar de deelnemende clubs, waarbij de uiteindelijke betaling afhangt van prestatie en van de market pool. De market pool (€ 337,8 miljoen in 2009/10) wordt verdeeld over de landen die deelnemen aan de groepsfase, naar rato van de waarde van de televisiemarkt van dat land. Het aandeel van een land in de market pool wordt verdeeld over de teams uit dat land die deelnemen aan de groepsfase. De minimale betaling aan een team dat deelneemt aan de Champions League, is in 2009/10 € 7,1 miljoen, exclusief het aandeel in de market pool. In 2007/08 verdiende PSV € 27,1 miljoen in de Champions League, waarvan € 6,9 miljoen was gebaseerd op prestatie en € 20,2 miljoen uit de market pool kwam. Merk op dat deze opbrengsten uit de market pool iets meer dan 4% vertegenwoordigen van alle inkomsten van de Eredivisie. Deze inkomsten uit de Champions League komen overeen met ongeveer de vierde begroting van BVO's in Nederland in dat seizoen. In dat seizoen verdienden de vier teams uit Engeland gezamenlijk € 129,3 miljoen (€ 71,3 miljoen prestatiegerelateerd, € 58 miljoen market pool). De market pool is destabiliserend in twee opzichten. Allereerst beperkt het de mogelijkheden van teams uit kleinere landen effectief te concurreren met teams uit grotere landen. Een gedeelte van de inkomsten van de Champions League is eigenlijk geormerkt voor teams uit die grotere landen. Toen

PSV in 2004/05 de halve finale van de Champions League haalde, verdiende het marginaal meer dan Valencia, dat de groepsfase niet eens overleefde. Echter, ook op nationaal niveau werkt de market pool destabiliserend: de NOS betaalt (veel) geld voor de uitzendrechten van de Champions League en in essentie wordt een groot gedeelte van dit bedrag verdeeld over de Nederlandse deelnemers, of Nederlandse deelnemer. Dit bedrag is erg hoog, vergeleken met de budgetten van Nederlandse clubs die niet meedoen aan de Champions League.

Het Bosman-arrest

Een tweede belangrijke verandering is het Bosman-arrest uit december 1995. Volgens deze uitspraak van het Europese Hof zijn spelers uit de EU na afloop van hun contract transfervrij, de oude club kan geen vergoeding vragen als de speler voor een andere club wil uitkomen. Plotseling werd het aantrekkelijk voor spelers om hun contract uit te dienen en dan zelf te kiezen waar men een nieuw contract zou tekenen. Veel belangrijker is echter de uitspraak van het Hof naast het eigenlijke arrest: Europese competities mochten het aantal opgestelde voetballers uit EU-landen niet langer beperken. Ruw gezegd was de regel tot aan 1996 dat een team drie buitenlanders mocht opstellen, waarbij geen onderscheid werd gemaakt tussen buitenlandse spelers uit de EU en van buiten de EU. Dit aspect van het Bosman-arrest creëerde eigenlijk in één klap een Europese arbeidsmarkt voor voetballers. Daar waar eerst alleen topvoetballers in het buitenland gingen spelen, kunnen voldoende kapitaalkrachtige teams nu ook spelers uit het buitenland contracteren die misschien minder goed zijn dan topspelers, maar nog steeds een versterking van het team vormen.

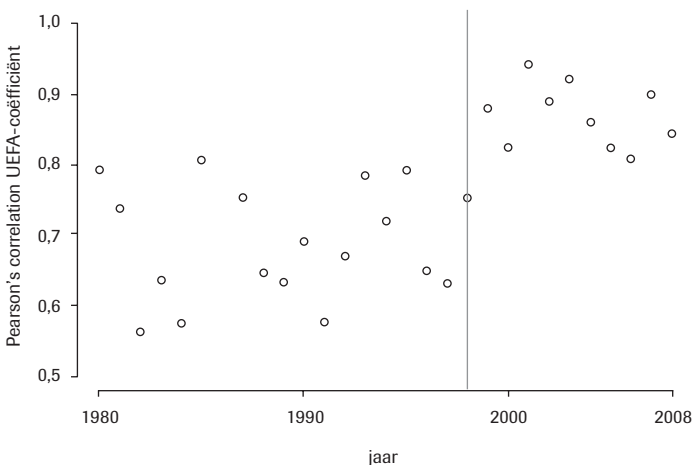
Het Webster-arrest

De gevolgen van een derde verandering zijn nog niet uitgekristalliseerd. Als reactie op het Bosman-arrest hebben veel spelers langdurige contracten getekend, zodat zij aan de ene kant financiële zekerheid kregen, en clubs aan de andere kant een afkoopvergoeding konden bedingen indien de speler tussentijds naar een andere club zou vertrekken. Echter, volgens artikel 17 van de FIFA-reglementen inzake spelerscontracten kunnen spelers die jonger

dan 28 zijn op het moment dat het contract wordt getekend, na drie jaren hun contract afkopen. Als ze 28 jaar of ouder zijn, is de beschermde periode slechts twee jaren. Het Hof van Arbitrage voor de Sport (CAS) heeft in 2008 deze regeling verduidelijkt en bepaald dat de afkoopsom met name afhangt van de te verdienen loonsom gedurende het restant van het contract. Met andere woorden: het Webster-arrest biedt de mogelijkheid aan spelers zich gedurende het contract zelf af te kopen, om dan als transfervrije te tekenen bij een club naar keuze. Vooralsnog hebben weinig spelers gebruikgemaakt van deze optie, en zijn de praktische consequenties nog niet helemaal duidelijk.

Wat betekenen deze ontwikkelingen voor Nederlandse topclubs als Ajax, PSV en Feyenoord? Allereerst kunnen ze hun begroting met 30% laten toenemen door deel te nemen aan de Champions League. Deelname of juist geen deelname heeft grote gevolgen voor de financiële huishouding. Ten tweede is het steeds moeilijker geworden om getalenteerde spelers te contracteren, en om transfervergoedingen te incasseren bij transfers van die spelers. Vroeger was het Nederlandse voetbal misschien een soort opleidingsinstituut. Tegenwoordig is het moeilijker voor de clubs om de opbrengsten van die opleiding te monetariseren (onverlet de opleidingsvergoeding die de FIFA in het leven heeft geroepen).

Figuur 2 Correlatiecoëfficiënt UEFA-landenranking

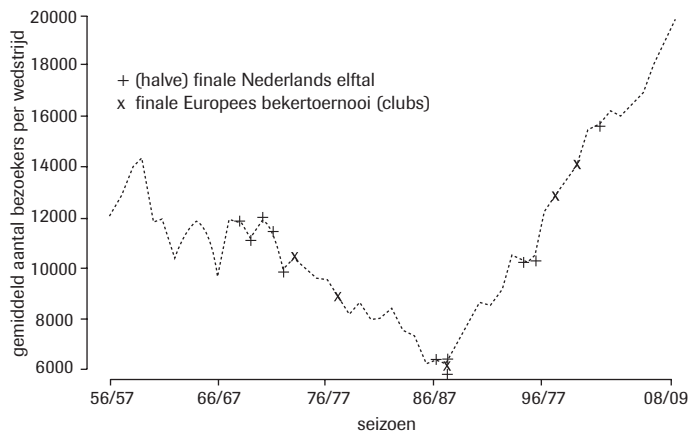
Bron: Koning, 2009

Op Europees niveau hebben deze ontwikkelingen geleid tot een meer duurzame scheiding tussen 'sterke landen' en 'zwakke landen'. In figuur 2 (Koning, 2009) tonen we de ontwikkeling van de correlatiecoëfficiënt van de UEFA-landencoëfficiënt. Deze landencoëfficiënt bepaalt hoeveel teams uit een land mogen deelnemen aan de Champions League. De gemiddelde correlatie is toegenomen van 0.68 (1980-1998) tot 0.87 (1999-2007). Succes in Europees voetbal is meer persistent geworden.

De markt voor voetbal: langetermijnveranderingen

Naast voornoemde veranderingen die specifiek het (internationale) professionele voetbal betreffen, zijn er ook andere langetermijntrends die grote invloed hebben. Allereerst is de vraag naar passieve sportconsumptie (sport als vermaak, niet als lichamelijke activiteit) toegenomen. Aan de ene kant hebben mensen meer vrije tijd gekregen, aan de andere kant zijn inkomens toegenomen. Beide ontwikkelingen hebben een positief effect op de vraag. Als we de vraag naar voetbal meten door stadionbezoek, is deze sinds het midden van de jaren tachtig sterk toegenomen. Deze toegenomen vraag kan niet alleen worden verklaard door sportieve successen van Nederlandse clubs en het Nederlands elftal, ongetwijfeld hebben het toegenomen comfort in nieuwe stadions en de verbeterde veiligheidssituatie een minstens zo grote rol gespeeld.

Figuur 3 Gemiddelde bezoekersaantallen per wedstrijd

Stadionbezoek is echter niet meer de grootste bron van inkomsten. De tweede belangrijke trend is marktvergroting van betaald voetbal. In de jaren zeventig was stadionbezoek de belangrijkste manier om voetbal te kijken. Sinds de opkomst van kabeltelevisie en commerciële omroepen zijn de mogelijkheden om voetbal op televisie en/of internet te kijken sterk uitgebreid. Tegen relatief lage marginale kosten kunnen grote markten worden bediend. Voetballers in de Engelse Premier League spelen hun wedstrijden voor het stadionpubliek en Engelse televisiekijkers, maar ook voor kijkers in India en China. Aangezien teams en zeker competities imperfecte substituten van elkaar zijn, hebben zij enige vorm van marktmacht (Rosen, 1981). Waarom zou een kijker in China willen betalen om naar Nederlands profvoetbal te kijken als hij ook Engels voetbal kan zien? In die Engelse competitie spelen per slot van rekening de betere spelers uit Nederland en België. Op een ander niveau speelt dit argument ook voor potentiële suikerooms die een club willen overnemen: je maakt echt indruk op medemiljardairs door Arsenal over te nemen, en niet AZ. Aan de andere kant is voetbal zo groot geworden dat binnen Nederland weinig individuen het zich kunnen en willen veroorloven een voetbalclub te kopen en structureel op een hoger plan te brengen.

Dit soort schaalvergroting in de media heeft ook een ander effect: het is voor sommige spelers niet aantrekkelijk om in kleinere competities te spelen. In sommige gevallen baat de club de portretrechten van een speler uit, in andere gevallen doet de speler dat zelf; dit hangt af van het contract dat is afgesloten. De waarde van de portretrechten van bijvoorbeeld Cristiano Ronaldo zullen bij Real Madrid hoger zijn dan bij Ajax: Real Madrid bereikt veel meer mensen en zal Ronaldo in staat kunnen stellen hogere vergoedingen voor bijvoorbeeld reclamecampagnes te bedingen.

Een van de behoeften waarin sport voorziet, is communaliteit, een gemeenschappelijk gespreksonderwerp van mensen die verder misschien weinig gemeenschappelijks hebben. Het is in deze zin voor consumenten aantrekkelijker een 'grote' competitie te volgen, met 'grote' namen, dan een 'kleine' competitie, zelfs als de uitzendrechten voor die laatste goedkoper zijn. Het Nederlandse clubvoetbal (niet de Nederlandse voetballers!) heeft hier vooralsnog de slag gemist. Deze redenering geldt ook binnen Nederland: aandacht voor de Eerste Divisie is in de loop van de tijd afgenomen. Tot aan de winterstop van het seizoen 2009/10 werd elke vrijdagavond een

wedstrijd rechtstreeks op televisie uitgezonden, na de winterstop gebeurt dat niet meer. De kijkcijfers vallen tegen.

Risicovol gedrag van bestuurders

In het vorenstaande is gebleken dat de Nederlandse Eredivisie internationaal gezien niet meer kan concurreren met de teams uit de grote competities in Europa. Daar waar er inmiddels sprake is van één arbeidsmarkt voor toptalent en één wereldmarkt voor uitzendrechten, opereren clubs nog steeds op nationaal begrensde productmarkten. Als dat het ambitieniveau is van de clubs, hoeft dat geen probleem te zijn. Ligt het ambitieniveau echter hoger en willen clubs succesvol meedoen in Europese competities, dan is er wel een probleem. De huidige structuur leidt tot een zekere marktconcentratie, die – gezien de kijkcijfers en de interesse van sponsors – niet slecht hoeft te zijn voor het publiek. Hoen en Szymanski (1999) schetsten al een toekomst van één geconcentreerde Europese competitie, een rol die in zekere zin door de Champions League wordt vervuld. Voetbal wordt zo wel een soort vermaak op televisie, en er is minder sprake van identificatie met een voetbalteam door bijvoorbeeld stadionbezoek. Aan dit vooruitzicht echter, zullen weinig voetbalbestuurders willen toegeven. Voorzitters en trainers worden herinnerd door hun sportieve successen, niet door zorgvuldig financieel beleid. Zij zijn dus geneigd risico's te nemen, zoals is geïllustreerd door voorzitter Aalbers van Vitesse, en ook het faillissement van DSB kan niet geheel los worden gezien van de drang van AZ-voorzitter Scheringa naar succes. Bovendien zijn bestaande mechanismen die bijvoorbeeld in het bedrijfsleven voorkomen, dat te grote risico's worden genomen, minder sterk of zelfs afwezig in het bestuur van professionele sportorganisaties. Er zijn in het algemeen geen aandeelhouders die dividendrendement verlangen, en slechts weinig sportbestuurders zijn in de loop van hun carrière voor meerdere organisaties actief. Langlopende opties zijn al helemaal een onbekend begrip in de sportwereld, het ergste wat een oud-bestuurder kan overkomen, is dat zijn gratis seizoenkaart wordt ingetrokken als blijkt dat er te veel lijken in de kast worden gevonden. Indien het misgaat met de club is de gemeente vaak bereid of gedwongen te helpen een oplossing te vinden. In een dergelijke omgeving is het te verwachten dat grote ambities worden uitgesproken, die niet noodzakelijkerwijze even realistisch zijn. Elke

optie die mogelijkheden biedt om betere spelers aan te trekken, wordt serieus onderzocht, ook als die optie slechts extra mogelijkheden biedt op korte termijn.

Welke instrumenten heeft de voetbalwereld om een te grote concentratie van topvoetbal tegen te gaan, en excessief risicovol gedrag van bestuurders in te dammen?

Op internationaal niveau is allereerst de UEFA bezig een financieel toetsingskader te ontwikkelen, dat kan worden toegepast op alle clubs die deelnemen aan internationale competities. Clubs met te grote schulden zouden kunnen worden uitgesloten van deelname aan bijvoorbeeld de Champions League. Op dit moment proberen vooral clubs in Engeland hun schuldenlast te verminderen; Manchester United wil schulden verminderen door obligaties uit te geven (*Het Financieele Dagblad*, 5 januari 2010).

Een dergelijk kader laat wel onverlet dat de ene voetbalcompetitie groter en aantrekkelijker is dan de andere. Instelling van het Club Financial Control Panel onder leiding van de Belgische oud-premier Dehaene, dat gelijkheid van het internationale speelveld moet bewaken, is wat dat betreft een eerste stap. De effectiviteit van dit panel moet nog blijken: het toezicht wordt pas vanaf 2012 ingevoerd. Internationale ongelijkheid kan ook worden beperkt door bijvoorbeeld niet meer dan één team per land toe te laten tot de Champions League. De UEFA heeft herhaaldelijk uitgesproken dat het aantal spelers uit eigen land idealiter zes zou moeten zijn, maar tot nu toe heeft de UEFA dit niet bevorderd door financiële prikkels in te bouwen in de verdeelsleutel van de opbrengsten van de Champions League.

Nationale bonden hebben relatief weinig instrumenten tot hun beschikking om het speelveld te beïnvloeden: zij opereren binnen kaders die binnen UEFA/FIFA-verband zijn vastgesteld (productmarkt) of binnen EU-verband (arbeidsmarkt, telecommarkt). Hooguit kunnen ze een faciliterende rol spelen bij de collectieve verkoop van uitzendrechten, maar ook daar zien we dat solidariteit tussen clubs en tussen divisies afneemt: in verschillende landen heeft de hoogste divisie zich afgescheiden als juridische entiteit om zelf de verkoop van rechten ter hand te nemen (Eredivisie CV in Nederland).

Tot slot

Sport bestaat bij de gratie van tegenstand. Echter, in het Europese sportmodel moeten teams zowel presteren op nationaal niveau als

binnen internationale competities. Het Nederlandse clubvoetbal heeft de aansluiting bij de top van die internationale Europese competities verloren. De thuismarkt is te klein, het Nederlandse publiek betaalt relatief weinig voor voetbal op televisie, en talenten kunnen daar spelen waar hun marktwaarde het hoogst is. De huidige institutionele structuur en economische ontwikkelingen geven weinig redenen aan te nemen dat aansluiting spoedig weer tot stand gebracht gaat worden. De bestuurscultuur binnen het voetbal beloont sportief succes, dus daar waar clubs het gevoel hebben dat ze aan het afglijden zijn, staan ze allicht meer open voor externe invloeden die beloven dat de status quo behouden kan worden. De groei van de bedragen die omgaan in het internationale voetbal, roept de vraag op of hier sprake is van een 'voetbalbubble'. Deze vraag is moeilijk te beantwoorden. Gezien de opgelopen tekorten van overheden in Europa ligt het niet voor de hand te verwachten dat zij de komende jaren veel in voetbal zullen investeren. Daar waar de groei vraaggedreven is, onder meer in opkomende economieën, kan de groei zich voortzetten. Internationale organisaties als UEFA en FIFA hebben wel instrumenten om te voorkomen dat de groei zich ontwikkelt tot een zeepbel die bij het minste of geringste uit elkaar spat. Daarvoor is wel daadkracht nodig.

Literatuur

Deloitte

Annual review of football finance
Manchester, 2007, 2008, 2009

Ecorys

De waarde van voetbal
Rotterdam, 2005

Hoen, T.S., S. Szymanski

The Americanization of European football
Economic Policy: A European Forum, jrg. 28, 1999, p. 205-240

Kesenne, S.

The peculiar international economics of professional football in Europe

Scottish Journal of Political Economy, jrg. 54, nr. 3, 2007, p. 388-399

Koning, R.H.

Sport and measurement of competition
The Economist, nr. 157, 2009, p. 229-249

Rosen, S.

The economics of superstars
American Economic Review, jrg. 71, nr. 5, 1981, p. 845-858

Misdaad en het WK voetbal 2010 in Zuid-Afrika

J. Burger*

De misdaadsituatie, en veiligheid in het algemeen, is ongetwijfeld een serieuze aangelegenheid voor iedereen die betrokken is bij het FIFA wereldkampioenschap voetbal 2010 in Zuid-Afrika. De Zuid-Afrikaanse regering, de Zuid-Afrikaanse politie (hierna: SAPS) en het plaatselijke organisatiecomité van de FIFA (hierna: LOC) hebben allemaal de verzekering gegeven dat er voor dit evenement een veiligheidsplan is en dat daarmee een veilig WK is gegarandeerd. Echter, deze beloftes worden door veel Zuid-Afrikanen, en uiteraard door de landen die deelnemen aan het evenement, nog steeds met enige scepsis bekeken. Enkele van de opgeworpen vragen hebben te maken met het evidente onvermogen van de SAPS om het misdaadcijfer in Zuid-Afrika terug te dringen, en dan vooral het aantal geweldsdelicten. De sceptici stellen dat de situatie alleen maar erger kan worden door de aanwezigheid van 32 voetbalteams uit verschillende delen van de wereld en de komst van ook nog eens 500.000 buitenlanders (supporters, toeschouwers en vertegenwoordigers van de media). Verder zou het bijeenkomen van zoveel bezoekers gedurende een bepaalde periode (één maand) op bepaalde plaatsen (de tien steden waar wedstrijden zullen worden gespeeld), de daaruit voortvloeiende omstandigheden en de vraag naar specifieke veiligheidsmaatregelen nog meer van de toch al overbelaste politie vergen en zowel Zuid-Afrikanen als bezoekers blootstellen aan meer misdaad. Daarnaast is er de aanhoudende angst voor terroristische aanslagen, zoals de recente aanslag op het voetbalteam van Togo in het noorden van Angola, en wij moeten er op zijn minst rekening mee houden dat zoiets ook in Zuid-Afrika kan gebeuren. Om de veiligheidssituatie in Zuid-Afrika tijdens het WK objectief te beoordelen moet men ten eerste kijken naar misdaad als mogelijke bedreiging en naar de mogelijkheid van terroristische aanslagen,

* Dr. Johan Burger is als senior onderzoeker verbonden aan het Institute for Security Studies in Tshwane (Pretoria).

en ten tweede vaststellen in hoeverre de SAPS en anderen die een rol spelen in het veiligheidsplaatje, in staat zijn het vereiste veiligheidsniveau te bieden zonder dat de Zuid-Afrikanen in het algemeen meer worden blootgesteld aan misdaad.

Misdaad in Zuid-Afrika

Het is teleurstellend dat na een gestage daling (met ongeveer 24%) gedurende vijf achtereenvolgende jaren de criminaliteit in Zuid-Afrika in het algemeen in het boekjaar 2008/2009 weer lijkt te stijgen. Een specifieke zorg daarbij is de voortdurende stijging van het zogeheten 'misdadertrio' (overvallen op woningen, bedrijven en automobilisten) en van overvallen op vrachtwagenchauffeurs. Voor het eerst is het cijfer in de eerste twee groepen van dit misdadertrio in alle negen provincies gestegen, terwijl het aantal overvallen op automobilisten in zeven provincies is toegenomen.

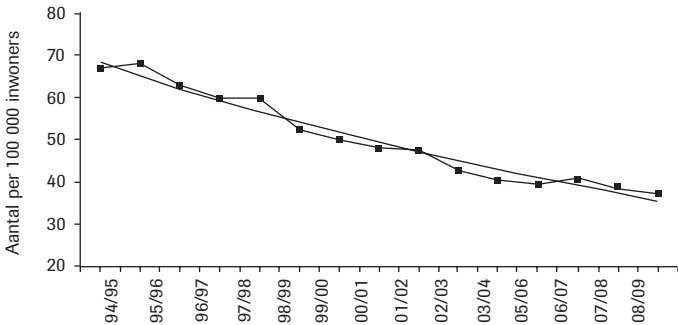
In de context van deze geweldsdelicten, die de bij veel mensen heersende angst voor misdaad lijken te verklaren, vormt de analyse van Burger (2009) over moord en overvallen met geweldpleging de basis voor de uiteenzetting over misdaad hierna.

Moord

Hoewel er nog steeds een daling van het aantal moorden over de afgelopen veertien jaar is (figuur 1), blijft het een probleem met een meldingspercentage van 37,3 per 100.000 inwoners, afgezet tegen het meest recente 'mondiale moordcijfer', dat naar schatting op 7,6 per 100.000 inwoners ligt. Het goede nieuws over het moordpercentage is het feit dat er een algemene daling van 44% is bereikt sinds de piek van 67,9 moorden per 100.000 inwoners in 1995/1996. Getalsmatig betekent 37,3 per 100.000 inwoners 18.148 moorden; dit is 1,8% lager dan de 18.487 over de voorgaande verslagperiode. Het treurige nieuws is dat het ons, in dit tempo, nog minstens tien tot twaalf jaar zal kosten om zelfs het 'mondiale moordcijfer' van 7,6 te bereiken, tenzij we effectievere manieren vinden om misdaad, en dan vooral het aantal geweldsdelicten, terug te dringen. Een belangrijke nuancing is dat bij ongeveer 80% van de moorden in Zuid-Afrika de moordenaar en het slachtoffer elkaar kennen; met andere woorden:

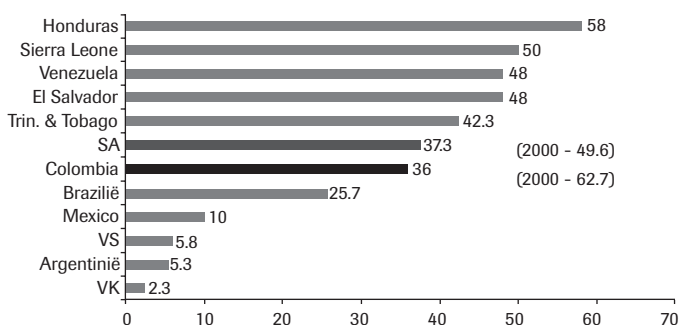
binnen een bepaalde context die geen direct gevaar voor vreemden oplevert.

Figuur 1 Moordcijfers Zuid-Afrika

In figuur 2 wordt het moordcijfer gegeven voor twaalf landen, waaronder Zuid-Afrika. Er bestaat uiteraard een lange lijst met landen waar het moordcijfer onder de 1 of 2 per 100.000 inwoners ligt, en er zijn waarschijnlijk een paar landen met een moordcijfer dat vergelijkbaar is met of hoger ligt dan dat van Honduras. Maar omdat geloofwaardige misdaadcijfers niet voor alle landen voorhanden zijn, of omdat daarvan geen aangifte wordt gedaan, of omdat ze überhaupt niet bestaan, is het onmogelijk om precies vast te stellen waar Zuid-Afrika zich mondiaal gezien bevindt wat betreft moord en doodslag.

Het is bemoedigend om te merken dat een land als Colombia, waar het moordpercentage in 2000 op 62,7 lag, in staat is geweest dat percentage met 43% terug te dringen naar 36 per 100.000 inwoners binnen het relatief korte tijdsbestek van acht jaar. Ter vergelijking: het moordpercentage bedroeg in 2000 in Zuid-Afrika 49,6 en in diezelfde periode is het ons slechts gelukt om dat percentage met 26% naar beneden te krijgen. Uit deze statistieken blijkt duidelijk dat de misdaadgolf met de nodige politieke wil en passende strategieën kan worden gekeerd.

Figuur 2 Moordpercentage: enkele internationale vergelijkingen (2008)

De Colombiaanse nadruk op maatschappelijke en infrastructurele ontwikkelingen en op het verbeteren van de dienstverlening binnen gemeenschappen waar veel mensen in armoede of met een laag inkomen leven, moet worden gezien tegen een achtergrond van protesten tegen de dienstverlening in Zuid-Afrika in de afgelopen paar maanden. Uit een recente analyse van zaken op basis van documenten door de SAPS, waarmee 1.348 moordzaken op landelijke schaal in de periode april 2007 tot en met maart 2008 werden vertegenwoordigd, is de invloed van sociaal gedrag op het plaatsvinden van moorden bevestigd. Uit de analyse bleek dat bijna tweederde (65,4%) van deze moorden plaatsvond als gevolg van specifieke vormen van sociaal gedrag, 26,3% was het gevolg van criminele activiteiten, 6,9% was het gevolg van groepsgegedrag (burgerwachten, bendes of geweld tegen taxidiensten), en in 1,5% van de gevallen was de oorzaak een ongeluk. Een logische aanname zou zijn dat dit ook geldt voor andere geweldsdelicten.

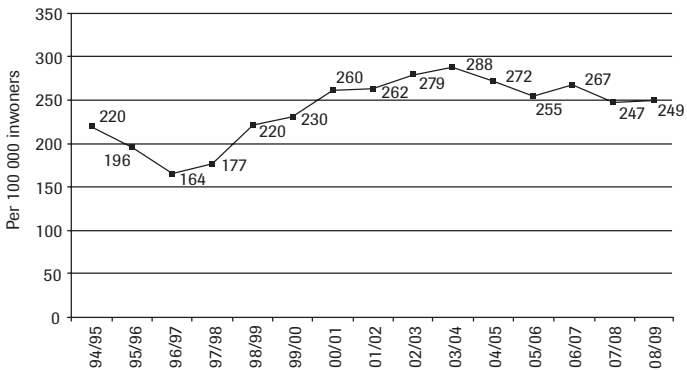
Overval met geweldpleging

De meest opvallende toenames zijn te zien in de categorie overvallen met geweldpleging, en dan vooral in drie van de zeven subcategorieën, het zogeheten misdadertrio (overvallen thuis, op bedrijven en op automobilisten).

In tegenstelling tot moord, en ondanks periodieke en relatief kleine neerwaartse dalingen, blijft het aantal overvallen met geweldpleging steken tussen de 200 en 300 per 100.000 inwoners (figuur 3).

Het huidige cijfer van 249,3 is met 0,8% gestegen vergeleken met het cijfer in 2007/2008, na een afname van 7,4% in het jaar daarvoor. Dit is 52% meer dan in 1996/1997 (164), toen overvallen met geweldpleging als een ernstige misdaad dreiging werden beschouwd. Deze categorie misdrijven omvat zoals gezegd zeven subcategorieën en het is vooral het misdadertrio dat de meeste zorgen baart. De andere vier subcategorieën van beroving met geweldpleging betreffen berovingen op straat (-7,4%), overvallen op geldlopers (-2,3%), bankovervallen (-29,2%) en overvallen op vrachtwagenchauffeurs (+15,4%).

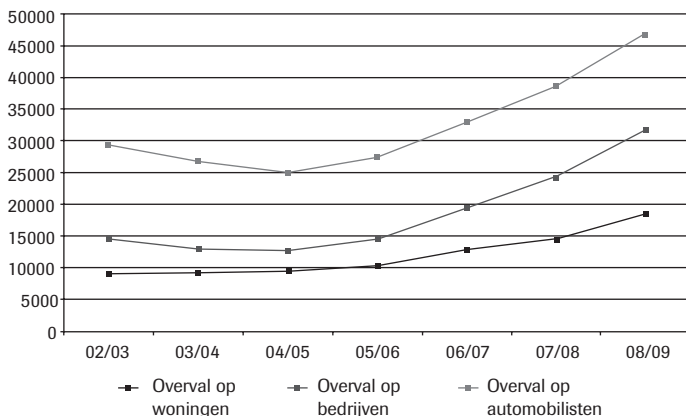
Figuur 3 Aantal overvallen met geweldpleging

Het misdadertrio is thans de grootste criminele dreiging in Zuid-Afrika en het is duidelijk dat de tegenmaatregelen die we nemen niet werken. Dit is niet alleen een weergave van politieresultaten, maar het gevolg van een combinatie van factoren, waaronder de resultaten van het strafrechtpleging en de overheid in het algemeen (bijvoorbeeld niet afdoende maatregelen om de sociaaleconomische omstandigheden aan te pakken, waardoor een omgeving ontstaat die aanleiding geeft tot misdaad of die daartoe bevorderlijk is). De grafiek in figuur 4 laat duidelijk een stijging zien van alle misdrijven binnen het misdadertrio in de afgelopen jaren. De stijging is met het jaar sterker geworden, waarschijnlijk vanwege de ontwikkeling van een andere zeer zorgwekkende tendens. Zowel het aantal overvallen thuis als op bedrijven is in alle negen provincies toegenomen, en het aantal overvallen op automobilisten is in zeven provincies gestegen.

In sommige provincies is er sprake van een veel snellere toename. Zo is er in Limpopo, dat voorheen gezien werd als een stabiele provincie met een relatief laag aantal geweldsmisdrijven, nu sprake van een van de grootste stijgingen van het aantal incidenten binnen het misdaadtrio overvallen op woningen, bedrijven en automobilisten.

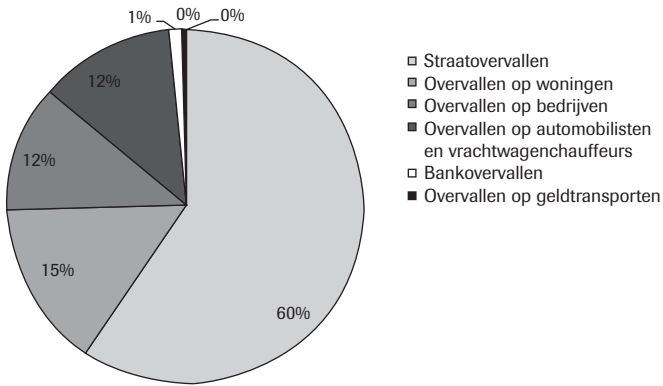
Figuur 4 Misdaadtrio

Zoals uit figuur 5 blijkt, is er in ongeveer 60% (72.194 van de 121.392) van alle overvallen met geweldpleging sprake van straatovervallen, en deze vormen potentieel de grootste misdaad dreiging voor de bezoekers van het WK in 2010. Het is duidelijk dat een evenement van dit type, met alle gelegenheden die het biedt, onvermijdelijk de aandacht trekt van criminelen, ook van buiten het land zelf. Dit is een van de redenen voor de politie om een goede samenwerking te bewerkstelligen met politieorganisaties uit de meeste landen die deelnemen aan het WK (Groenewald, 2008). Enkele van deze politieorganisaties zullen zelfs voor en tijdens het evenement met vertegenwoordigers aanwezig zijn in Zuid-Afrika. Dankzij hen kan de lokale politie in een vroeg stadium vaststellen wie de voetbalhooligans zijn, en zij kunnen haar, op basis van hun ervaring, helpen situaties aan te pakken waarbij sprake is van voetbalvandalisme. Wat betreft straatovervallen is het belangrijk om erop te wijzen dat er bij 57% een vuurwapen aan te pas kwam en bij 38% een mes (Zuid-Afrika, 2009). Tijdens deze incidenten stalen de criminelen mobiele telefoons (64%), geld of andere geldwaarden (49,9%) en persoonlijke

documenten zoals identiteitsbewijzen en rijbewijzen (10,6%). Laatstgenoemde artikelen werden waarschijnlijk alleen maar meegenomen omdat deze zich in de tas of portefeuille bevonden waarvan de overvallers dachten dat er geld of iets anders van waarde in zat.

Figuur 5 Vormen van overval met geweldpleging

Er zijn twee duidelijke implicaties verbonden aan de mate waarin straatovervallen in Zuid-Afrika plaatsvinden, en de werkelijke dreiging die er tijdens het WK van uitgaat. Ten eerste voor degenen belast met de rechtshandhaving en ten tweede voor het publiek in het algemeen, en voor de toeristen in het bijzonder. De politie en anderen belast met rechtshandhaving zijn voornemens 'veel blauw op straat' in te zetten in vooraf vastgestelde gebieden (dat wil zeggen gebieden die geassocieerd worden met het WK, en populaire toeristische attracties, alsmede criminele 'broedplaatsen'), zodat er een geloofwaardige afschrikwekkende werking van uitgaat en er snel tot actie kan worden overgegaan bij overvallen (Groenewald, 2008). Kijkend naar de plannen van de politie, die behoorlijk veelomvattend zijn, is echter het ontbreken van een proactieve aanpak van bekende straatrovers verontrustend. Die zou kunnen bestaan uit het vaststellen van hun verblijfplaats en het arresteren van degenen voor wie al een arrestatiebevel is afgegeven, vóórdat het evenement plaatsvindt.

Het Zuid-Afrikaanse publiek maakt zich uiteraard zorgen dat de aandacht voor het WK nog meer politieagenten van hun gewone

werk zal afhouden en zij nog erger aan misdaad worden blootgesteld. Ook toeristen en de deelnemende teams en hun aanhang zijn op hun hoede voor de enorme criminaliteit en zijn zich bewust van de risico's voor hun persoonlijke veiligheid. Dit wordt opgegeven als rechtvaardiging voor de oproep in sommige Europese landen (in het bijzonder Engeland, Nederland en Duitsland) om hun teams en supporters te voorzien van kogelvrije vesten of vesten die beschermen tegen messteken.

In Zuid-Afrika zijn deze oproepen in het belachelijke getrokken met als argument dat bij straatovervallen vuurwapens en messen veelal gebruikt worden om mee te dreigen, en veel minder vaak om letsel toe te brengen. Er bestaat zelfs enige verdenking dat sommigen de misdaadsituatie voor persoonlijk gewin uitbuiten. Over het algemeen gelooft men dat toeristen en andere bezoekers tijdens het WK goed beschermd zullen zijn en dat ook zij het risico om slachtoffer te worden sterk kunnen verkleinen door een paar basisregels toe te passen. Daaronder valt de gouden regel dat je 'geen aandacht op jezelf moet vestigen'. Met andere woorden: laat buiten de stadions niet blijken dat je een toerist bent; draag dure spullen niet zichtbaar met je mee (tenzij je in een groep bent, zodat het getal van de groep bescherming biedt); vraag om advies in het hotel of pension welke gebieden je beter kunt vermijden, enzovoort.

Tot de misdaaddreigingen behoren ook de activiteiten van georganiseerde misdaad syndicaten die het WK misschien wel als doelwit zullen zien op het terrein van cybercrime, drugs en prostitutiegereleerde misdrijven. In het laatste geval is het vooral het gevaar voor mensensmokkel, gericht op het seksueel uitbuiten van vrouwen en kinderen, dat zorgen baart.

Terrorisme

Met de recente aanslag op het Togolese nationale voetbalteam in de Angolese provincie Cabinda op 8 januari 2010 door een groep die bekendstaat als het Front for the Liberation of the Enclave of Cabinda-Military Position (FLEC-MP; Front voor de Bevrijding van de Enclave Cabinda), is ook de belangstelling voor een mogelijke terroristische aanslag in Zuid-Afrika gericht tegen het WK weer opgelaaid. Het team uit Togo reisde per bus door de provincie Cabinda en werd met machinegeweren onder vuur genomen net

nadat het de grens met de Republiek Congo was gepasseerd. Drie personen in de bus vonden de dood en verscheidene anderen liepen verwondingen op.¹

De aanslag op het Togolese team riep onmiddellijk vragen op en bezorgdheid over de veiligheid van het WK in Zuid-Afrika. Rich Mkhondo van het FIFA LOC reageerde daarop door te zeggen dat de aanval op het Togolese team moest worden gezien als een 'op zich staande terroristische aanslag', waarbij op geen enkele manier een verband met Zuid-Afrika kan worden gelegd. Om met Mkhondo te spreken:

'[W]e hebben ons voorbereid op iedere denkbare situatie. Gezien de voorbeeldige eerdere evenementen waarbij Zuid-Afrika als gastland is opgetreden, blijven we vol vertrouwen dat iedereen die naar Zuid-Afrika komt dat als veilig zal ervaren.'²

De opvatting van Mkhondo werd herhaald door de plaatsvervangend minister van Politiezaken, Fikile Mbalula, die, na het incident in Angola, verklaarde dat men zich geen zorgen hoefde te maken en dat '[w]e er klaar voor zijn en er, gezien vanuit het standpunt van veiligheid, bovenop zitten (...)'.³

Daar staat tegenover dat enkele analisten hun bezorgdheid hebben geuit over het WK als mogelijk doelwit voor internationale terroristische groepen. Zo heeft Frans Cronje, plaatsvervangend CEO van het South African Institute for Race Relations (Zuid-Afrikaans Instituut voor Rassenverhoudingen), ervoor gewaarschuwd dat de kans op een terroristische aanslag voor Zuid-Afrika niet gelegen is in kleine en op zich staande rebelligroepen en politieke groeperingen, maar eerder in internationale groepen, zoals al-Qaida of soortgelijke groepen (Cronje, 2010). Volgens Cronje wil een dergelijke groep het voetbaltoernooi misschien wel gebruiken als 'platform', om vandaar een 'zware slag' aan een westers doel in Zuid-Afrika toe te brengen. Volgens Hussein Solomon, verbonden aan de afdeling Politieke Wetenschappen van de Universiteit van Pretoria, zijn er veront-

¹ Wikipedia 2010, 'Togo national football team attack'. Op 18 januari 2010 ontleend aan http://en.Wikipedia.org/wiki/Togo_national_football_team_attack.

² *The Sunday Independent* (South Africa), 10 januari 2010, 'Zuma forces way to Angola: President's schedule unchanged despite deadly attack on Togo team bus'.

³ Zie noot 2.

rustende aanwijzingen dat er in Botswana al leden van al-Qaida bezig zijn voorbereidingen te treffen voor aanslagen gericht tegen het WK; hij baseert zijn stelling op een artikel in de *Botswana Sunday Standard* (Solomon, 2010). Daarnaast meldden de Zuid-Afrikaanse media recent dat mobiele telefoongesprekken zouden zijn onderschept tussen al-Qaida en een verwante Somalische groep, al-Shabaab, die cellen kent in het naburige Mozambique en Zuid-Afrika (in Kaapstad). Daarmee is de verdenking gewekt dat er tegen verscheidene belangen in Zuid-Afrika die banden hebben met de Verenigde Staten, aanslagen worden gepland (Solomon, 2010). Als we deze berichten moeten geloven, dan is de kans groot dat de twee ontwikkelingen op de een of andere manier met elkaar verbonden zijn. Mark Schroeder, directeur van de Amerikaanse particuliere inlichtingendienst Strategic Forecasting voor de regio sub-Sahara Afrika, houdt echter vol dat misdad een veel grotere dreiging is voor het FIFA WK dan terrorisme (Schroeder, 2010). Hij stelt dat het hoogst onwaarschijnlijk is dat in Zuid-Afrika gevestigde extremistische groepen moslims aanvallen plegen waardoor hun 'logistieke hub' kan worden vernield. Volgens hem is zowel al-Qaida als al-Shabaab voorzichtig genoeg om geen 'reactie' op te roepen door aanslagen in Zuid-Afrika te plegen.

Rechtshandhaving en veiligheidsstructuren

Het veiligheidsapparaat bij grote evenementen zoals het WK voetbal is behoorlijk geavanceerd en voor onwetenden buitengewoon ingewikkeld. In wezen bestaat het uit de Joints (Natjoints op landelijk niveau, met provinciale Joints (Provjoints) en lokale Joints (Locjoints). Een Planningsteam van de Joints voor het plannen van beveiligingsmaatregelen van grote evenementen is ingesteld onder direct gezag van de Waarnemend Nationaal Commissaris Operationele Diensten (Deputy National Commissioner for Operational Services) van de SAPS. Bij het WK werkt het Directoraat Veiligheid van het LOC van de FIFA nauw samen met voornoemde commissies en later ook met de operationele commissies. Zoals hiervoor aangegeven, is het Directoraat Veiligheid verantwoordelijk voor de beveiliging van evenementen en de Joints voor nationale veiligheid. Gezamenlijke planning richt zich daarom op integratie van hun

plannen en een duidelijke afbakening van hun respectieve rollen (Groenewald, 2008).

Onmiddellijk voor aanvang van het evenement komt een Joint Operations Committee (Jocom) in de plaats voor het Planningteam, en die commissie stuurt de hele operatie via een netwerk van Joint Operation Centres (Joc's) en Venue Operation Centres (Voc's) aan. De hoofdverantwoordelijkheid voor vorenstaande activiteiten is de effectieve coördinatie en samenwerking tussen allen die daarin een rol te spelen hebben. Daarnaast moeten deze structuren ervoor zorgen dat de operatie volgens plan verloopt en alle onvoorziene omstandigheden effectief afgehandeld worden.

Volgens Groenewald (2008) is het overgrote deel van de personele en materiële middelen die ingezet worden voor de veiligheidsoperatie tijdens het WK, afkomstig van de SAPS, met aanvullende middelen die zijn verstrekt door politiekorpsen, het leger (SANDF), de inlichtingendiensten, de Rampenbestrijding en anderen (bijvoorbeeld speciaal daarvoor bestemde rechtbanken die door het ministerie van Justitie zijn opgezet). Hij schat dat ongeveer 50.000 leden van de beveiligingsdiensten, de particuliere beveiligingsdiensten niet meegerekend, zullen worden ingezet om het WK te beschermen. Van het laatstgenoemde aantal zijn er 41.000 medewerkers van de SAPS. Dankzij de personele uitbreiding van de SAPS over de laatste acht jaar, van ongeveer 120.000 in 2000/2001 tot 183.000 in 2009, is de SAPS in staat om voldoende mankracht in te zetten, hopelijk zonder de gewone politietaken of rechtshandhaving in het algemeen te verwaarlozen. Het goedgekeurde personeelsstreefcijfer van de SAPS in 2010 is 193.000.

Los van het feit dat de SAPS meer personeel heeft, is zij al bezig extra en geavanceerde apparatuur aan te schaffen of heeft zij dat inmiddels gedaan. Daarmee wordt de operationele capaciteit met ingang van 2010 vergroot. Deze omvat mobiele commandoposten, mobiele waterkanonnen, helikopters, apparatuur voor de explosievenopruimingsdienst, beeldsystemen via satellieten, enzovoort. Alle voornoemde middelen zullen worden ingezet als onderdeel van een buitengewoon veelomvattend operationeel plan, dat onder meer voorziet in misdaadpreventie en activiteiten op het gebied van rechtshandhaving, bescherming van vips, beveiliging van de grenzen (met inbegrip van luchthavens en zeehavens), veiligheid langs de grenzen (met inbegrip van het luchtruim en de omringende wateren), vervoers- en verkeersbeveiliging, veiligheid voor toe-

risme, en plannen voor onvoorziene omstandigheden bij specifieke veiligheidsdreigingen.

Conclusie

Een groot internationaal evenement zoals het WK voetbal biedt een ideale gelegenheid voor het plegen van misdrijven, en is een aantrekkelijk doelwit voor terroristische aanslagen. Daar komt bij dat, naast de lokale Zuid-Afrikanen die de WK-wedstrijden in groten getale zullen bijwonen, er naar schatting nog eens 450.000 bezoekers uit het buitenland worden verwacht. Ongetwijfeld zal de grote meerderheid hiervan komen voor een van de grootste sportevenementen ter wereld, maar er zullen ook individuen tussen zitten, zowel afkomstig van de lokale bevolking als van de bezoekers, voor wie dit evenement een buitengewoon aantrekkelijke gelegenheid is om snel goud geld te verdienen, en voor criminelen die simpelweg hun 'vak willen uitoefenen'.

Natuurlijk is er altijd het gevaar van misdrijven waaraan een ander motief dan hebzucht ten grondslag ligt, zoals terrorisme. Zuid-Afrika heeft op dit moment niet te maken met een directe terroristische dreiging, maar met de diversiteit aan landen die meedoen aan het WK, die in sommige gevallen tegenovergestelde politieke en religieuze opvattingen vertegenwoordigen, moet dit land wel voorbereid zijn op een dergelijke onvoorziene omstandigheid. Al bestaat er geen enkel verband met het FIFA WK in Zuid-Afrika, de recente aanslag op het Togolese voetbalteam in Angola heeft wel voor meer bewustwording gezorgd dat een internationaal evenement van deze omvang een ideaal doelwit voor terroristische aanslagen vormt. Algemeen gesproken lijkt het er op grond van de bewijsstukken op dat de veiligheidsdreigingen voor het WK afkomstig zijn van opportunistische en georganiseerde misdadigers. In dat opzicht heeft Zuid-Afrika, hoewel het nog steeds te maken heeft met een extreem hoog aantal misdrijven, in het bijzonder geweldsdelicten, enige vooruitgang geboekt in het terugdringen van het aantal misdrijven. De Zuid-Afrikaanse rechtshandhavers en andere beveiligingsdiensten hebben door de jaren heen veiligheidsstructuren ontwikkeld die buitengewoon succesvol zijn gebleken waar het de veiligheid bij grote evenementen betreft. Daarnaast heeft de SAPS het aantal werknemers sterk uitgebreid, geavanceerde apparatuur aangekocht,

en het personeel de bijbehorende trainingen laten volgen. Dat alles is gericht op maximale veiligheid bij het WK, zonder haar normale taken op het gebied van de rechtshandhaving te hoeven verzuimen. Ondanks een goede staat van dienst en een indrukwekkend veiligheidsplan boezemt het klaarblijkelijke onvermogen van de SAPS en de overige met rechtshandhaving belaste diensten in Zuid-Afrika tot het terugdringen van de misdaad niet veel vertrouwen in dat zij wel in staat zullen zijn een effectieve veiligheidssituatie te bieden tijdens dit evenement. Maar, in alle eerlijkheid ten opzichte van de politie, men moet zich goed realiseren dat er geen verband bestaat tussen haar vermogen om de misdaad terug te dringen en haar vermogen om veiligheid te bieden tijdens specifieke evenementen. De reden daarvoor is simpelweg dat de politie zeer weinig tot geen invloed kan uitoefenen op de sociaaleconomische en overige omstandigheden die de oorzaak zijn van criminaliteit, terwijl zij bij een specifiek evenement veel meer baas is over de verscheidene aspecten die aangepakt moeten worden om een geslaagde veiligheidsoperatie uit te voeren.

Literatuur

Burger, J.

Worrying trends: the official 2008/09 South African crime statistics

South African Crime Quarterly, nr. 30, december 2009, p. 3-11

Cronje, F.

How vulnerable is South Africa's soccer World Cup to a major terrorist attack?

Johannesburg, South African Institute of Race Relations, SAIRR Today, 14 januari 2010 (www.sairr.org.za)

Groenewald, B.

Briefing on the security plan for the 2010 FIFA World Cup

Pretoria, seminar hosted by the

Institute for Security Studies, 25 november 2008

Schroeder, M.

Sizing up 2010 terror threat: despite concerns about Somali jihadis, a US intelligence analyst insists crime remains a greater concern for the World Cup than terrorism

Mail & Guardian (South Africa), 15-21 januari 2010

Solomon, H.

Togo terror: taste of more to come?

The Star (South Africa), 14 januari 2010

South African Police Service

Annual Report 2008/2009
Pretoria, 2009

Het nieuwe hooliganisme

Geweld ook buiten het voetbalveld

H. Ferwerda, I. van Leiden en T. van Ham*

De term 'hooligan' kwam rond 1900 in zwang. Volgens de *Oxford English Dictionary* werd het woord hooligan voor de eerste keer gebruikt in 1898, in rechtbankverslagen. De populariteit van de term nam vanaf dat moment snel toe. In Engeland was het een verzamelnaam voor relschoppers, dieven en ander geboefte. Over de oorsprong van de term bestaan verschillende theorieën. Sommigen leggen een verband met de naam van een beruchte Ierse familie genaamd Hooligan of Houlihan, die in de negentiende eeuw in Londen bekendstond om haar gewelddadige gedrag. De familie hield van drinken, vechten en was de schrik van de buurt. Anderen vermoeden dat de naamgever Patrick Hooligan is, een Ierse misdadiger die in Londen omstreeks 1890 actief was met een troep volgelingen. Het Amerikaanse equivalent van hooligan is 'hoodlum'. Hoodlums zijn bendeleden ofwel gangsters. Een andere theorie is de verwijzing naar 'Hooley's gang', een straatbende uit Islington, Londen. Ten slotte is het mogelijk dat het woord hooligans afstamt van het Ierse woord 'hooley', dat 'wild feest' betekent.

In Nederland kennen we de term hooliganisme sinds de jaren zeventig. In de Van Dale wordt de betekenis van 'hooligan' omschreven als 'vandaal, herrieschopper, m.n. voetbalvandaal'. Andere woordenboeken geven betekenissen als 'iemand die uit is op een flinke knokpartij' en 'ruziezoekend, herrieschoppend persoon, meestal optredend in groepen bij voetbalwedstrijden'. Hooliganisme wordt in de Van Dale omschreven als 'in groepsverband gepleegde agressie, m.n. rond voetbalwedstrijden, syn. voetbalvandalisme'.

De diverse theorieën over de herkomst van de term hooligan en hooliganisme en de betekenissen die eraan worden gegeven, laten

* Dr. Henk Ferwerda, drs. Ilse van Leiden en drs. Tom van Ham zijn respectievelijk als directeur/onderzoeker, senior onderzoekster en junior onderzoeker werkzaam bij Bureau Beke in Arnhem.

zien dat de term een bredere lading dekt dan in ons land tot nu toe toegepast. In de regel is het gebruik van de term hooligans bij ons voorbehouden aan voetbalvandalen: relschoppers die zich tijdens en rondom het voetbal gewelddadig gedragen. Anno 2010 lijkt deze verbijzondering van de term meer en meer te worden losgelaten, waarmee aansluiting wordt gevonden bij de oorspronkelijke, bredere betekenis van de term hooligan: notoire openbare-ordeverstoorders ofwel personen die zich op diverse terreinen binnen de samenleving schuldig maken aan openbare geweldplegingen. Zo introduceerden de media aan het begin van 2010 bijvoorbeeld de term 'nieuwjaarshooligans' als verwijzing naar personen die zich tijdens de jaarwisseling schuldig maakten aan geweldplegingen, bedreiging en vernieling. Het hooliganisme reikt daarmee verder dan enkel het voetbalstadion en de term hooligan heeft niet meer uitsluitend betrekking op gewelddadige voetbalsupporters, maar op alle personen die zich te buiten gaan aan gewelddadig relgedrag. In dit artikel zullen we op basis van twee recente onderzoeken naar grootschalige openbare-ordeverstoringen een beeld schetsen van de podia, de gelegenheden waarbij rellen kunnen ontstaan, alsmede van de ordeverstoorders.

Grootschalige openbare-ordeverstoring

Grootschalige openbare-ordeverstoringen komen in ons land met enige regelmaat voor. De meest opzienbarende rel van het afgelopen decennium vond afgelopen zomer plaats op het strand van Hoek van Holland tijdens het Dancefestival Sunset Grooves. Aanwezige agenten voelden zich genoodzaakt schoten te lossen. Een 19-jarige feestganger werd daarbij dodelijk geraakt door een politiekogel en er vielen meerdere zwaargewonden. In de maanden na het incident staan de vragen centraal wat de aanleiding is geweest voor het uit de hand lopen van het strandfeest en wie de betrokken relschoppers zijn. Samen met het Crisis Onderzoek Team (COT) voerde Bureau Beke in opdracht van de lokale driehoek in de gemeente Rotterdam de afgelopen maanden het onderzoek uit naar de 'Strandrellen in Hoek van Holland' (Muller, Rosenthal e.a., 2009). In dezelfde week waarin de strandrellen plaatsvonden, publiceerde Bureau Beke zijn onderzoek naar grootschalige openbare-ordeverstoringen *Rellen om te rellen* (Van Leiden, Arts e.a., 2009), dat in opdracht van het

Programma Politie en Wetenschap werd uitgevoerd. Het onderzoek leert dat de ene rel de andere niet is, en de onderzoekers onderscheiden een aantal 'relvormen'.

In voornoemde studies is aandacht voor hooligans als notoire ordeverstoorers. Dit zijn personen die bewust op zoek gaan naar een podium en een tegenstander om de orde te verstoren. Tot de notoire ordeverstoorers behoren overigens niet alleen hooligans, maar de groep omvat ook relschoppers die vanuit andere achtergronden dan het voetbal opereren.

Grootschalige openbare-ordeverstoringen zijn van alle tijden. Uit de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw kennen we de krakersrellen, waarbij sprake was van gewelddadige confrontaties tussen krakers en de politie. Sinds jaar en dag hebben we in ons land ook te maken met rellen rondom voetbalwedstrijden, waarbij supporters 'met liefde voor hun club' op de vuist gaan met rivaliserende voetbalsupporters of ageren tegen de politie, waaronder de ME. Buiten de voetbal- en krakerswereld bestaan er ook andere voedingsbodems voor rellen. Een sprekend voorbeeld daarvan betreft in de eerste plaats de rellen in Hoek van Holland van afgelopen zomer, maar verder terug in de tijd ook de rellen die ontstonden tijdens de Vierdaagsefeesten in Nijmegen in 2005 en de opruivingen tijdens Dance Valley in Spaarnwoude in 2004. Dergelijke grootschalige onlusten blijken zich niet te beperken tot evenementen en feesten, maar zien we in de praktijk bijvoorbeeld ook ontstaan in binnensteden en op pleinen. Illustratief daarvoor zijn de hevige rellen die in 2007 op het Leidseplein in Amsterdam uitbraken na de huldiging van Ajax voor de KNVB-beker. Ten slotte zien we ook dat wijken en buurten het toneel kunnen zijn van grootschalige ongeregelheden, zoals in 2007 in de Utrechtse wijk Ondiep naar aanleiding van een schietincident.

Drie relvormen

Uit het onderzoek *Rellen om te rellen* komt naar voren dat de gemene deler van alle grootschalige ordeverstoringen een vaak gewelddadige confrontatie tussen groepen in de samenleving of tussen de menigte en het gezag is. De rellen zoals wij die uit de praktijk kennen, lijken qua impact en hevigheid op elkaar. De 'legitimititeit' van de rellen is echter niet altijd even goed te duiden. Bij supporters-

geweld kun je je afvragen of jonge mannen met elkaar op de vuist gaan vanuit 'liefde voor de club' of vanuit 'liefde voor het rellen'. In dezelfde lijn lijken de onlusten in woonwijken, zoals in Ondiep, in eerste instantie voort te komen uit woede en verontwaardiging over een politieoptreden, terwijl ze verder in de tijd meer lijken te berusten op een behoefte aan een curieuze vorm van 'vermaak'. Een analyse van de aard en toedracht van grootschalige openbare-ordeverstoringen leert dat de ene rel de andere niet is. Zoals eerdergenoemde voorbeelden laten zien, kunnen in de eerste plaats de voedingsbodems of podia waar de rellen ontstaan, variëren. Daarnaast bestaan er verschillen tussen rellen die te maken hebben met de toedracht in termen van aanleiding en achtergrond. Het gaat dan vooral om de 'trigger' die ervoor zorgt dat een opruiing ontstaat. Op basis van toedracht en de mate van 'voorzienbaarheid' (de mate waarin de gebeurtenis te verwachten valt) hebben wij in het onderzoek drie 'relvormen' onderscheiden. Allereerst zijn dat de zogenoemde 'massagestuurde rellen', ten tweede de 'afpraakgestuurde rellen' en ten derde de 'incidentgestuurde rellen'.

Massagestuurde openbare-ordeverstoringen

Bij deze relvorm ligt de voedingsbodem in de aanwezigheid van een grote schare mensen. Mensenmassa's treffen we aan bij georganiseerde evenementen zoals stadsfeesten, oud-en-nieuwfeesten, (muziek)festivals, voetbalwedstrijden en demonstraties, maar ook op vaste locaties waar veel mensen bijeenkomen, zoals op stations en in discotheken. In de massa kunnen groepen mensen met elkaar of met (toezichhoudende) autoriteiten in conflict raken, wat kan uitlopen op een massale rel. Bij dergelijke verstoringen van de openbare orde lijkt een aanzienlijk deel van de escalatie gelegen te zijn in het meeslepende effect van de massa. De massa zelf vormt bij dit eerste type openbare-ordeverstoringen de primaire voedingsbodem voor de rellen. Daarnaast spelen factoren zoals alcohol- en drugsgebruik hier een ontremmende rol (zie ook Bogaerts, Spapens e.a., 2003). Een feestende massa die wordt geconfronteerd met een offensief optreden van de politie, heeft al de nodige potentie om uit te groeien tot een grootschalige ordeverstoring. Alcohol- en drugsgebruik kunnen dan hevige geweldsuitbarstingen in de hand werken. Naast middelengebruik kunnen gebeurtenissen of beslissingen tijdens een massa-evenement aanleiding zijn tot

een openbare-ordeverstoring. In de rellen rondom de voetbalwedstrijd Ajax-Feyenoord in 2005 pakt de beslissing om de trein met Ajax-supporters tot stilstand te brengen niet goed uit. Een groep Ajacieden weet het spoor te betreden en wordt geprovoceerd door de al aanwezige Feyenoord-aanhang. Hierdoor ontstaan de eerste opstootjes, die uitmonden in ernstige ongeregelde heden. In de rellen tijdens de Nijmeegse Vierdaagsefeesten lijkt de aanleiding gelegen in het feit dat de muziek wordt stopgezet én de aanwezige politie de bezoekers tamelijk dwingend van het terrein verwijderd. Dit valt niet in goede aarde bij de bezoekers, die met agressie en geweld op het gezag reageren.

Afspraakgestuurde openbare-ordeverstoringen

Een tweede type rel dat uit de praktijk en literatuur naar voren komt, zijn de afspraakgestuurde openbare-ordeverstoringen. Hierbij gaat het om 'georganiseerde' rellen: aangestuurde confrontaties of bewuste confrontaties op afspraak. De voedingsbodem ligt dan vooral in de personen van de relschoppers en minder in de massa of in andere factoren. Het geweld kan gericht zijn tegen andere groepen, maar ook gericht zijn tegen het gezag. Dit type rel zien we in de praktijk vooral terug bij groepen voetbalsupporters, groepen die overigens soms ook gezamenlijk 'optreden' tegen elkaar of tegen het gezag. Rivaliteit of bepaalde gebeurtenissen uit het verleden vormen vaak een belangrijke basis voor het plannen van een confrontatie. De rellen in het centrum van Deventer in juli 2007 naar aanleiding van de wedstrijd Go Ahead Eagles-Ajax vormen een voorbeeld van een afspraakgestuurde rel.

Wat de afspraakgestuurde ordeverstoringen in het bijzonder kenmerkt, is de duidelijke splitsing in twee of meerdere, rivaliserende partijen. Meestal wordt een van de partijen door de ander uitgedaagd voor een confrontatie of vindt een club of groep zelf dat deze zich moet 'bewijzen' en daagt zij een andere groep of club uit. Moderne technieken, zoals internet en mobiele telefonie, zijn hierbij veelgebruikte middelen. Kenmerkend is het bewust plannen van een vechtpartij. Dit gaat zelfs zover dat vooraf afspraken gemaakt worden over wanneer, waar en met hoeveel personen men elkaar treft. Afspraakgestuurde rellen kunnen zich op een grote verscheidenheid aan locaties voordoen, zoals voetbalstadions, supportershomes, parkeerplaatsen, uitgaansgelegenheden, stations en op pleinen, in

straten en op meer afgelegen terreinen. Daarbij wordt gezocht naar momenten en locaties waarvan wordt ingeschat dat het toezicht door de overheid – en daarmee de pakkans – minimaal is (zie ook Ferwerda en Gelissen, 2001; Schaap, Rosenthal e.a., 2009).

Een deelverzameling van de massagestuurde rellen kan onder de afspraakgestuurde openbare-ordeverstoringen worden geschaard. Het besef dat zich bij evenementen mogelijk incidenten kunnen voordoen, werkt immers als een magneet op potentiële geweldplegers. Bij afspraakgestuurde rellen zoeken relschoppers een moment en een podium om de actie te kunnen uitvoeren. Deze worden onder andere gevonden op grootschalige evenementen en worden soms door de relschoppers zelf gecreëerd. Bij veel massagestuurde rellen is het daarom niet altijd even duidelijk in hoeverre er sprake is van min of meer ‘spontane’ ongeregelheden of van een vooropgezette c.q. afspraakgestuurde rel.

Incidentgestuurde openbare-ordeverstoringen

De derde ‘relvorm’ wordt getypeerd als incidentgestuurde openbare-ordeverstoringen. Deze vorm kenmerkt zich door ongeregelheden die minder voorzienbaar en anticipeerbaar zijn dan massagestuurde en afspraakgestuurde rellen. Typerend voor incidentgestuurde rellen is dat de voedingsbodem ervoor primair gelegen is in een (ingrijpende) gebeurtenis of incident en in een andersoortige gelegenheidsstructuur dan een mensenmassa. Een ander kenmerk van dit type rellen is dat deze vrijwel altijd gericht zijn tegen het gezag; in de ogen van de relschoppers de – directe of indirecte – ‘veroorzaker’ van het incident. In de praktijk zien we dergelijke type ordeverstoringen vooral ontstaan naar aanleiding van situaties waarin burgers het slachtoffer worden van een politie-optreden.

Voor een deel zijn incidentgestuurde rellen te duiden als een hevige reactie door bij de gebeurtenis betrokkenen op het incident an sich, maar voor een ander deel lijkt de locatie waar het incident zich heeft voorgedaan bewust gebruikt te worden als ‘hoofdpodium’ om te rellen. Ongeregelheden die volgen op een incident, blijken een aanzuigende werking op ‘bewuste relschoppers’ te hebben.

In de praktijk zijn incidentgestuurde ordeverstoringen zichtbaar in wijken of buurten. Daarbij lijkt het vooral te gaan om wijken en buurten waar al enige tijd sprake is van spanning en onrust.

Spanningen die dikwijls leiden tot onvrede naar gemeente en politie, omdat deze bijvoorbeeld volgens de bewoners de buurtproblemen te weinig aanpakken. Een voorbeeld van een dergelijk aanloopscenario naar een openbare-ordeverstoring zijn de gebeurtenissen in het Amsterdamse Slotervaart in 2007, waar na de dood van een wijkbewoner – naar aanleiding van een confrontatie met de politie – ongeregelheden uitbraken die meerdere dagen duurden. Ook de rellen in het Utrechtse Ondiep in 2007 en de ordeverstoringen in de Graafsewijk in Den Bosch in 2000 vallen in deze categorie. Typerend voor al deze gebeurtenissen is dat zij plaatsvonden naar aanleiding van een politieoptreden waarbij een wijkbewoner dodelijk werd getroffen door een politiekogel.

Opvallend bij dit type openbare-ordeverstoringen is het sluimerende karakter: een schokkend incident doet een bom van – naar het lijkt – opgekropte spanning en onvrede exploderen. Het vuur laait vervolgens op en de groep relschoppers neemt binnen korte tijd grote proporties aan. Kenmerkend voor incidentgestuurde rellen is ten slotte dat deze – in tegenstelling tot de andere twee typen – niet zozeer kort en hevig zijn, maar vaak langere tijd aanhouden. Wijken of buurten zijn dan meerdere dagen het podium van ongeregelheden, wat een denkbare, grote impact heeft op de sociale veiligheidsgevoelens.

Overlap tussen 'relvormen'

De drie 'relvormen' onderscheiden zich door verschillende elementen betreffende locatie, aanleiding, planmatigheid, gerichtheid, hevigheid, duur en voorzienbaarheid van de ordeverstoringen. Terwijl de massagestuurde en incidentgestuurde rellen uit een situatie ontstaan – door het meeslepende effect van de massa of door een heftige gebeurtenis – wordt bij afspraakgestuurde rellen een situatie gecreëerd of gezocht. De primaire voedingsbodem ligt bij de afspraakgestuurde rellen dan niet in een situatie, maar in de personen van de relschoppers die vanuit rivaliteit of simpelweg voor de kick op zoek gaan naar een podium om te rellen. Daarmee bestaat er overlap tussen de afspraakgestuurde rellen en de twee andere typen openbare-ordeverstoringen. Zowel de menigte bij georganiseerde evenementen als de onrust die ontstaat na een incident heeft een aanzuigende werking op doelbewuste relschoppers. Zo kunnen afspraakgestuurde rellen onderdeel zijn van openbare-ordeversto-

ringen die in eerste aanleg getypeerd worden als massagestuurde en incidentgestuurde rellen. Wat de drie typen openbare-ordeverstoringen gemeen hebben, is dat er bepaalde groepen of personen zijn die een rel domineren. De gemiddelde burger zal zich bij het ontstaan van een rel in een voetbalstadion, op een plein of in een discotheek uit de voeten maken. Een ander deel van de aanwezigen zal zich laten meeslepen door de ongeregelde heden en daarmee een klein aandeel hebben in de ordeverstoringen. Wat overblijft, is slechts een kleinere groep personen die de rel in eerste instantie heeft laten escaleren dan wel zeer actief 'meerelt' (zie ook Adang, 2000). Deze kern wordt gevormd door personen die getypeerd kunnen worden als 'notoire ordeverstoorders'; personen die doelbewust de openbare orde verstoren, personen die rellen om te rellen. Zij spelen een vooraanstaande rol bij het oplaaien of uitvoeren van alle drie typen openbare-ordeverstoringen.

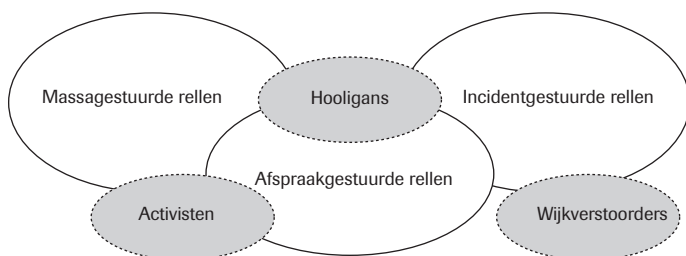
Typen notoire ordeverstoorders

Zoals de ene rel de andere niet is, is er – op basis van het onderzoek *Rellen om te rellen* – ook een onderscheid te maken in typen notoire ordeverstoorders. Het belangrijkste onderscheid ligt in het domein waarop de notoire ordeverstoorders zich in hoofdzaak manifesteren. De subgroepen die gemaakt kunnen worden, zijn gekoppeld aan voetbalclubfanatisme, het politiek/religieus activisme en wijk- en buurtverbanden. De typen notoire ordeverstoorders die daarbij horen, zijn respectievelijk de hooligans, de activisten en de wijkverstoorders. Deze drie subgroepen zijn betrokken bij de verschillende relvormen die we benoemd hebben als massagestuurde rellen, afspraakgestuurde rellen en incidentgestuurde rellen. Een belangrijke bevinding is dat we de hooligans onder de notoire ordeverstoorders terugzien bij alle vormen van ordeverstoringen. In de supportersmassa kunnen rellen ontstaan door de kracht van de massa en het ontremmende effect van alcohol of drugs die in het spel zijn (COT, 1999; Bogaerts, Spapens e.a., 2003). Daarnaast is het kenmerkend voor hooligans dat zij confrontaties organiseren met rivaliserende supporters rondom – maar soms ook ver buiten – het stadion of voetbalwedstrijden. Tot slot vinden zij een podium om te rellen in de onrust die er in een wijk kan ontstaan na een hevige gebeurtenis. De casus Ondiep is hier een voorbeeld van; twee leden van de jonge harde kern van FC Utrecht zijn de regisseurs geweest achter deze ordeverstoringen.

De wijkverstoorders verzetten zich tegen het gezag of rivaliserende groepen en rellen kunnen mede door hun toedracht ontstaan en aanhouden na incidenten in een buurt of wijk. De organisatiegraad om te komen tot echte afspraakgestuurde rellen ligt niet hoger dan een kort belondje onder vrienden voor een spontane confrontatie met bijvoorbeeld een andere groep in de wijk.

Tot slot zijn de activisten te linken aan afspraakgestuurde rellen – door bijvoorbeeld geplande demonstraties van een tegenpartij te verstoren – en massagestuurde rellen. In het laatste geval kan een kraakactie of demonstratie uitmonden in een massale rel door de hoeveelheid mensen die op de been is gebracht. Figuur 1 illustreert de link en de overlap tussen de typen notoire ordeverstoorders en de onderscheiden typen openbare-ordeverstoringen. Terwijl er sprake kan zijn van overlap tussen relvormen, zijn de typen notoire ordeverstoorders c.q. de subgroepen duidelijk van elkaar gescheiden.

Figuur 1 Typen openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders

Bron: Van Leiden, Arts e.a., 2009

De strandrellen in Hoek van Holland

Zaterdag 22 augustus 2009 vond het vrij toegankelijke Dancefestival Veronica Sunset Grooves plaats op het strand van Hoek van Holland. Voordat het evenement die avond begon, was er buiten het evenemententerrein en op het terrein zelf al een broeierige sfeer. In de loop van de avond waren er verschillende, hevige incidenten. Laat op de avond moesten op het terrein aanwezige politiemensen bij confrontaties met hooligans en andere openbare-ordeverstoorders optreden in een uitzonderlijk gewelddadige situatie, die door henzelf als levensbedreigend werd ervaren. De mate van geweld van

de kant van de belagers was ongekend. De beelden van dit geweld, de verklaringen van betrokken politiemensen en vele documenten getuigen van geweldsgebruik dat voor Nederlandse begrippen ongekend hevig en intens is geweest. Leden van de jonge harde kern van Feyenoord, die zich onder de belagers bevonden, traden in georganiseerd verband op bij het testen, uitdagen en aanvallen van de politie. Tijdens de ongeregelde heden heeft de politie vele malen geschoten. Daarbij zijn één dode en verschillende (zwaar)gewonden gevallen. Deze globale reconstructie is afkomstig uit het onderzoeksrapport *Strandrellen in Hoek van Holland* (Muller, Rosenthal e.a., 2009). In het rapport wordt niet alleen de vraag beantwoord hoe het zover heeft kunnen komen, maar is er ook een analyse gemaakt van de personen die verantwoordelijk waren voor de ongeregelde heden op het strand.

In het kader van dit artikel beperken we ons tot deze laatste vraag en beginnen we bij het volgende belangrijk bericht:

'Informatie ontvangen dat op zaterdag 22 augustus 2009, een grote groep van de harde kern van Feyenoord naar het feest gaat op het strand van Hoek van Holland. Er wordt gesproken om daar dan "los te gaan".'

Deze tekst is de letterlijke weergave uit het verstrekkingsrapport van de Regionale Inlichtingen Dienst (RID) van de politie Rotterdam-Rijnmond op vrijdag 21 augustus 2009. Op de zaterdag wordt er een tweede – mondelinge – verstrekking door de RID gedaan en de tekst uit dit bericht luidt:

'A: Informatie ontvangen van meerdere bronnen dat de informatie door de RID verstrekt op vrijdag 21 augustus 2009, omtrent het feest Veronica Sunset Grooves, door hen bevestigd wordt.'

'B: Informatie ontvangen dat een gedeelte van de genoemde groep tussen 17.00 uur en 18.00 uur zal verzamelen op diverse plekken te Rotterdam en met het openbaar vervoer richting Hoek van Holland zal afreizen. De rest van de groep zal met eigen vervoer richting Hoek van Holland afreizen.'

Met dit tweede bericht wordt het eerste bericht kracht bijgezet én wordt het een en ander duidelijk over de wijze waarop de harde kern van Feyenoord naar Hoek van Holland zal reizen. Uit het onderzoek naar de strandrellen blijkt dat vorenstaande informatie juist was. Een grote groep hooligans c.q. de harde kern van Feyenoord was in

Hoek van Holland betrokken bij de rellen. Sterker nog, ze hadden dit gepland; daarmee kan worden gesproken van een afspraak-gestuurde rel.

Dé harde kern van hooligans bestaat niet

In het voorgaande worden de begrippen ‘hooligan’ en ‘harde kern’ geïntroduceerd. Het is belangrijk om aan te geven dat er verschillende gradaties zijn als het gaat om hooligans (Ferwerda en Gelissen, 2001; Ferwerda en Adang, 2007). Zo is er binnen de groepen een onderscheid te maken tussen toonaangevende of hardcorehooligans, meelopers en wannabe’s. Min of meer gekoppeld aan het onderscheid in typen hooligans kan er bij praktisch alle betaaldvoetbalorganisaties (BVO’s) in ons land niet worden gesproken over dé harde kern. Bij de meeste BVO’s zijn er meerdere harde kernen, die zich vooral onderscheiden in leeftijd, hardheid, binding aan de club en soms ook geografische herkomst. Bij praktisch alle BVO’s in ons land is er sprake van jonge en oude harde kernen. Dit is ook het geval bij Feyenoord (Muller, Rosenthal e.a., 2009), waar de volgende harde kernen worden onderscheiden:

- SCF (Sport Club Feyenoord): dit is de oudste harde kern van de Feyenoord- hooligans. Veel van deze leden waren ook in 1997 aanwezig in Beverwijk, waar Ajax-hooligan Carlo Picornie om het leven kwam. De leeftijden van deze leden beginnen bij ongeveer 25 jaar, maar het leeuwendeel is veel ouder.
- FIIIR (Feyenoord derde generatie Rotterdam): dit is de harde kern die net onder SCF zit (de eerste generatie), en feitelijk zijn er geen tweedegeneratiehooligans. Ook in deze groep vinden we veel leden die op leeftijd zijn. De leeftijdsrange loopt van 17 tot 45 jaar.
- RJK (Rotterdam Jongeren Kern): dit is de derde harde kern binnen Feyenoord en de leden van deze groep zijn, zoals de naam al zegt, relatief jong (gemiddeld 19 à 20 jaar). Deze groep doet de laatste tijd behoorlijk van zich spreken als het gaat om ordeverstoringen rondom wedstrijden en evenementen.
- Por la Vida: dit is een relatief kleine groep afkomstig uit Hoogvliet. Sommige leden noemen zich ook wel de Vatos Locos (‘gekke schurken/misdadigers’) en veel van deze jonge mannen zijn tevens lid van de FIIIR.

- Losse personen: tussen de veertig tot vijftig personen zijn niet direct tot een van de voornoemde kernen te rekenen, maar zijn wel regelmatig aanwezig bij de diverse groepen en bij rellen sluiten zij zich soms tijdelijk aan. Tot de losse personen behoort ook een aantal vrouwen die veelal vriendin zijn van een harde kern-hooligan.

De leden van de jonge harde kern van Feyenoord (RJK) bleken niet alleen in groten getale aanwezig te zijn geweest tijdens Veronica Sunset Grooves, maar waren ook verantwoordelijk voor de rellen. Analyses (Muller, Rosenthal e.a., 2009) laten zien dat de jonge harde kern in totaal 175 leden heeft. Daarvan hebben er 105 (60%) ten minste één geregistreerd antecedent. Als groep hebben ze 598 antecedenten in het Herkenningsdienstsysteem (HKS) van de politie en hebben ze 67 registraties in het Voetbalvolgsysteem (VVS). De leden uit de jonge harde kern maken zich vooral schuldig aan het plegen van geweldsmisdrijven en meer in het bijzonder aan openlijke geweldpleging in vereniging. Daarnaast hebben hun antecedenten ook betrekking op vermogensdelicten, vernielingen, belediging, drugsdelicten, overtredingen ten aanzien van de Wet wapens en munitie en een incidenteel zedendelict. De groep bestaat voornamelijk uit personen die als meeloper te typeren zijn, en kent daarnaast enkele personen die gelden als leider dan wel als leider/meeloper. Bijna de helft (45%) van de personen die tot de jonge harde kern gerekend worden, is jonger dan 20 jaar. Zij doen hun label 'jong' dus eer aan. Twintig personen hebben meer dan tien antecedenten in HKS én het VVS.

Van de in totaal 175 'bekende' jonge harde kernleden zijn er zeker 26 aanwezig geweest op Veronica Sunset Grooves. Deze aanwezige groep is te typeren als het – wat betreft gepleegde strafbare feiten – actieve en gewelddadige segment van de jonge harde kern. Van de in totaal 21 toonaangevende personen uit de jonge harde kern zijn er maar liefst 12 op het strand van Hoek van Holland geweest, met betrokkenheid bij incidenten en bij het belagen van de politie. Naast de jonge harde kern zijn ook 15 leden van de FIIIR, 2 leden van SCF en 2 personen die wel als hooligan bekend zijn maar niet tot een groep te rekenen zijn, tijdens Veronica Sunset Grooves gezien. Deze personen hebben op één uitzondering na – voor zover bekend – niet deelgenomen aan de ongeregelde heden.

Op grond van meerdere bronnen is duidelijk dat onder de reischoppers veel alcohol gebruikt is, mogelijk in combinatie met cocaïne of speed. In het bijzonder dit combigebruik in deze specifieke groep maakt dat hun gedrag onberekenbaar en onvoorspelbaar wordt. Op basis van analyses van andere ordeverstoringen waarbij hooligans betrokken zijn geweest en er aantoonbaar sprake was van combigebruik, is bekend dat jonge mannen in groepsverband onder invloed van grote hoeveelheden alcohol en cocaïne geen angst meer kennen, ontremd zijn en ook nauwelijks pijn voelen (Muller, Rosenthal e.a., 2009).

Nieuwe hooligans?

De analyse van de bij de rellen in Hoek van Holland betrokken personen geeft zicht op een groep jonge hardekernhooligans die ook – of meer en meer – buiten het voetbal om actief is bij het verstoren van de openbare orde. Dat dit geen exclusief Rotterdams fenomeen is, blijkt uit de betrokkenheid van dezelfde groepen jonge hardekerners in andere steden en in andere situaties. Ten aanzien van hooliganisme in het algemeen en de jonge harde kern in het bijzonder worden de volgende belangrijke ontwikkelingen geconstateerd (Van Leiden, Arts e.a., 2009; Strategische Beleidsgroep Voetbal, 2009):

- Verplaatsing: voetbalhooliganisme manifesteert zich meer en meer buiten de wedstrijddagen en -tijden. Daarnaast zijn hooligans aanwezig op andere evenementen, zoals kickboksgala's en dancefeesten. Hooligans zoeken meer en meer grote mensenmassa's op, waarin zij kunnen opgaan en mogelijk kunnen 'rellen'.
- Verjonging: de omvang van de jonge harde kernen neemt toe; er is sprake van een aanzuigende werking op jongeren, waardoor het aantal nieuwkomers dat (nog) niet bekend is bij de politie, toeneemt. Het is opvallend dat de oudere groep hooligans niet langer of veel minder invloed heeft op deze jongere groeperingen c.q. de jonge harde kern.
- Toename van alcohol- en drugsgebruik: er is vooral onder de jonge harde kernen sprake van een toename van alcohol- en met name cocaïnegebruik. Hierdoor wordt het gedrag onberekenbaarder en gewelddadiger.

- Lerend vermogen: hooligans lijken een groeiend lerend vermogen en zelfbewustzijn te hebben vis-à-vis de werkwijzen van de politie. Dit bemoeilijkt de aanpak van hooliganisme.

Vanuit het klassieke denken over hooliganisme is gezien het voorgaande de vraag gerechtvaardigd of er in Nederland sprake is van ‘nieuwe hooligans’ ofwel van een nieuwe vorm van hooliganisme. Het zou dan gaan om groepen jonge mannen die goed georganiseerd zijn, die actief op zoek gaan naar podia om de openbare orde te verstoren, die behoorlijk gewelddadig zijn en waar alcohol en vooral cocaïne een katalysator zijn in het geweldgebruik tegen rivaliserende groepen en ook de politie. Daarmee onderscheiden zij zich behoorlijk van de oude harde kernen. Deze oude harde kernen hebben op z'n minst binding met – en liefde voor – hun club (Stokvis, 1991; De Vries, 1998; Ferwerda, Beke e.a., 1998) en geweldplegingen en openbare-ordeverstoringen staan en stonden bij de oude harde kernen dan ook in het teken van voetbal. Op basis van de door ons uitgevoerde onderzoeken is het – gezien het profiel van de jonge harde kernen – beter om in plaats van ‘nieuwe hooligans’ te spreken over notoire openbare-ordeverstoorders.

Literatuur

Adang, O.

Jonge mannen in groepen. Een geweldige combinatie?
Justitiële verkenningen, jrg. 36,
nr. 1, 2000, p. 72-80

Bogaerts, S., A. Spapens e.a.

De bal of de man?
Profielen van verdachten
van voetbalgerelateerde
gewelddiscriminatie
Tilburg, IVA, 2003

COT

Voetbal en geweld: onderzoek
naar aanleiding van de rellen en
plunderingen bij een huldiging in
Rotterdam (25 april 1999)
Alphen aan den Rijn, Samsom,
1999

Ferwerda, H., O. Adang

Hooligans in beeld. Van
informatie naar aanpak
Politiekunde 7, Politie en
Wetenschap, 2007

Ferwerda, H., L. Gelissen

Voetbalcriminaliteit. Veroveren hooligans het publieke domein?
Justitiële verkenningen, jrg. 27, nr. 1, 2001, p. 84-95

Ferwerda, H., B. Beke e.a.

Kwaliteit op en rondom het voetbalveld; naar een integrale aanpak van onveiligheidsproblemen
Arnhem, Bureau Beke, 1998

Leiden, I. van, N. Arts e.a.

Rellen om te rellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire orderverstoorders
Politiekunde 25, Politie en Wetenschap, 2009

Muller, E., U. Rosenthal e.a.

Strandrellen in Hoek van Holland. Dancefestival Veronica Sunset Grooves, 22 augustus 2009
Den Haag/Arnhem, COT/Bureau Beke, 2009

Schaap, S., U. Rosenthal e.a.

Veilige evenementen. Ontwikkelingen, risico's en maatregelen
Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2009

Stokvis, R.

Voetbalvandalisme in Nederland
Amsterdams Sociologisch Tijdschrift, jrg. 18, nr. 3, 1991, p. 165-188

Strategische Beleidsgroep

Voetbal

Actieplan Hooligans in Beeld II
Den Haag, 2009

Vries, H. de

Verklaringen van voetbalvandalisme
Het Tijdschrift voor de Politie, jrg. 60, nr. 5, 1998, p. 19-24

Geweld op het voetbalveld

S.F.H. Jellinghaus*

Het schoppen van medemensen is verboden. Toch zien we in sport- en spelsituaties dat dit wordt gedoogd, vooral in het voetbal. Een tackle komt in iedere voetbalwedstrijd wel voor, maar een ongeluk zit in een klein hoekje. Menigeen herinnert zich ook nog wel de tv-beelden met de forse sliding door Bouaouzan tegen Kokmeijer.¹ Dit leidde tot grote verontwaardiging en Kokmeijer kon nooit meer voetballen. Maar ook zien we dat er binnen het voetbalspel steeds vaker schermutselingen plaatsvinden tussen spelers en de scheidsrechter. Deze bijdrage beoogt het juridische kader aan te geven van het voetbalspel. Centraal staan schermutselingen *op* het voetbalveld. Andere geweldssituaties, zoals supportersrellen, blijven verder buiten beschouwing. Evenzo blijft het arbeidsrecht verder buiten beschouwing. Daarbij wordt eerst ingegaan op de strafrechtelijke sancties. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de sancties die de KNVB kan opleggen. Tot slot wordt nog een kort uitstapje gemaakt naar het aansprakelijkheidsrecht. Afsluitend wordt gekeken of dit systeem, waarbij intern tuchtrecht een belangrijke rol speelt, nog van deze tijd is.

Geweld

Het sportrecht is een vakgebied dat zich op dit moment snel ontwikkelt. Een belangrijk thema daarbinnen is de vraag op welke wijze sport- en spelsituaties binnen het recht moeten worden geplaatst. Er bestaat immers een spanningsveld tussen sportregel en rechtsregel.² In Nederland is ervoor gekozen om de sport niet in specifieke

* Dr. mr. Steven Jellinghaus is als universitair docent sportrecht verbonden aan de vakgroep sociaal recht en sociale politiek van de Universiteit van Tilburg en als advocaat aan De Voort Hermes de Bont te Tilburg.

1 De videobeelden zijn terug te vinden op YouTube en voetbalbeelden.nl.

2 Zie in ieder geval onder meer Jellinghaus (2003, 2008). Voor een uitgebreide behandeling van het sportrecht wordt verwezen naar onder meer Van Staveren (2007) en Jellinghaus en Maessen (2009).

wetten te regelen, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld België. Een voorval op het voetbalveld moet dan ook telkens vanuit het communale recht worden benaderd. In deze kwestie zal dat dan het strafrecht zijn, alsmede het aansprakelijkheidsrecht. Daarnaast heeft de KNVB ervoor gekozen om door middel van het verenigingsrecht een uitgebreid samenstel van regelingen te geven.

Vervolgens is de primaire rol bij het handhaven van de orde op het veld neergelegd bij de scheidsrechter (en andere officials).³ Deze is de leider van de wedstrijd en kan alle noodzakelijke maatregelen nemen ten behoeve van een ordelijk verloop van een wedstrijd. Maar dat is vaak niet genoeg.

De strafrechtelijke benadering

Tijdens een wedstrijd Zag-Go Ahead in 1927 liep een wachtmeester van de marechaussee het veld op om een bekeuring te geven aan een speler die net daarvoor een tegenspeler een forse duw had gegeven.⁴ Dit voorval is uniek. Dat wil echter nog niet zeggen dat er dus geen plek voor het strafrecht is weggelegd bij geweld op het veld. Ook heden ten dage vindt er (sporadisch) vervolging plaats. Het in het begin genoemde voorval Kokmeijer leidde tot een procedure tot aan de Hoge Raad.⁵ Mede in aanmerking nemende de lange voetbalervaring van Bouaouzan en de aanmerkelijke kans die bij het doen van de actie op dit gevolg bestond, wordt de dader veroordeeld wegens het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel. Bij het toekennen van de strafmaat werd door de rechter vervolgens wel rekening gehouden met de tucht- en arbeidsrechtelijke sancties die aan Bouaouzan inmiddels waren opgelegd door de KNVB en zijn werkgever Sparta. Zo was hij twaalf duels geschorst (waarvan twee voorwaardelijk) en had Sparta hem niet meegenomen op trainingskamp. Ook was

3 Zie regel 5 Spelregels veldvoetbal juli 2009: 'Elke wedstrijd staat onder leiding van een scheidsrechter, die het volledige gezag heeft om de spelregels toe te passen met betrekking tot de wedstrijd waarvoor hij is aangesteld.'

4 De verdachte werd uiteindelijk vrijgesproken van mishandeling omdat het ten laste gelegde feit niet wettig en overtuigend kon worden bewezen.

5 HR 23 april 2008. Zie verder ook Hof Den Haag 29 mei 2006, Sportzaken SZ 463, LJN AX5782. Zie hieromtrent ook Van Winden (2005): 'Bouaouzan teruggeloten door de rechtbank, maar nog geen laatste fluitsignaal', en tevens Van Winden (2006). Eveneens De Jongh, 2008.

hij teruggezet naar het tweede elftal. Deze uitspraken vormen een uitzondering.⁶

Toch wordt er in de praktijk af en toe van deze strafrechtelijke sanctionering gebruikgemaakt. Maar dan zal wel aan alle eisen die het Wetboek van Strafrecht stelt, moeten zijn voldaan, zoals in de bepalingen over (zware) mishandeling of openlijke geweldpleging. Doorgaans zal het vooral moeilijk zijn om opzet bij de 'verdachte' aan te tonen. De Hoge Raad heeft in het verleden aangegeven dat opzet eventueel kan schuiven. Er zal dan een aanmerkelijke kans moeten bestaan dat de schade is veroorzaakt door de verguisde actie, ofwel de dader heeft hiermee het desbetreffende gevolg bewust aanvaard.⁷ Deze geboden opening is echter klein, omdat de bewijslast hiervan bij het Openbaar Ministerie ligt. Wellicht dat deze beperking ook maar goed is. Anders zou het spelelement hierdoor danig worden beperkt. De politie zou overuren moeten maken om alle vermeende overtredingen ook daadwerkelijk te gaan onderzoeken.

Civiele benadering

Nadat een overtreding is geconstateerd, bestaat de mogelijkheid om de dader aansprakelijk te stellen voor de geleden schade. Deze schade kan immers bij langdurig uitval groot zijn. De juridische basis hiervoor is gelegen in de onrechtmatige daad (art. 6:662 BW). Voor een toewijzing zal dan aan alle vereisten moeten worden voldaan. Daarnaast kan de rechter ook rekening houden met eventueel bestaande mate van eigen schuld (art. 6:101 BW). De aansprakelijkheid kan zich voorts ook richten op de werkgever van de speler, voor zover sprake is van een betaald-voetbalsituatie.⁸

6 Verder zijn bekend Rb. Zutphen 12 juni 1996, n.g.: vervolging wegens tackle op speler. Vrijspraak wegens gebrek aan bewijs, en Ktr. Wageningen 9 juni 1993, n.g.: het geven van een kopstoot aan een tegenstander wordt bestraft met een boete van f350 en een voorwaardelijke gevangenisstraf van een week.

7 HR 25 maart 2003, NJ 2003, 552 (HIV).

8 Arbitragecommissie KNVB 7 maart 2007, Sportzaken SZ 498: in de reeds gememooreerde kwestie Kokmeijer werd Sparta door de arbitragecommissie veroordeeld tot een verschotbetaling van € 100.000. Deze kwestie is uiteindelijk geschikt. Rb. Utrecht 31 augustus 1994 en 27 augustus 1997, Sportzaken 1997, nr. 3, p. 58-60 (Hoekman/FC Utrecht en Van Ede): mede op basis van videobeelden oordeelt de rechtbank dat de

De rechtspraak heeft de aansprakelijkheid binnen sport- en spel-situaties in kaart gebracht. Illustratief hiervoor is het zogenoemde natrap-arrest.⁹ In deze kwestie werd een speler die niet (meer) in het bezit van de bal was, geschept (natrappen). Als gevolg van deze actie was de knie van de betrokken speler volledig kapot. De Hoge Raad overweegt dat hier sprake was van een gedraging die buiten de regels van het spel viel, en dat de actie buitengewoon gevaarlijk was. Als norm wordt daarbij gehanteerd dat binnen een spelsituatie een risicoaanvaarding bestaat van de deelnemers voor gevaarzettelingen die de karakteristieken van het spel met zich mee brengen.¹⁰ Een ongelukkige samenloop van omstandigheden leidt niet tot aansprakelijkheid.¹¹ Er is derhalve sprake van een verhoogde aansprakelijkheidsdrempel.¹²

Volledigheidshalve wordt erop gewezen dat op grond van het Arbitragereglement ook een civiel geschil moet worden geslecht door de Arbitragecommissie van de KNVB.¹³

De organisatie van de voetbalsport

Een belangrijke rol bij het beteugelen van het geweld op het veld is neergelegd bij de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB). Dit is de organisator van de competities en via het verenigingsrecht kan deze sancties opleggen aan de leden. Voetbal is de grootste sport in Nederland. De KNVB beschikt over circa 1,2 miljoen leden.¹⁴ En dat worden er steeds meer door de groei in Nederland van het vrouwenvoetbal. De KNVB telt meer dan vijfhonderd medewerkers.

sliding onreglementair was en moet de werkgever betalen. Rb. Amsterdam 30 november 1994 en 9 oktober 1996, Sportzaken 1997, nr. 2, p. 48-49: mede op basis van de rapportage van de scheidsrechter wordt aansprakelijkheid aangenomen.

9 HR 28 juni 1991, NJ 1992/622, alsmede Schoordijk (1991, p. 703-706 en 723-726).

10 HR 20 februari 2004, NJ 2004, 238.

11 Zie ook HR 25 november 1977, NJ 1978, 331 en HR 19 oktober 1990, NJ 1992, 621.

12 Zie in dit kader ook HR 28 maart 2003, NJ 2003, 718 en 719 (uitrij-arrest). Illustratief hierbij is Rb. Utrecht 25 juni 2008, LJN BD5265.

13 Art. 1 van dit reglement luidt: 'Geschillen tussen de leden van de KNVB onderling, voorzover deze samenhangen met de voetbalsport in de ruimste zin van het woord, worden met uitsluiting van de burgerlijke rechter door arbitrage beslecht.' Zie ook art. 8 Statuten KNVB.

14 Bron: jaarverslag KNVB 2008-2009.

Daarnaast staan vele duizenden mensen langs het veld of volgen het voetbal via de media.

De voetbalwereld is sterk verenigingsrechtelijk georganiseerd.

Dit geldt zowel nationaal als internationaal. Internationaal is de KNVB aangesloten bij de wereldvoetbalbond FIFA¹⁵ en de Europese voetbalbond UEFA.¹⁶ Beide zijn verenigingen naar Zwitsers recht. Door deze lidmaatschappen is de KNVB gebonden aan de beslissingen die hier worden genomen.¹⁷ De UEFA is een zelfstandige bond, maar is wel erkend als confederatie door de FIFA. Beide kennen dan ook hun eigen regelgeving, die afhankelijk van de situatie die speelt van toepassing is. Bij een nationale competitie gelden de regels van de KNVB, bij een Europese wedstrijd gelden de regels van de UEFA (denk aan Europees kampioenschap of Champions League) en bij een mondiale wedstrijd gelden de FIFA-regels (denk aan wereldkampioenschappen).

De KNVB is een vereniging. Leden van de bond zijn zowel rechtspersonen (doorgaans de clubs, maar in het betaald voetbal kan ook worden gedacht aan besloten vennootschappen en stichtingen), alsmede de individuele sporters. Iedere individuele amateurvoetballer is derhalve zowel lid van zijn eigen vereniging, alsook zelfstandig van de KNVB.¹⁸ Op grond van artikel 2:27 lid 4 sub c BW kan een vereniging in haar statuten verplichtingen opleggen aan de leden. Dit is in de reglementering van de KNVB ook gebeurd. Voor betaald-voetballers geldt dat zij doorgaans zowel lid zijn van de KNVB, alsook door een bepaling in het standaardcontract KNVB aan de reglementen zijn gebonden.¹⁹

15 Fédération Internationale de Football Association, gevestigd te Zürich, Zwitserland, zie www.fifa.com.

16 Union des Associations Européennes de Football, gevestigd te Nyon, Zwitserland, zie www.uefa.com.

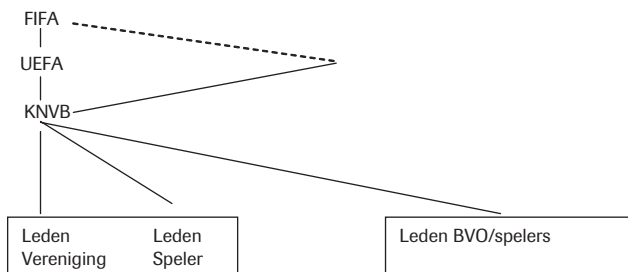
17 Van een rechtstreekse doorwerking naar de leden is overigens geen sprake, zie art. 4 lid 2 sub d Statuten KNVB.

18 Dit is niet altijd bij sportorganisaties het geval. Vaak zijn de sporters dan enkel lid van de eigen vereniging en niet van de overkoepelende bond.

19 Zie art. 53 Reglement Betaald Voetbal. Voor voetballers geldt tevens de CAO voor Contractspelers Betaald Voetbal.

Schematisch ziet dit er als volgt uit:

Figuur 1 Verenigingsrechtelijke organisatie van de voetbalwereld

Van belang is dat binnen de KNVB een scheiding is aangebracht tussen betaald voetbal en amateurvoetbal. Dit zijn verschillende secties. Daarnaast is ook sprake van een gezamenlijk bondsbureau. Deze scheiding brengt met zich mee dat ook reglementaire zaken zijn gescheiden.²⁰ Als gevolg ervan is sprake van:

- bondsreglementen (zoals de Statuten en het Algemeen Reglement);
- Reglementen Amateurvoetbal;
- Reglementen Betaald Voetbal.

Per situatie moet dus worden bekeken welke reglementen van toepassing zijn.

De positie van de KNVB

Iedereen die op het veld aanwezig is, moet lid zijn van de KNVB. Dit geldt voor de spelers, de trainers, de coaches, evenals de officials (scheids- en grensrechter). Deze situatie brengt met zich mee dat via het verenigingsrecht ook sancties kunnen worden opgelegd aan de betrokkenen. Dit wordt ook wel het tuchtrecht genoemd. Dit tuchtrecht is niet wettelijk geregeld. Als basis dienen hiervoor dan ook de statuten en de reglementen van de betrokken verenigingen en

²⁰ De reglementen zijn te downloaden op www.knvb.nl.

die van de KNVB in het bijzonder.²¹ Iedere vereniging kan haar lid tuchtrechtelijk aanpakken, mits dit ook zodanig is geregeld. Daarbij valt te denken aan schorsing, berisping of roeyement. De KNVB heeft dit in zijn reglementen ook gedaan.²² Daarnaast is los van het tuchtrecht ook in de reglementen veel aandacht besteed aan de veiligheid. Dit blijkt onder meer uit de licentievoorwaarden betaald voetbal en bijvoorbeeld artikel 7 van het Reglement Wedstrijden Amateurvoetbal: ‘Een vereniging is verplicht al datgene te doen wat in haar vermogen ligt om voor, tijdens en na de wedstrijd de orde te handhaven en de persoonlijke veiligheid van spelers en functionarissen te waarborgen.’

Het tuchtrecht is met name niet gebonden aan strafrechtelijke regels. Dat betekent dat de bewijslast en verantwoordelijkheid anders liggen. Een bekend voorbeeld zijn de supportersrellen in Nancy, die de aanhang van Feyenoord veroorzaakte in 2006. Van tevoren had Feyenoord de Franse club gewaarschuwd om geen kaartjes aan Feyenoord-supporters te verkopen, maar Nancy deed dit toch. UEFA stelde Feyenoord verantwoordelijk voor de rellen die uitbraken, met als gevolg een forse boete en schorsing. Supporters kunnen niet via het verenigingsrecht worden aangepakt, tenzij zij lid zijn. Dit moet gebeuren op grond van openbare-ordebepalingen of de algemene voorwaarden die op een kaartje van toepassing zijn verklaard.²³

Het KNVB-tuchtrecht

De basis voor het KNVB-tuchtrecht is te vinden in artikel 9 van de Statuten. Ieder KNVB-lid is hieraan gebonden. Vervolgens wordt het tuchtrecht nader uitgewerkt in aparte reglementen. Afhankelijk van de vraag onder welke sectie het KNVB-lid valt, is het Reglement Tuchtrechtspraak Betaald Voetbal of het Reglement Tuchtrechtspraak Amateurvoetbal toepasselijk.²⁴ Iedere sectie heeft ervoor

21 Zie voor een uitgebreide bespreking Kok (2009).

22 Overigens gelden bij internationale wedstrijden de tuchtreglementen van de FIFA of de UEFA, afhankelijk van de organisator van de wedstrijd.

23 Zie bijvoorbeeld Ktr. Groningen 4 september 2005, JIN 2006, 211 m.nt. Jellinghaus.

24 Voor hele bijzondere gevallen (leden die niet lid zijn van een sectie) bestaat overigens ook nog het Reglement Buitengewone Tuchtrechtspraak, maar dat laat ik verder buiten beschouwing.

gekozen om de tuchtregeling op een andere wijze in te richten. Beide systemen zullen thans worden besproken.

Het betaald voetbal

Allereerst het betaald voetbal. Binnen deze sectie is gekozen voor een tuchtsysteem waarbij een belangrijke rol is weggelegd voor de aanklager. Deze heeft tot taak toe te zien op de naleving van de interne regelgeving en de bescherming van de belangen van de KNVB en die van de sectie betaald voetbal in het bijzonder. Hij kan een tuchtrechtelijke vervolging aanvangen op basis van verkregen rapportages van officials (denk aan scheidsrechters), maar hij kan ook op eigen initiatief een vervolging aanvangen (evenals onderzoeken hiernaar doen). Dit moet ook aan de betrokkene worden meegedeeld.²⁵ Dit kan leiden tot een schikkingsvoorstel van de aanklager. Daarbij kan deze aansluiting zoeken bij de tuchtrichtlijnen die zijn opgesteld.²⁶ Ook kan hij de kwestie voorleggen aan de tuchtcommissie. Eventueel kunnen derden ook de tuchtcommissie verzoeken om tot vervolging over te gaan.²⁷ De behandeling kan zowel schriftelijk als mondeling verlopen.²⁸ Dit is afhankelijk van de vraag of een van de betrokkenen om een mondelinge behandeling vraagt, en ook of de commissie van mening is dat zij over voldoende informatie beschikt om tot een oordeel te komen. Tegen een uitspraak kan eventueel beroep worden ingesteld bij de Commissie van Beroep.²⁹

25 Art. 39 Reglement Tuchtrechtspraak Betaald Voetbal.

26 Zo wordt onsportief gedrag gesanctioneerd met een waarschuwing. Ernstig onsportief gedrag wordt zwaarder bestraft. De richtlijn is aldus geformuleerd onder punt 3, Rapportage: 'De scheidsrechter rapporteert andere, niet onder ad 2. genoemde vormen van (ernstig) wangedrag ongeacht of deze door een speler op of buiten het speelveld zijn begaan en ongeacht of deze handelingen zijn gericht tegen een tegenspeler, een medespeler, de (assistent-) scheidsrechter en/of vierde official of enig ander persoon, voorzover op dit wangedrag geen andere sanctie staat.'

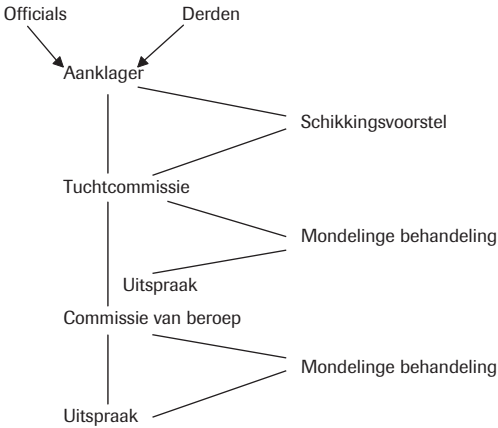
27 Zie art. 12 Reglement Tuchtrechtspraak Betaald Voetbal

28 Art. 42 Reglement Tuchtrechtspraak Betaald Voetbal.

29 Art. 15 Reglement Tuchtrechtspraak Betaald Voetbal.

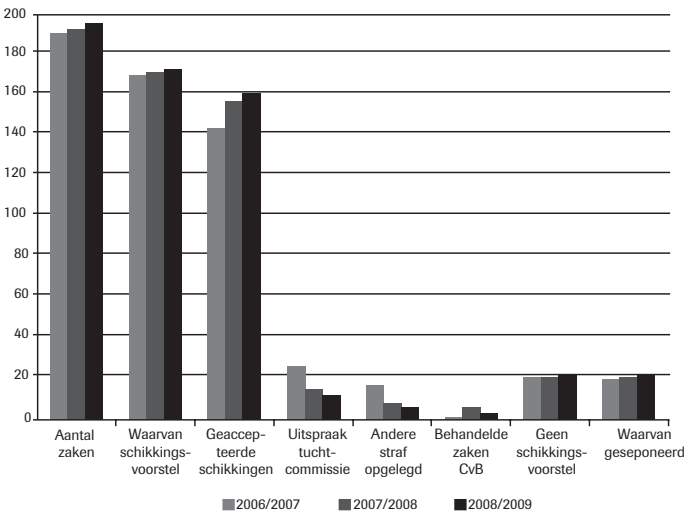
Schematisch ziet de regeling er dus als volgt uit:

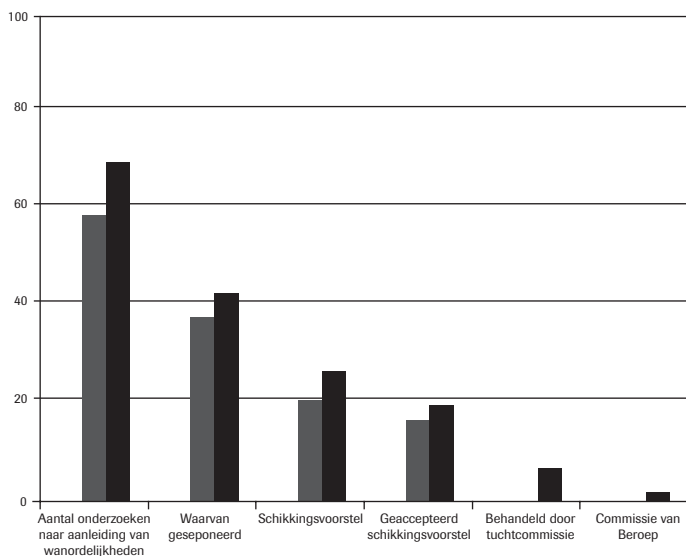
Figuur 2 Organisatie van het tuchtrecht in het betaald voetbal

Onderstaande figuren laten de ontwikkeling zien van het aantal tuchtzaken in het betaald voetbal over de afgelopen jaren.

Figuur 3 Zaken waarbij spelers of officials door het krijgen van een rode kaart of wegzending naar de tribune in aanraking komen met de tuchtrechtelijke organen

Figuur 4 Het aantal onderzoeken naar aanleiding van wanordelijkheden, gegevens van 2006-2007 ontbreken

Het amateurvoetbal

Voor het amateurvoetbal is het tuchtrecht anders geregeld. Dit mede gezien de veel grotere omvang. Elk district heeft een eigen tuchtcommissie en Commissie van Beroep. Om de eenheid te bewaren vindt regelmatig onderling overleg plaats tussen de voorzitters (dit heet de overlegvergadering tuchtzaken c.q. overlegvergadering beroepszaken). Iedere tuchtzaak wordt behandeld door een kamer bestaande uit één of drie leden. Daarnaast kunnen lichtere vergrijpen administratief worden afgehandeld door de arbeidsorganisatie.³⁰ Voor het opleggen van een straf is opzet, nalatigheid of onzorgvuldigheid vereist. Tuchtrechtelijke straffen kunnen ook worden opgelegd nadat de scheidsrechter een straf heeft opgelegd of als een strafrechtelijke vervolging is ingesteld.³¹

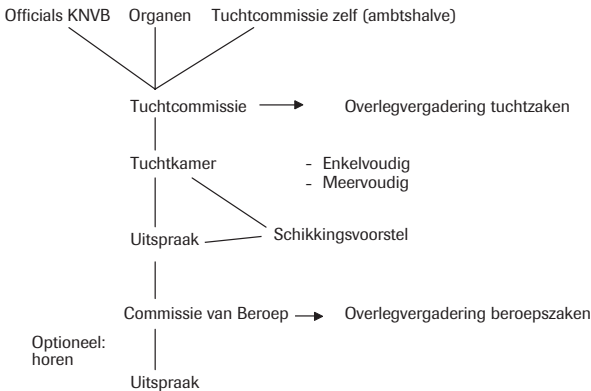
30 Art. 15 Reglement Tuchtrechtspraak Amateurvoetbal. Het gaat dan om kleinere overtredingen zoals administratieve verzuimen. Zie art. 18 Reglement. Op dit moment loopt ook een pilot schikkingsvoorstel amateurvoetbal.

31 Zie art. 22 Reglement.

Het aanhangig maken van een procedure vindt plaats door een aantekening of aangifte door de scheidsrechter (bijvoorbeeld op het wedstrijdformulier), een aangifte door een orgaan, een commissie of een lid van de KNVB, dan wel door een ambtshalve aangifte door de tuchtcommissie.³² Vervolgens kan een schikkingsvoorstel worden gedaan. Dit moet binnen drie werkdagen worden geaccepteerd. Wanneer geen schikkingsvoorstel wordt gedaan of dit wordt verworpen, dan kan het lid schriftelijk verweer voeren, waarna eventueel een mondelinge behandeling kan worden gepland. Het uitgangspunt is echter wel dat de kwestie schriftelijk wordt afgedaan. Een mondelinge behandeling vindt alleen plaats wanneer de commissie dit wenselijk acht.³³ De reden hiervoor is de enorme omvang van het aantal zaken. Bij de strafoplegging wordt gekeken naar vergelijkbare gevallen en eventueel al opgelegde tuchtrechtelijke sancties. Tegen de uitspraak kan beroep worden ingesteld bij de Commissie van Beroep. Aldaar vindt een volledige heroverweging plaats, waarbij eventueel een mondelinge behandeling kan worden gelast.

Schematisch ziet dit er als volgt uit:

Figuur 5 Organisatie van het tuchtrecht in het amateurvoetbal

32 Art. 43 Reglement Tuchtrechtspraak Amateurvoetbal.

33 Art. 59 en 62 Reglement Tucht recht Amateurvoetbal.

Het is niet mogelijk om tegen de uiteindelijke uitspraak nog in beroep te gaan bij het internationale sporthof (CAS). Dat is door de KNVB uitgesloten (in tegenstelling tot tuchtrechtelijke uitspraken van de UEFA en de FIFA). Vanuit het verenigingsrecht is de sporter dan ook aan de uiteindelijke uitspraak gebonden. Wel bestaat de mogelijkheid om de kwestie vervolgens (doorgaans in kort geding) voor te leggen aan de rechter.

Het tegengaan van extreem wangedrag onder amateurspelers heeft op dit moment bij de KNVB prioriteit. Om deze reden zijn de straffen aangescherpt. Zo kunnen amateurspelers die zich extreem gedragen, voor de duur van minstens één jaar worden geschorst.³⁴ Gedurende deze periode kunnen ze ook niet lid worden van een andere vereniging. Hiermee moet de spelverruwing worden tegengegaan. De richtlijnen zijn onder meer:

Tabel 1 Overtredingen en sancties

Overtreding	Schikkings- voorstel	Schikkings- voorstel recidive	Strafmaat tucht- commissie
Slaan van scheidsrechter	-	-	7 maanden schorsen tot ontzegging lidmaatschap
Trappen/slaan naar een scheidsrechter	-	-	4-12 maanden uitsluiting
Geven van kop-/kniestoot	5 wedstrijden	-	6-10 wedstrijden
Pogen van kop-/kniestoot	2 wedstrijden	3 wedstrijden	3-6 wedstrijden
Spuwen naar tegenstander	3 wedstrijden	4 wedstrijden	4-6 wedstrijden
Spuwen naar scheidsrechter	5 wedstrijden	6 wedstrijden	6-10 wedstrijden
Bal in gezicht gooien/duwen tegenspeler	2 wedstrijden	3 wedstrijden	3-5 wedstrijden
Gooien en trappen van voorwerpen naar scheidsrechter	5 wedstrijden	6 wedstrijden	6-8 wedstrijden
Gooien en trappen van voorwerpen tegen scheidsrechter	7 wedstrijden	-	8-10 wedstrijden
Het op grove wijzen onderuithalen van tegenspeler	2 wedstrijden	3 wedstrijden	3-4 wedstrijden

³⁴ *Telegraaf*, 9 december 2009.

Wanneer de overtreding wordt begaan door een bezoldigd functionaris, kan daarnaast ook een boete worden opgelegd.

Rechterlijke toetsing van tuchtrechtelijke uitspraken

De civiele rechter is terughoudend bij de inhoudelijke toetsing van tuchtrechtelijke uitspraken.³⁵ Het betreft immers een verenigingsrechtelijke (interne) procedure en deze moet dan ook worden getoetst aan de redelijkheid en billijkheid zoals deze in artikel 2:8 BW worden gegeven. Het gaat niet om een arbitrale uitspraak. Evenmin is hier sprake van een vaststellingsovereenkomst.³⁶ De rechterlijke toets is dan ook marginaal: bekeken wordt of de uitspraak in overeenstemming met de voorgeschreven procedure tot stand is gekomen.

Het centrale criterium is dus of het tuchtorgaan redelijkerwijs tot zijn beslissing kon komen en meer nog of het redelijkerwijs de bewezenverklaring kon staven.³⁷ Het tuchtorgaan acteert daarbij als een orgaan van de vereniging. Het beschikt bijvoorbeeld niet over eigen rechtspersoonlijkheid. Het bestuur van de vereniging mag echter bij het uitvoeren van de opgelegde sancties afgaan op de bevindingen en conclusies van het eigen tuchtorgaan.³⁸

De KNVB en haar tuchtrechtelijke organen beschikken over een ruime mate van eigen vrijheid bij het opleggen van een tuchtrechtelijke sanctie. Deze vrijheid komt onder meer tot uiting bij:

- de hoogte van de opgelegde straf;
- de gevolgde procedure;

35 Zie hieromtrent ook De Doelder (1992) en Kollen en Giltay Veth (1998).

36 V.zr. Rb. Zutphen 1 september 2006, LJN AY7315. Zie ook Hof Arnhem 18 augustus 2009, LJN BJ4916.

37 Zie bijvoorbeeld Ktr. Utrecht 18 juni 2008, LJN BD4381. V.zr. Rb. Utrecht 28 april 2005, rolnr. 312047, n.g. In deze kwestie was sprake van tegenstrijdige verklaringen of al dan niet klappen en/of hoofdstoten waren gegeven. Desalniettemin kon de Commissie van Beroep redelijkerwijs tot het oordeel komen dat een klap was uitgedeeld. Zie voor wat betreft het te hanteren criterium ook V.zr. Rb. Rotterdam 26 april 2007, rolnr. 281956, n.g.

38 V.zr. Rb. Rotterdam 30 november 2005, rolnr. 249210, n.g. (Aeolus/ KNVB). In deze kwestie werd door het districtsbestuur een team uit de competitie gehaald wegens het plegen van extreem geweld.

- het gebruik en de interpretatie van bewijsmiddelen (zoals videobeelden).³⁹

Binnen het tuchtrecht wordt overigens niet alleen aanacht besteed aan overtredingen van harde normen zoals spelregels, maar ook aan vagere normen zoals de eer en goede naam van het voetbal. Ook kunnen voetbalclubs op grond van hun KNVB-lidmaatschap verantwoordelijk worden gehouden voor activiteiten van derden, zoals het al genoemde voorval met Feyenoord laat zien.

Op dit moment valt een toename te zien van het aantal tuchtzaken en meer nog het rechterlijk aanvechten van deze uitspraken. De jurisprudentie laat zien dat het moeilijk is om dit soort uitspraken ook uiteindelijk inhoudelijk van tafel te krijgen. Wel valt in de rechtspraak een lijn te ontdekken, waarbij de rechter van mening is dat het tuchtcollege ten eerste zijn eigen reglementen moet naleven, en ten tweede de fundamentele rechtsbeginselen in acht moet nemen. Het spreekt voor zich dat de uit te voeren redelijkheidstoets met zich meebrengt dat de eigen reglementen worden nageleefd. Een goed voorbeeld hiervan vormt het naleven van de procedures over de samenstelling van commissies.⁴⁰ Bij het naleven van de fundamentele rechtsbeginselen moet de klager ook in zijn belang zijn geschaad. Dit zal onder meer het geval zijn bij het niet naleven van het beginsel van een fair proces, zoals hoor en wederhoor. De rechtspraak heeft laten zien dat bij de KNVB vooral het niet altijd horen (ook in beroep) van het lid kan leiden tot een vernietiging c.q. schorsing van de straf door de rechter.⁴¹

39 Binnen het voetbal is het gebruik van videobeelden aanvaard. Zie bijvoorbeeld Commissie van Beroep KNVB 21 februari 2006, Sportzaken SZ 447 (Cissé) en art. 76 Reglement Tuchtrecht Amateurvoetbal.

40 Een goed voorbeeld hiervan vormt de uitspraak van de voorzieningenrechter van 17 juni 2009 ter zake het behoud van de licentie van Fortuna Sittard, omdat de licentiecommissie niet goed was samengesteld en de correspondentie niet aangetekend was verzonden.

41 Hof Amsterdam 9 juni 2005, rolnr. 259/05 (KNVB/Kidane): een speler wordt langdurig geschorst wegens een ernstige overtreding, te weten het slaan van een tegenspeler. Uit de stukken had de Commissie van Beroep moeten opmaken dat de betrokken speler gehoord wenste te worden, alsmede had ook het slachtoffer gehoord moeten worden. V.zr. Rb. Utrecht 13 mei 2005, rolnr. 194961, n.g.

Andere maatregelen KNVB

Het aanpakken van geweld op het veld heeft binnen de KNVB grote aandacht. Uit een enquête blijkt dat negen op de tien mensen een levenslange schorsing voor een speler die zich extreem misdraagt een gepaste straft vindt.⁴² De KNVB heeft inmiddels een zogeheten zwarte lijst (Lijst Landelijk Voetbalverbod) opgesteld. Dit mede naar aanleiding van het beleidsplan amateurvoetbal 2004-2008 *Voetbal met plezier!* Op de 'Lijst Landelijk Voetbalverbod' komen die personen terecht die door een club zijn geroyeerd en/of door de KNVB geschorst of ontzet zijn uit het lidmaatschap wegens een misdraaging. Voorwaarde voor deze maatregel is dat de opgelegde straf een duur heeft van minimaal twaalf maanden (niet cumulatief). Deze lijst moet als effect hebben dat spelers niet van club wisselen en op deze wijze de dans ontspringen. Degene die op de lijst staat, kan gedurende zijn schorsing niet meer lid zijn van een bij de KNVB aangesloten amateurvereniging.

Overigens zien we wel een ontwikkeling dat ook de KNVB op dit moment actief optreedt tegen amateurverenigingen die veelvuldig overlast bezorgen. Daarbij kan het desbetreffende sectiebestuur eventueel buiten het tuchtrecht ook zelfstandig actie ondernemen tegen een team en/of een vereniging. Als reglementaire basis hiervoor geldt artikel 33 lid 1 van het Reglement Wedstrijden Amateur Veldvoetbal.⁴³ Dit gebeurde onder meer in de kwestie KNVB/WKE.⁴⁴ In deze kwestie vonden er tijdens een wedstrijd ongeregelheden op het veld plaats. Via het tuchtrecht worden sancties opgelegd. Vervolgens besluit het sectiebestuur amateurvoetbal om het elftal met onmiddellijke ingang uit de competitie te halen. Daarbij wordt overwogen dat het elftal tot tweemaal toe betrokken was bij

42 *Telegraaf*, 9 december 2009.

43 Onverminderd het bepaalde in art. 28 lid 5 en art. 29 lid 3 van dit reglement heeft het desbetreffende bestuur de volgende bevoegdheden:

- c. het uit de competitie nemen van een of meerdere elftallen van een vereniging, indien van deze vereniging een elftal en/of leden eenmaal in extreme vorm of meerdere keren schuldig is/zijn bevonden aan geweld jegens anderen;
- d. het uit de competitie nemen van één of meer elftallen van een vereniging, indien door handelen of nalaten van spelers en/of aanhang van dat elftal of van die elftallen, dan wel van functionarissen van de vereniging een ordelijk verloop van de competitie belemmerd wordt.'

44 Hof Amsterdam 20 januari 1996, Sportzaken 1997, nr. 2, B2, p. 49-51.

molestatiezaken. Het gerechtshof oordeelt dat het instrument aan het sectiebestuur is verstrekt als eigen bevoegdheid en het hiervan ook gebruik mag maken. Daarbij hoeft het tuchtcollege niet vast te stellen wie zich aan het wangedrag schuldig heeft gemaakt en of dit kan worden gekwalificeerd als wangedrag. De straf werd dan ook gerechtvaardigd geacht, alhoewel wel werd aangeraden om het door middel van een voorwaardelijke straf te doen. Evenzo oordeelde de voorzieningenrechter dat op grond van een verslag van de scheidsrechter en politie het districtsbestuur van de KNVB mocht besluiten tot een terugzetting naar een andere klasse van een team. Uit deze verslagen blijkt dat spelers en supporters zich schuldig hebben gemaakt aan onaanvaardbare gedragingen en uitlatingen, waaronder verbale incidenten en het kapot trappen van reclameborden.⁴⁵

Verdere reglementering noodzakelijk?

In Nederland loopt het tuchtrecht als civiele eigenrichting door het strafrechtelijke proces. De vraag ontstaat of dit anders moet. Bijvoorbeeld door middel van een wettelijke regulering van het tuchtrecht. Ik denk dat dit niet hoeft. Het systeem werkt op dit moment en een alternatief zou een ernstige verzwaring opleveren voor het overheidsapparaat. Zit men hierop te wachten?

Daarbij teken ik wel aan dat hier gesproken wordt over voetbal, hetgeen een grote professionele organisatie betreft. Bij kleinere, minder professionele bonden zou het tuchtrecht minder goed geregeld kunnen zijn. Daarnaast blijkt uit de rechtspraak dat ook binnen het tuchtrecht fouten worden gemaakt. Een interessant punt binnen dit geheel is dan ook de vraag in hoeverre mensenrechten doorwerken binnen het tuchtrecht.⁴⁶ De Nederlandse rechtspraak is tot op heden nogal terughoudend bij het accepteren van de rechtstreekse werking van mensenrechten. Recente jurisprudentie van het EHRM laat echter een andere interpretatie zien.⁴⁷ Dit zal zeker nog de komende tijd in ontwikkeling gaan komen.

45 V.z. Rb. Zwolle-Lelystad 24 juni 2005, n.g., rolnr. 109999 (Nijmeegse Sportvereniging Sint Jan Nijmegen/KNVB).

46 EHRM 16 juli 1971, A-13 Ringeisen en EHRM 28 juli 1978, NJ 1980, 54.

47 Zie hieromtrent nader: Van der Heijden (1988), Asscher-Vonk (1991, p. 87 e.v.), Kroes (1998, 1999) en Verhey (1992). Deze benadering staat overigens door recente jurisprudentie van het Europese Hof onder druk. Zie hieromtrent nader EHRM 16 december 2008.

Voorts kan wel de vraag worden gesteld in hoeverre strafrecht en tuchtrecht bij bijvoorbeeld de bepaling van de strafmaat op elkaar afgestemd zouden moeten zijn.⁴⁸ Op dit moment is dat denk ik juridisch goed geregeld. Maar of dat ook in de praktijk zo uitwerkt? Bouaouzan werd uiteindelijk voor € 900.000 verkocht aan Wigan Athletic en speelt nog steeds daar. Het kan verkeren.

Literatuur

Asscher-Vonk, I.P.

Grondrechten en de arbeidsovereenkomst in het NBW

In: P.F. van der Heijden (red.), *De arbeidsovereenkomst in het NBW*, Deventer, Kluwer, 1991, p. 87 e.v.

Doelder, H. de

Straf- en tuchtrechtelijke aspecten van sport

In: H.H. van der Brug (red.), *Sport en recht*, Zwolle, 1992, p. 13-25

Heijden, P.F. van der

Grondrechten in de onderneming
Deventer, Kluwer, 1988

Jellinghaus, S.F.H.

Een introductie tot sport en recht
Arbeid Integraal, nr. 3, 2003, p. 70-74

Jellinghaus, S.F.H.

Een kennismaking met het sport(en) recht

In: S.F.H. Jellinghaus (red.), *Buiten rechte of buiten spel*, Zutphen, Paris, 2008, p. 11-17

Jellinghaus, S.F.H., M.J. Maessen

Sportrecht en beleid
Schriftelijke leergang
Euroforum, 2009

Jongh, S. de

Strafrecht op het voetbalveld. Not all in the game
Advocatenblad, 2008, p. 414-417

Kok, N.

Voetbal
In: S.F.H. Jellinghaus en M.J. Maessen (red.), *Sportrecht en beleid*, Schriftelijke leergang
Euroforum, 2009

⁴⁸ Zie ook art. 2.3 Protocol Lijst Landelijk Voetbalverbod: 'Ook in het geval van een strafoplegging door een strafrechter dient altijd nog een tuchtprocedure bij de KNVB te worden gevoerd wil een betrokkene een sanctie opgelegd kunnen krijgen die is gebaseerd op het Reglement Tuchtrechtspraak Amateuvoetbal.'

Kollen, F.C., N.J.P. Giltay Veth

Tuchtrecht in de sport

Haarlem, De Vrieseborch, 1998

Kroes, M.

*Werking en doorwerking van
grondrechten*

Leiden, Stichting NJCM-

Boekerij, 1998

Kroes, M.

*Werking en doorwerking van
grondrechten voor een ieder?*

NJCM-bulletin, jrg. 24, nr. 3,

1999, p. 358-368

Schoordijk, H.C.F.

*De normen van
maatschappelijke betamelijkheid
in sport en spel*

WPNR, 1991, p. 703-726

Staveren, H. van

Sport en recht

Nieuwegein, ARKO Sports

Media, 2007

Winden, R. van

Strafrecht buitenspel

Sportzaken, nr. 1, 2005, p. 16-19

Winden, R. van

*De slotsom inzake de
strafrechtelijke vervolging van
Bouaouzan*

Sportzaken, nr. 2, 2006, p. 12-15

Verhey, L.F.M.

*Horizontale werking van
grondrechten, in het bijzonder
het recht op privacy*

Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink,
1992

Het arrangeren van voetbalwedstrijden

H. Nelen*

Doorgestoken kaart; voetbal en georganiseerde misdaad

Door Declan Hill

Nijmegen, Uitgeverij Sylfaen, 2009

360 p.

Op 20 oktober 1973 zorgde de Nederlandse zwaargewicht Rudi Lubbers voor een enorme stunt door in Jakarta twaalf ronden overeind te blijven tegen wereldkampioen en bokslgende Muhammad Ali. Lubbers verloor de partij weliswaar op punten, maar kreeg van alle kanten lof toegezwaaid vanwege het onschadelijk maken van Ali's doorgaans verwoestende linker. Bij mij thuis werd de prestatie van Lubbers onmiddellijk gerelativeerd, want, zo hield vader Nelen zijn zoons onmiddellijk voor, het uitblijven van een knock-out was geen 'zuivere koffie'; Ali had zich vermoedelijk tegen een riant vergoeding nogal ingehouden. Ook andere topprestaties in de sport werden in die tijd in huize Nelen met een kritische blik gevolgd. Waarom hield Jan Janssen zijn zonnebril op toen hij als eerste Nederlander de Tour de France won en uitzinnig van vreugde op de schouders van zijn fans werd gehesen? Dat kon toch geen andere reden hebben dan het camoufleren van dopinggebruik? Ja, voor een smakelijke complottheorie over sport kon je bij ons aan de keukentafel altijd wel terecht en ook over de uitslag van menige voetbalwedstrijd werd heftig gediscussieerd.

Over het manipuleren van de uitslag van sportwedstrijden door middel van omkoping is niet alleen aan onze keukentafel druk gespeculeerd, maar is in de loop der jaren menige complottheorie verschenen. Met zijn in 2008 verschenen boek *The fix* – een jaar later in het Nederlands uitgegeven onder de naam *Doorgestoken kaart* – heeft onderzoeksjournalist Declan Hill een aanzet gedaan om het

* Prof. dr. mr. Hans Nelen is als hoogleraar criminologie verbonden aan de faculteit der Rechtsgeleerdheid van Maastricht University.

niveau van de complottheorie te overstijgen. Hill heeft gedurende een aantal jaren door middel van participerende observatie en vele gesprekken met betrokkenen de symbiotische relatie tussen de gok- en voetbalwereld proberen bloot te leggen en te duiden. Volgens de achterflap betreft het 'een van de belangrijkste sportboeken van de eeuw', gebaseerd op 'baanbrekende onderzoeksjournalistiek'. Het boek is uitgebreid in de media besproken en de auteur wordt inmiddels overal ter wereld door sportbonden uitgenodigd om zijn visie op het omkopen van voetbalwedstrijden toe te lichten. Recentelijk was Hill ook bij de KNVB te gast en joeg hij de aanwezigen de stuipen op het lijf met de mededeling dat ook in de Nederlandse competitie – in het bijzonder in de eerste divisie (tegenwoordig aangeduid als Jupiler League) – menige wedstrijd door de gokwereld zou zijn 'gearrangeerd'. Genoeg reden al met al om het boek van Hill met bijzondere interesse te lezen.

De hooggespannen verwachtingen die ik als sportliefhebber én als wetenschapper had van *Doorgestoken kaart* zijn niet uitgekomen. Integendeel. Hill zet hoog in door in de inleiding te vermelden dat hij geprobeerd heeft om de resultaten van zijn onderzoek wetenschappelijk te onderbouwen, en koketteert ook op diverse andere plaatsen in het boek met zijn in Oxford opgedane kennis op het terrein van wetenschappelijk onderzoek. De pretentie van een doorwrochte studie maakt hij echter op geen enkele wijze waar. De waarde van de statistische gegevens die hij verstrekt, is gering en de wijze waarop hij selectief met zijn bronnen omgaat, is op zijn zachtst gezegd aanvechtbaar. Hill doet verwoede pogingen om van de gokwereld een veredelde versie van *The good, the bad and the ugly* te maken. Sommige van zijn informanten en bronnen hijst hij op het schild door hen als volstrekt onkreukbaar af te schilderen – 'de grote Sir Tom Finney, die net als Gregg nooit van zijn leven een wedstrijd had weggegeven' (p. 104) – terwijl anderen zonder enige empirische onderbouwing door het slijk worden gehaald of naar de slachtbank worden geleid. Het gebrek aan onderzoek door sportbonden en politieke instanties wordt bijvoorbeeld zonder enige toelichting – en vaak ook zonder kennis van zaken – afgedaan als 'staaltjes onkunde' of 'struisvogelpolitiek'.

Toegegeven, een wetenschappelijk verantwoorde studie hoeft niet van een journalist te worden verwacht, maar Hill zou wel in staat moeten worden geacht om een product van gedegen onderzoeksjournalistiek af te leveren. Ook in dit opzicht faalt hij echter jammerlijk.

Het boek staat bol van de clichés en hangt goeddeels van suggesties, vooroordelen en (mislukte) sfeertekeningen aan elkaar. Dat Hill zit te huilen op de tribune na afloop van de – volgens hem ‘verkochte’ – WK-wedstrijd Brazilië-Ghana, had hij de lezer beter kunnen besparen, evenals zijn 007-avonturen wanneer hij in een hotelkamer wordt uitgenodigd om met een grote gokbaas te spreken en hij eerst het toilet inspecteert teneinde na te gaan of hij niet door enkele krachtpatsers wordt opgewacht. Bezwaarlijker nog is het feit dat geen enkele ingezette onderzoekslijn fatsoenlijk wordt uitgewerkt, waardoor vele ballonnen worden opgelaten en doelloos in de lucht blijven zweven. Het leesplezier wordt verder vergald door de rommelige opzet van het boek en de beroerde vertaling. Alleen al het feit dat voortdurend gesproken wordt over een ‘doelpunt zetten’, is ergerlijk en verraadt dat de vertaalster niet thuis is in de voetbalwereld en het daarin gehanteerde jargon.

Op het oog is de structuur van Hills boek helder en overzichtelijk. Het eerste deel van zijn beschouwing gaat over omkooppraktijken in Azië, het tweede deel over Europa en het derde deel draait om de wereldkampioenschappen 2006 in Duitsland (waarbij in het bijzonder wordt ingezoomd op de reeds genoemde wedstrijd Brazilië-Ghana uit de achtste finales). Het probleem is echter dat de auteur niet vasthoudt aan deze opzet, van de hak op de tak springt en voortdurend zijpaden bewandelt die afleiden van hetgeen in de hoofdlijn centraal zou moeten staan.

Anekdoten en suggesties

Gezien de vorenstaande tekortkomingen kostte het mij moeite om na het dichtslaan van het boek te bepalen welke relevante nieuwe inzichten ik nu zoal had opgedaan. Was mijn kennis omtrent de criminele samenwerkingsverbanden in de gokwereld en over de door deze gehanteerde modi operandi gegroeid, en zo ja, in welk opzicht? Om met de criminele samenwerkingsverbanden te beginnen, Hill suggereert – onder andere met een paginavullend schematisch overzicht (p. 53) – dat Aziatische illegale goksyndicaten hiërarchisch zijn georganiseerd. Hij vertrekt wat dat betreft vanuit een tamelijk klassiek beeld over georganiseerde criminaliteit en lijkt niet op de hoogte van nieuwe inzichten op dat terrein. In de lagere regionen zouden de ‘runners’ – contactpersonen in de richting van klanten en/of spelers – en regionale bookmakers actief zijn, terwijl bovenin de nationale

bookmakers en zakenlieden de touwtjes in handen zouden hebben. Op dat niveau zouden ook diverse symbiotische relaties met politici, vertegenwoordigers van sportkoepels en hoge politiefunctionarissen bestaan. Hoe aannemelijk die verbanden ook zijn, Hill blijft qua bewijsvoering vooral steken in anekdotes en suggesties. De lezer blijft verstoken van een heldere analyse van de rollen en taken die in het criminele netwerk moeten worden vervuld, zodat niet duidelijk is hoe de organisatoren, bookmakers, runners en andere dienstverleners op elkaar inspelen en wat zij precies van elkaar verwachten. Dat het gokken op voetbalwedstrijden vooral een Aziatische – en daarbinnen een Chinese – aangelegenheid is, weet Hill wel aannemelijk te maken. Een vraag die echter onbeantwoord blijft, is of de omkopingsactiviteiten zich vooral toespitsen op de minder goed betaalde spelers uit de lagere divisies, of dat ook voetbalmiljonairs uit de belangrijkste voetbalcompetities zich voor het karretje van gokbazen laten spannen. Hill suggereert het laatste, maar de bewijsvoering is wederom mager. De casuïstiek die hij opvoert in het deel over Europa, heeft in ieder geval vooral betrekking op de ‘mindere goden’. Zo beschrijft hij uitgebreid het twee jaar geleden aan het licht gekomen omkopschandaal in Duitsland, waarin een aantal scheidsrechters en spelers hand- en spandiensten bleek te hebben verleend aan een Kroatisch goksyndicaat, dat op zijn beurt in contact stond met Chinese gokkers. De omkopingspraktijken in kwestie hadden vrijwel uitsluitend betrekking op wedstrijden uit de lagere liga’s. Dat was ook het geval met het omkopschandaal dat de Belgische voetbalwereld een aantal jaren geleden teisterde: ook hier ging het niet om spelers van topclubs of om arbiters van het allerhoogste niveau, maar om de kleinere krabbelaars die geld fournerden van Chinese tussenpersonen. Voorbeelden van omkopingschandalen waarbij clubs en spelers van naam en faam betrokken waren, zijn er in de loop der tijd natuurlijk wel geweest. Te denken valt aan de omkoopaffaire in de jaren negentig rondom toenmalige grootmacht en Europacupwinnaar Olympique Marseille¹ en recenter nog aan het corruptieschandaal rondom enkele Italiaanse clubs, waarvan

1 Bestuursvoorzitter Jean-Pierre Bernès en clubvoorzitter, tevens minister, Bernard Tapie besloten in mei 1993 de competitiewedstrijd tegen het laaggeklasseerde Valenciennes te manipuleren door via een van de eigen spelers een aantal spelers van de tegenpartij te benaderen met het verzoek om tegen betaling de wedstrijd weg te geven. Afgezien van celstraffen voor de organisatoren werd Olympique Marseille teruggezet naar een lagere klasse.

Juventus² de meest aansprekende was. Hill haalt deze gevallen, die elders overigens al goed waren gedocumenteerd, onder andere aan ter onderbouwing van zijn stelling dat het middel corruptie meestal niet wordt gebruikt om een onverwachte stand op het bord te krijgen – de underdog die wint van de favoriet – maar juist om ervoor te zorgen dat de favoriet zich niet bovenmatig hoeft in te spannen om de winst binnen te halen. Het mes snijdt dan aan meerdere kanten: de favoriet haalt de verwachte en broodnodige punten voor het kampioenschap binnen, de underdog krijgt smeergeld zonder dat het argwaan wekt, en enkele gokkers in Azië verdienen veel geld omdat zij op een bepaalde uitslag, bepaald doelpuntenverschil of doelpuntentotaal hebben ingezet. Het laatste aspect is zonder twijfel het meest interessante van het boek: de grote gokwinsten worden niet zozeer geboekt bij het voorspellen van winst of verlies, maar bij het voorspellen van specifieke uitslagen. Wedstrijden waarin buitensporig veel wordt gescoord, zijn om die reden dan ook verdacht. De openingswedstrijd van de Afrika Cup 2010 tussen Angola en Mali, die op het moment dat ik deze recensie schreef (10 januari 2010), werd gespeeld, zal bij Hill dan ook ongetwijfeld argwaan hebben gewekt: in de laatste twintig minuten wist Mali een 4-0 achterstand weg te werken; de wedstrijd eindigde in 4-4!

Onduidelijkheden

Veel onduidelijkheden blijven er bestaan over de gehanteerde modi operandi. Hill beschrijft weliswaar dat de gokkers veelal toegang tot spelers weten te verkrijgen via runners (soms ex-spelers) en dat de beloning soms in natura plaatsvindt: scheidsrechters of spelers worden dan verward door prostituees. Wat echter in nevelen gehuld blijft, is hoe die scheidsrechters en spelers het best een wedstrijd zodanig kunnen manipuleren, dat er een specifieke uitslag of specifiek doelpuntenverschil uit de bus rolt, zonder dat het al te veel opvalt. Aan het begin van het boek doet Hill een halfslachtige poging om te analyseren welke methode het meest effectief zou zijn, maar hij werkt ook deze onderzoeklijn niet uit. Wat blijft hangen, is de indruk dat

2 Een manager van Juventus, Luciano Moggi, bleek in 2005 – onder andere via afgeluisterde telefoongesprekken – aantoonbaar betrokken bij het omkopen van scheidsrechters en spelers. Juventus werd teruggezet naar de tweede divisie en Moggi werd strafrechtelijk vervolgd.

het voor de scheidsrechter het meest eenvoudig is om de wedstrijd te beïnvloeden door het onterecht toekennen van een strafschop. Volgens Hill zouden in wedstrijden waarin de scheidsrechter is omgekocht, tweemaal zoveel strafschoppen worden gegeven als in niet-gemanipuleerde wedstrijden (p. 39), maar hoe hij aan deze wetenswaardigheid komt, wordt niet duidelijk. Omgekochte spelers zouden vooral hun toevlucht nemen tot kapitale dekkingsfouten of – voor spitsen – niet al te opzichtige missers voor open doel.

Er is één rode draad die volgens Hill door vrijwel alle corruptiezaken heen loopt: de ‘goede, eerzame’ mannen die proberen goed te doen en in actie komen tegen corruptie, worden gestraft en hun wordt de mond gesnoerd (p. 124). Hill schetst een beeld van een naar binnen gekeerde voetbalwereld die alles in het werk stelt om negatieve publiciteit te voorkomen en zaken in de doofpot te stoppen. Hill heeft hier ongetwijfeld een punt – dezelfde ‘muren van stilzwijgen’ die Van de Bunt in zijn Rotterdamse oratie beschreef in relatie tot de wielerved (Van de Bunt, 2007), zullen ongetwijfeld ook in de voetballerij voorkomen – maar de oplossingsrichtingen die hij voorstelt, zijn niet alleen voorspelbaar, maar in een aantal opzichten ook naïef. De voorspelbaarheid zit in de nadruk die hij legt op het versterken van extern toezicht. Hill denkt dat een groot aantal problemen verholpen zal zijn wanneer sportbonden beschikken over een eigen afdeling veiligheid en integriteit. De criminologische literatuur laat zien dat in dit type gesloten werelden een externe toezichthouder niet als panacee moet worden gezien. Naïviteit valt hem te verwijten wanneer hij met suggesties komt om meer vrouwelijke scheidsrechters aan te stellen – die zouden volgens Hill namelijk niet bezwijken voor de verleiding van prostituees – of Europese clubs wil dwingen hun spelers beter te informeren over de gevaren en negatieve consequenties van omkoping.

Resumerend kan worden gesteld dat *Doorgestoken kaart* op geen enkele wijze de status van deskundige rechtvaardigt die Declan Hill momenteel aankleeft. Het is te hopen dat een andere journalist of een wetenschapper de voetbalwereld nog eens goed induikt en een beter boek over de relatie tussen gokken en georganiseerde criminaliteit schrijft. Want over die relatie zijn we eigenlijk nauwelijks wijzer geworden.

Literatuur

Bunt, H.G. van de

Muren van stilzwijgen

In: H. van de Bunt,

P. Spierenburg e.a. (red.), *Drie
perspectieven op sociale controle.*

Den Haag: Boom Juridische
uitgevers, 2007, p. 113-136

Scorebordjournalistiek in de goede zin van het woord

L. Groot*

Dure spitsen scoren niet (en andere raadsels van het voetbal verklaard)

Door Simon Kuper en Stefan Szymanski

Amsterdam, Nieuw Amsterdam, 2009

288 p.

Oorspronkelijke titel: Why England lose and other curious football phenomena explained

Nadat AZ in 2005 met 1-5 van Roda JC had verloren, vond de trainer van AZ, Co Adriaanse, niettemin: 'Als je het heel reëel bekijkt, kan je niet zeggen dat de beste ploeg heeft gewonnen.' De verslaggever reageerde stomverbaasd: 'Maar u heeft met 1-5 verloren!', waarop Co Adriaanse riposteerde: 'Ja, maar dat is scorebordjournalistiek.' De inmiddels gevleugelde term scorebordjournalistiek wordt gebruikt als louter op basis van het eindresultaat gemakkelijke oordelen worden geveld, die wellicht niet kloppen als de wedstrijden zelf grondig worden geanalyseerd. De term heeft hiermee een pejoratieve betekenis gekregen. Het onlangs verschenen boek *Dure spitsen scoren niet (en andere raadsels van het voetbal verklaard)* van Simon Kuper en Stefan Szymanski is goed beschouwd ook een vorm van scorebordjournalistiek, maar dan in de goede zin van het woord. Het gebruiken van data om een heel scala aan verschijnselen in het voetbal te verklaren en enkele hardnekkige mythen te ontcrachten vormt de hoofdmoot van dit boek. Zoals de auteurs in de inleiding stellen: 'We denken allebei dat het voetbal verklaard en zelfs voorspeld kan worden door data te bestuderen; en dan vooral data die ogenschijnlijk niets met voetbal te maken hebben.' Zo krijgt de lezer tekst en uitleg welk land het meest voetbalgek is, waarom arme landen onderpresteren in het voetbal, welke landen, gecorrigeerd voor bevolkingsomvang, inkomen per hoofd en ervaring, onder- of overpresteren, en welke landen naar verwachting het voetbal in de toekomst zullen domineren (Verenigde Staten, Japan, Turkije en China).

Simon Kuper is een begenadigd sportjournalist en Stefan Szymanski is 's werelds beste sporteconoom. Szymanski heeft als geen ander laten zien dat belangrijke thema's in de economische theorie – zoals discriminatie, het Coase-theorema¹ en beloning naar marginaal product, om enkele te noemen – empirisch kunnen worden getoetst in de sport. Zij vergelijken hun project met dat van Bill James, die vele traditionele wijsheden in het Amerikaanse honkbal heeft ontmaskerd door systematisch statistieken aan te leggen en te analyseren. Bill James' aanpak heeft school gemaakt in de Amerikaanse teamsporten, getuige de successen van clubmanagers als Theo Epstein van de Red Sox en Billy Beane van de Oakland A's, die zichzelf als navolgers van James beschouwen.

Het boek demonstreert deze aanpak – de benadering van voetbal als cijferspel – op een aantal onderwerpen, bijvoorbeeld transferbeleid, racisme en strafschoppen, waarover later meer. De auteurs beginnen met het ontzenuwen van de mythe dat Engeland, na het winnen van de wereldcup als gastland in 1966, op internationale voetbaltoernooien notoir onderpresteert (het eerste deel van de Engelse titel van het boek luidt 'Why England lose'). Hiertoe worden voor alle landen de interlandprestaties verklaard uit drie factoren: bevolkingsomvang, inkomen per hoofd en interlandervaring. Wat blijkt? Brazilië en Nederland scoren per interland ruim een half doelpunt meer dan verwacht op grond van deze drie factoren, maar ook Engeland doet het beter dan verwacht en bijna even goed als (West-)Duitsland. Wordt voorts in beschouwing genomen dat voetbal in Engeland meer dan in andere landen is voorbehouden aan de arbeidersklasse en dat Engeland geografisch aan de rand ligt, waardoor het lange tijd vertraagd kennisnam van de nieuwste Europese voetbalkennis, dan wordt duidelijk dat niet zozeer Engeland onderpresteert, maar dat de verwachtingen te hoog waren gespannen.

1 Volgens het Coase-theorema maakt het voor de optimale allocatie van productiemiddelen niet uit aan wie eigendomsrechten worden toegekend, mits de transactiekosten nul zijn. Toegepast op sport betekent dit dat het voor de verdeling van spelers over clubs niet uitmaakt of clubs de eigenaars zijn van spelers (zoals voor het Bosman-arrest van het Europese Hof uit 1995 het geval was), of dat spelers na het aflopen van hun contract vrij zijn ('free agents'). Rottenberg had dit resultaat al in 1956 aangetoond voor het Amerikaanse basketbal, nog voor Coase het in 1960 in algemene termen formuleerde met de bijbehorende randvoorwaarden en beleidsimplicaties.

Drie perioden in het Europese cupvoetbal

De auteurs bieden ook een verklaring waarom de belangrijkste prijs in het clubvoetbal, de Europacup 1 met de grote oren, nog nooit is gewonnen door clubs uit de grote democratische hoofdsteden Londen, Rome, Parijs en Berlijn, maar eerst meestal werd gewonnen door clubs die onder autoritaire regimes groot zijn geworden, en later door clubs uit grote provinciale industriesteden als Milaan, Turijn, Manchester, Liverpool, Nottingham, München, Dortmund, Hamburg en Barcelona.

Het Europese cupvoetbal, dat start in 1956, wordt in drie perioden onderscheiden. Tot aan de jaren zeventig domineren clubs uit landen met autoritaire regimes het Europese cupvoetbal. In deze totalitaire periode wint Real Madrid zesmaal de Europacup ten tijde van dictator Franco en Benfica zegeviert tweemaal ten tijde van Salazar. Met de neergang van deze regimes begint de tweede periode, die van de dominantie van de provinciale industriesteden. Gerelateerd aan bevolkingsomvang zijn de bekende clubs uit de provinciale industriesteden vergeleken bij de clubs uit de grote hoofdsteden van Europa – Parijs, Berlijn, Londen en Moskou – verrassend sterk. Bijvoorbeeld, Liverpool en Nottingham hebben beide meerdere Europacups 1 gewonnen, terwijl clubs als Arsenal en Chelsea uit Londen nog steeds wachten op hun eerste succes. Door de industriële revolutie groeiden betrekkelijk kleine steden als Manchester uit tot grote industriesteden, waarbij de plaatselijke voetbalclub de immigranten het gemeenschapsgevoel gaf dat ze in hun trek naar de grote stad hadden achtergelaten op het platteland:

‘De grootste voetbalsteden van Europa hebben bijna allemaal een soortgelijk profiel als dat van Manchester. Ooit waren het nieuwe industriesteden die boertjes uit de provincie opzogen. De ontheemde nieuwkomers zochten naar iets waar ze bij konden horen, en ze vonden vaak niets beters dan voetbal. Door fan te worden, schiepen ze voor zichzelf een plekje in de stad. Daarom waren clubs in dit soort steden belangrijker, en werden ze groter dan in hoofdsteden of kathedraalsteden.’ (p. 152)

Voor de vele immigrantenarbeiders vormde voetbal de bindende (inburgerings)factor bij uitstek. Provinciale voetbalclubs hebben bijgevolg een enorm draagvlak onder de lokale bevolking, omdat de voetbalclub de plaatselijke trots is, wat deze nooit zal zijn in een

hoofdstad. Een hoofdstad hoeft zich nooit te bewijzen en voetbal moet daar concurreren met een zeer gevarieerd cultureel aanbod van activiteiten. De auteurs voorspellen dat in de nabije toekomst, de derde periode, de grote stadsregio's, zoals Londen, Parijs, Moskou en Istanbul, gaan domineren, terwijl de grote provincieclubs hun toppositie alleen kunnen handhaven dankzij hun opgebouwde reputatie in het verleden.

Transferbeleid

Wat betreft transferbeleid wordt een aantal do's en dont's besproken. Hier een lijst, met tussen haakjes de reden:

- Stel paal en perk aan de geldverslindende praktijk dat trainers of clubvoorzitters, die komen en gaan, het aan- en verkoopbeleid van spelers bepalen om snel een ploeg naar hun hand te zetten (het is beter om dit beleid gezamenlijk met meerdere capabele clubmensen te bepalen, want twee weten meer dan één).
- Koop geen spelers die net op een groot toernooi hebben geschitterd (iedereen heeft dit kunnen zien en onder de bieders is er altijd wel één die te hoog biedt, wat in de economie bekendstaat als de 'winner's curse').
- Koop geen Braziliaanse voetballers (net zoals bij de spreekwoordelijke Tibetaanse monniken of Franse koks hebben voetballers louter omdat ze uit Brazilië komen een streepje voor op andere nationaliteiten).
- Koop geen blonde spelers (die worden door scouts systematisch overgewaardeerd omdat ze in het veld meer opvallen).
- Koop ook geen midvoors (de spits is qua transferwaarde de meest overgewaardeerde positie, tegenover de doelman (denk aan Edwin van der Sar) als meest gunstig geprijsde positie).
- Koop spelers met een vlekje, bijvoorbeeld een gok- of drankverslaving (dezen kunnen veelal in de uitverkoop tegen een habbekrats worden gekocht en zijn na behandeling en persoonlijke aandacht vaak weer volwaardige spelers).
- Koop spelers pas als ze begin twintig zijn en zich al hebben bewezen (veel supertalenten uit de jeugd halen het uiteindelijk niet).
- Professionaliseer de relocatie van nieuwe spelers (dure aankopen falen vaak door vermijdbare aanpassingsproblemen, zoals moeilijkheden bij het vinden van geschikte huisvesting, een school

- voor de kinderen, een zinnige tijdsbesteding voor de echtgenote, enzovoort).
- Ten slotte moet de club goede spelers net zo lief willen verkopen als kopen (dus goedkoop inkopen en duur verkopen, want het gaat altijd om de prijs-kwaliteitverhouding en het doorselecteren).

In het boek wordt uitgebreid geput uit de persoonlijke ervaringen van clubbestuurders die deze lessen met succes hebben toegepast, zoals Riemer van der Velde bij Heerenveen, Jean-Michel Aulas bij Olympique Lyon en het duo Brian Clough en Peter Taylor bij Nottingham Forest in de jaren zeventig.

Naast deze praktische wetenswaardigheden komen ook aan voetbal gerelateerde onderwerpen aan bod die maatschappelijk relevant zijn of belangrijk voor de economische theorie. Racisme in het voetbal doet zich voor wanneer spelers die behoren tot de gediscrimineerde groep, voor dezelfde prestaties minder betaald krijgen dan andere spelers. Zolang alle clubs discrimineren, zoals in de Verenigde Staten tot aan de Tweede Wereldoorlog, kan ook elke afzonderlijke club kosteloos discrimineren. Deze toestand wordt doorbroken zodra er een clubbestuurder opstaat die systematisch gediscrimineerde spelers aantrekt voor relatief lage transfervergoedingen en salarissen. Deze bestuurder kan een succesvol team opbouwen omdat hij voor de geboden kwaliteit van de door andere clubs gediscrimineerde spelers slechts een geringe prijs hoeft te betalen, die des te lager is naarmate er meer gediscrimineerd wordt. Uit onderzoek van Szymanski blijkt dat in de jaren tachtig in Engeland teams met meer zwarte spelers gemiddeld hoger eindigen dan andere teams met vergelijkbare budgetten. Een onbevooroordeelde clubbestuurder kan met dit gegeven zijn voordeel doen, zolang deze inefficiëntie op de transfermarkt nog niet is weggewerkt door concurrentie tussen clubs. Ook nu nog zijn er bijvoorbeeld nauwelijks zwarte (Frank Rijkaard is de uitzondering) of vrouwelijke voetbaltrainers. Het maatschappelijk belang van dit soort onderzoek is dat in de wereld van de sport prestaties objectief kunnen worden gemeten en het daarom ook gemakkelijk hard kan worden gemaakt of en in welke mate er gediscrimineerd wordt. Buiten de sport zijn prestaties veel moeilijker meetbaar, zodat het ook veel moeilijker is om hard aan te tonen dat discriminatie plaatsvindt.

Speltheorie

Binnen de economische wetenschap is de speltheorie enorm in opkomst. Grondleggers van de speltheorie zijn Oscar Morgenstern en John von Neumann, die in 1944 het boek *Theory of games and economic behaviour* (De speltheorie en economisch gedrag) publiceren, en John Nash, die in zijn boek *Non-cooperative games* uit 1950 het naar hem vernoemde Nash-evenwicht uitwerkt. Bij het grote publiek is Nash vooral bekend geworden door de biopic *A beautiful mind* uit 2001 en als winnaar van vier Oscars. Het blijkt dat het nemen van strafschoppen bij het voetbal een uiterst geschikte casus vormt om de speltheorie te toetsen. Het nemen van een strafschoep is een non-coöperatief nulsomspel, want de speler en de keeper hebben tegengestelde belangen en de winst van de één is het verlies van de ander. Beiden kiezen een optimale strategie, die uiteraard afhangt van de gekozen strategie door de ander. Rechtsbenige spelers hebben over het algemeen een voorkeur om de bal in de linkerhoek te schieten en linksbenige in de rechterhoek (als dit niet zo zou zijn, zouden rechtsbenige spelers aan de linkerkant en linksbenige aan de rechterkant van het veld spelen), dat wil zeggen voor een rechtsbenige is het iets makkelijker de bal zuiver en hard in de linkerhoek te schieten dan in de rechterhoek. Bij een snelheid van 150 km per uur duurt het slechts een kwart seconde voor de bal de doellijn bereikt, dus de keeper die van tevoren geen hoek kiest, zal de bal nooit kunnen tegenhouden, tenzij de speler de bal door het midden speelt. Op het hoogste niveau weten keepers of spelers rechts- of linksbenig zijn, vooral als het gaat om de penaltyspecialisten. Voor deze duidelijk afgebakende context is de speltheorie in staat een aantal gemakkelijk verifieerbare voorspellingen te doen, waarvan de twee belangrijkste zijn dat de spelers geen pure maar gemengde strategieën volgen, en dat de scoringspercentages voor de linker- en rechterhoek even hoog zullen zijn. Een pure strategie is die waarbij bijvoorbeeld de rechtsbenige speler altijd de linkerhoek kiest. Deze strategie is niet optimaal, want de keeper zal dit voorspelbare gedrag afstraffen door steevast naar deze hoek te duiken. Ook beurtelings links en dan rechts is om twee redenen niet optimaal: het is voorspelbaar en de voorkeurshoek van de speler wordt niet benut. Ergo, het is voor de speler optimaal om een gemengde strategie te volgen, waarbij de verschillende pure strategieën (links of rechts; door het midden laat ik gemakshalve buiten beschouwing)

in een weliswaar willekeurige volgorde, maar met ongelijke kans worden gecombineerd. Als duimregel is in willekeurige volgorde 60% links en 40% rechts de optimale strategie voor een rechtsbenige speler.

Uiteraard is de optimale strategie van de keeper ook een gemengde strategie en afgestemd op de speler (bijvoorbeeld of het een links- of rechtsbenige speler is). Een keeper die bij een rechtsbenige speler altijd naar de linkerhoek duikt, wordt snel afgestraft, maar niettemin zal de keeper vaker naar de linker- dan naar de rechterhoek duiken, omdat ook hij gebruikmaakt van de informatie van de voorkeurshoek van de rechtsbenige speler.

Het Nash-evenwicht komt tot stand als beide partijen, gegeven de gevolgde strategie van de ander, hun strategie niet verder kunnen verbeteren. Als beide spelers de optimale strategie volgen, dan voorspelt de speltheorie dat in dat Nash-evenwicht het scoringspercentage in beide hoeken gemiddeld even hoog is! Met andere woorden, hoewel de rechtsbenige speler vaker, maar in willekeurige volgorde, de linker- dan de rechterhoek kiest, is hij qua scoringskans indifferent ten aanzien van de keuze van de hoek.

Deze uitkomst is gemakkelijk in te zien door de redenering volgens het bewijs uit het ongerijmde te volgen, namelijk stel dat het gemiddelde scoringspercentage van de ene hoek hoger is dan van de andere. De speler kan dan zijn strategie verbeteren door vaker de hoek te kiezen met het hogere scoringspercentage en zal daarmee doorgaan net zolang totdat de scoringspercentages van beide hoeken aan elkaar gelijk zijn.

De relevantie van het bestuderen van grote databestanden van strafschoppen is dat door de duidelijk omliggende context waarin dit spel wordt gespeeld, kan worden aangetoond dat professionals inderdaad min of meer optimale en gemengde strategieën volgen. Door middel van laboratoriumexperimenten, waarin proefpersonen in allerlei kunstmatige spelsituaties worden gebracht, is met wisselend succes hetzelfde aangetoond. Het is echter voor onderzoekers veel moeilijker gebleken om in het dagelijks leven handelingspraktijken te vinden waarin de context zodanig kan worden afgebakend dat wetenschappelijk verantwoorde en toetsbare uitspraken in het licht van de speltheorie kunnen worden gedaan over het waargenomen gedrag.

De auteurs slagen er uitstekend in om de toepasbaarheid van de speltheorie voor het nemen van strafschoppen aan te tonen. Dit

gebeurt voornamelijk door middel van het aandragen van veel anekdotes. Een schitterende anekdote is die waarbij een wedstrijd in Argentinië na het toekennen van een strafschop een minuut voor tijd wegens ongeregelheden wordt gestaakt, waardoor speler en keeper een week kunnen filosoferen over wat de ander zal gaan doen en welke hoek ze het beste kunnen kiezen.

Anekdoten

Dit brengt me bij het enige kritiekpunt. In dit boek werkt het anekdotische, een beproefd journalistiek stijlmiddel, soms ten koste van de wetenschappelijke inhoud. Tot op zekere hoogte lijden alle populair wetenschappelijke boeken aan dit euvel. Boeken zoals *Freakonomics* van New York Times-journalist Stephen Dubner en econoom Steven Levitt, en *The logic of life* en *The undercover economist* van Tim Harford, alle vertaald in het Nederlands, maken ook dankbaar gebruik van de sappige anekdote als stijlmiddel om economische theorieën aan de man te brengen en inzichtelijk te maken. Niet alleen is er het gevaar dat onbewust de boodschap wordt gecommuniceerd dat wetenschap op zichzelf saai is. Maar ook dreigen de anekdotes, waaronder het verslag van ontmoetingen van de auteurs met spelers en trainers, ten koste te gaan van de (ruimte voor) wetenschappelijke inzichten. Bij de verhandeling over de strafschoppen wordt goed beschouwd alleen de voorspelling van het volgen van een gemengde strategie aannemelijk gemaakt (wat ook eenvoudig kan worden aangetoond door enkele statistieken te presenteren waaruit blijkt dat strafschopspecialisten en keepers inderdaad niet altijd dezelfde hoek kiezen), en kort vermeld dat specialisten inderdaad een onvoorspelbare hoek kiezen (dat wil zeggen de strafschopgeschiedenis van een speler heeft geen voorspellende waarde voor de eerstvolgende strafschop). De in detail beschreven strafschoppenserie van de Champions League-finale 2008 tussen Manchester United en Chelsea dient enkel om aan te tonen dat Manchester bijna de finale had verloren omdat Chelsea gebruikmaakte van de informatie dat Van der Sar te vaak de voorkeurshoek van de speler kiest (we komen zelfs te weten wat de vrouw van de Baskische econoom die de coach van Chelsea heeft geadviseerd, ervan vindt). Wie het artikel *Testing mixed-strategy equilibria when players are heterogeneous: The case of penalty kicks in soccer* van

Chiappori, Levitt en Groseclose (2002), waarnaar wordt verwezen, heeft gelezen, weet dat de speltheorie toegepast op strafschoppen een hele batterij voorspellingen oplevert: naast de voorspelling dat het scoringspercentage voor beide hoeken gelijk moet zijn, die niet in het boek wordt genoemd, ook dat de keeper vaker de voorkeurshoek van de speler kiest dan de speler zelf, dat bij rechtsbenige spelers de simultane keuze 'speler kiest linkerhoek – keeper kiest linkerhoek' vaker voorkomt dan links-rechts of rechts-links, en deze weer vaker dan rechts-rechts, enzovoort.

Het is de vraag hoe erg dit is. De auteurs willen vooral laten zien dat het systematisch analyseren van sportdata verrassende inzichten kan opleveren, en slagen daarin met verve. Een kind van Einstein en Monroe kan het intellect van de vader en de schoonheid van de moeder erven, maar er is ook een kans dat het de schoonheid van de vader en het intellect van de moeder krijgt. Dit boek, waarbij het wetenschappelijk intellect van Szymanski wordt verzilverd door het sportliteraire schrijverschap van Kuper, komt aardig in de richting van het ideaal.

Literatuur

Chiappori, P.A., S. Levitt e.a.

Testing mixed-strategy equilibria when players are heterogeneous: the case of penalty kicks in soccer
American Economic Review, jrg. 92, nr. 4, 2002, p. 1138-1151

Coase, R.

The problem of social cost
Journal of Law and Economics, jrg. 3, 1960, p. 1-44

Groot, L.

Economics, uncertainty and European football: trends in competitive balance
Cheltenham (UK)/Northampton (MA), Edward Elgar, 2007

Groot, L.

Competitive balance in team sports: the scoring context, referees, and overtime
Journal of Institutional and Theoretical Economics, jrg. 165, nr. 3, 2009, p. 384-400

Rottenberg, S.

The baseball player's labour market
Journal of Political Economy, jrg. 64, nr. 3, 1956, p. 242-258

Summaries

Justitiële verkenningen (Judicial explorations) is published eight times a year by the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Justice in cooperation with Boom Juridische uitgevers. Each issue focuses on a central theme related to judicial policy. The section Summaries contains abstracts of the internationally most relevant articles of each issue. The central theme of this issue (nr. 1, 2010) is Football.

Football and criminal money

B.M.J. Slot

With the growing economic importance of sport in the past two decades there has been a massive increase in the investment of money in the football sector, and some of this has criminal connections. The FATF has carried out a study, Money laundering through the football sector, to analyze what makes the football sector attractive to criminals. The report examines case studies to identify vulnerabilities of the football sector for criminal money. Some of those relate to the financial fragilities of the sector as a whole. Other vulnerabilities involve the intransparent transfer market and the dubious role of football agents. There are also social-psychological vulnerabilities. Football has a long history of private individuals investing in clubs. These individuals do not expect profits, but hope to acquire prestige and gain access to the local or even national establishment. Football has changed from a popular sport into a global industry, but its regulatory structure has not yet caught up with these changes.

The football industry

R.H. Koning

Soccer is the most important professional sport played in Europe. During the last two decades, both the flows of money and the institutional setting have changed dramatically. This paper provides an analysis of the Dutch professional league. How does that league compare to other European leagues? Especially as far as television revenue is concerned, the Dutch league lags the big leagues. This financial inequality has partially been caused by three important changes in the institutional environment: the introduction of the

Champions League, the Bosman ruling and the liberalization of the players labour market, that accompanied that ruling. At the moment, an open European market for soccer talent exists, and a closed national product market for teams. Economies of scales exacerbates these problems, so in the near future, it is not to be expected that Dutch soccer teams will be able to compete successfully with their Spanish or British counterparts.

Crime and the 2010 Worldcup in South Africa

J. Burger

This article aims to assess the security situation in South Africa during the FIFA World Cup by considering the crime situation and the potential for terrorism. Consideration is also given to the ability of the police and other security services to provide the required level of security without neglecting their normal law enforcement responsibilities and leaving South Africans in general more exposed to crime. A major international event such as the World Cup is an ideal facilitator for crime and a potential target for terrorist groups. South Africa does not presently face any direct terrorist threat, but given the number and diversity of participating countries, there will always be a risk. In general, however, from the evidence it would appear that the South African security services are well prepared to ensure a safe and secure World Cup.

Modern hooliganism; violence moves outside the football stadium

H. Ferwerda, I. van Leiden and T. van Ham

Large-scale violations of public order occur regularly in the Netherlands. The most startling riot of the last decade took place last summer on the beach of Hoek van Holland during the dance festival *Sunset Grooves*. In this riot as well as in other riots, hooligans play more and more a negative role. Put differently, they do not confine themselves to the riots at football matches, but they also show up at events, parties and in entertainment centres to disturb the peace. The article argues that the phrase 'hooligan' is in fact inappropriate. It is better to speak about notorious disturbers of the peace; people who are consciously looking for a stage and an opponent to disturb the peace.

Violence in the football pitch

S.F.H. Jellinghaus

This article analyzes how football game situations, especially those where players get injured, are posted within the law. In the Netherlands sport rules are not regulated in specific laws. An incident in the soccer pitch should be approached by the ordinary law: criminal law as well as liability. An important standard laid down in jurisdiction is that sport participants accept a certain risk to get hurt.

A conviction on the basis of criminal law occurs not very often, because it is hard to prove that the accused in a game situation had the intention to cause injury. The author gives an outline of the disciplinary rule structure of Dutch football. The Dutch football association KNVB has an important role in this structure. Every football player is a member of his own club as well as a member of the KNVB. As a consequence the club as well as the KNVB has the authority to take disciplinary action against football players breaking the rules. The disciplinary system and rules are different for professional and amateur football.

De volgende internetsites hebben betrekking op het thema van dit nummer van *Justitiële verkenningen*. De informatie is ook te raadplegen op de website van het WODC, www.wodc.nl, door te klikken op 'publicaties' en 'Justitiële verkenningen'.

www.civ-voetbal.com

Politiewebsite van het Centraal Informatiepunt Voetbalvandalisme, gericht op een groot publiek en meer in het bijzonder op scholieren en op organisaties en sportclubs die daar wat tegen willen ondernemen. Ook informatie over straffen.

www.om.nl/onderwerpen/voetbalvandalisme_en

Op deze pagina van het Openbaar Ministerie staat onder andere informatie over recente strafzaken tegen voetbalvandalen en hooligans. Voorts de tekst van de Aanwijzing voetbalvandalisme en -geweld en die van de Richtlijn voor strafvordering voetbalvandalisme en -geweld.

www.minbzk.nl/onderwerpen/veiligheid/politie/voetbalvandalisme

De site van het ministerie van Binnenlandse Zaken noemt onder andere de verschillende partnerorganisaties die betrokken zijn bij de bestrijding van voetbalvandalisme, en verschaft nadere informatie over de rol van de politie en de omvang van de politie-inzet bij de handhaving van de openbare orde rond voetbalwedstrijden.

www.hetccv.nl/dossiers/Wet+voetbalvandalisme+en+overlast/index

De website van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid bevat een pagina met uitgebreide informatie over de nieuwe wet *Maatregelen bestrijding voetbalvandalisme en ernstige overlast*, die in de loop van 2010 moet ingaan. De site bevat daarnaast algemene informatie over voetbalvandalisme en recente ontwikkelingen op dat terrein.

www.knvb.nl/organisatie/reglementen

Op de KNVB-site zijn onder andere de reglementen te vinden die van toepassing zijn op het betaald en amateurvoetbal, jeugd en andere categorieën, evenals de handleiding tuchtzaken.

www.fatf-gafi.org/dataoecd/7/41/43216572.pdf

Link naar het rapport *Money laundering through the football sector* van de Financial Action Task Force (FATF).

www.deloitte.com

Op deze site is de *Annual review of football finance* te vinden.

www.uefa.com/uefa/keytopics/kind=128/newsid=919302.html

Pagina op de website van de Europese voetbalorganisatie UEFA gewijd aan de werkzaamheden van het vorig jaar opgerichte Club Financial Control Panel onder leiding van de Belgische oud-premier Luc Dehaene. Onder andere uitleg van het begrip 'financial fairplay'.

3 maart	Traumatisering in de kindertijd
18 maart	Multiprobleemgezinnen
23 april	15 jaar Awb
27-29 april	Analyzing Developmental Trajectories
28 mei	Criminal Justice
4 juni	Recherche Vakbeurs 2010
18 juni	Zorgprogramma's in GGZ en forensische psychiatrie
28 juni-1 juli	International investigative interviewing conference

Hierna volgt een beschrijving van de congressen.

Traumatisering in de kindertijd: chronisch trauma en de therapeutische relatie

Op dit congres, georganiseerd door het Landelijk Centrum voor Vroegkinderlijke chronische Traumatisering (LCVT) in samenwerking met het kennisinstituut Cogis, staan traumatische ervaringen van kinderen centraal, evenals de gevolgen die zij daarvan tot in de volwassenheid ondervinden, zoals posttraumatische stresssymptomen en hechtingsproblemen. Een belangrijke vraag die aan de orde komt, is hoe therapeuten en andere hulpverleners kunnen omgaan met dit type cliënten. In de ochtend zijn er eerst twee plenaire lezingen: van de kinder- en jeugdpsychiater Marcel Schmeets van het Nederlands Psychoanalytisch Instituut (NPI) en van Nel Draijer, klinisch psycholoog/psychotherapeut (Vrije Universiteit en NPI). Daarna vinden twee rondes workshops plaats en een interview met Judith L. Herman van de Harvard Medical School in Boston, auteur van het boek *Trauma en herstel*.

Datum: 3 maart 2010

Locatie: Zwolle, Regardz Nieuwe Buitensociëteit

Informatie en aanmelding: www.lcvvt.nl

Landelijke studiedag Multiprobleemgezinnen

Deze studiedag is gewijd aan (de coördinatie van) zorg voor multiprobleemgezinnen. Deze zorg richt zich op allerlei facetten van het dagelijks leven, zoals huisvesting, inkomen, scholing, (medische) zorg en de ontwikkeling van kinderen. Maar om adequaat hulp te

kunnen verlenen en de leefsituatie van deze gezinnen daadwerkelijk te verbeteren is goede samenwerking tussen zorg, hulpverlening en onderwijs noodzakelijk. Hoever je kunt en mag gaan met (bemoei) zorg, zou hierbij steeds opnieuw een afweging moeten zijn. De sprekers gaan in op het uitwisselen van gegevens en afspraken, en op de vraag hoe je bij cliënten die hun hulpvraag zelf vaak niet kunnen formuleren, samen vaststelt aan welke doelen gewerkt gaat worden. De samenwerking tussen zorg en onderwijs in zorgadviesteams en het opzetten van een sluitende keten komen eveneens aan bod.

Datum: 18 maart 2010

Locatie: Amsterdam, Aristo

Informatie en aanmelding: www.leidscongresbureau.nl/congres/multiprobleemgezinnen

15 jaar Awb

Op 1 januari 2009 was het vijftien jaar geleden dat de eerste twee tranches van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) in werking traden. Tijdens het congres zal worden teruggeblikt op de afgelopen vijftien jaar – wat is er terechtgekomen van de bedoelingen van de wetgever, hoe heeft de Awb zich in de loop der jaren ontwikkeld? – en zal vooruit worden gekeken: wat zijn de te verwachten/gewenste ontwikkelingen binnen het algemeen bestuursrecht?

Sprekers: A. Brenninkmeijer, C. Verstedden, E. Berkouwer, B. van Ettekoven en F. Michiels. De sprekers zullen de Awb vanuit verschillende invalshoeken onder de loep nemen (burger, overheid, bedrijfsleven, wetgever, advocatuur, rechterlijke macht en wetenschap). Prof. mr. J.E.M. Polak zal optreden als dagvoorzitter.

Datum: 23 april 2010

Locatie: Universiteit Leiden, Kamerlingh Onnes Gebouw

Informatie en aanmelding: <http://congres.bluebased.com> of k.vanheijningen@law.leidenuniv.nl (tot uiterlijk 16 april)

Analyzing Developmental Trajectories

Developmental trajectory analysis has been introduced in criminology by prof. Daniel Nagin (Carnegie Mellon University) and is extensively used in the field for analyzing the course of behaviour over time. Prof. Nagin is offering an English language three-day workshop, presenting a theoretical underpinning as well as hands-on computer lab exercises in estimating, analyzing and interpreting trajectory models. The Netherlands Institute for the Study of Crime

and Law Enforcement NSCR in Amsterdam, the Netherlands, is hosting this workshop, in cooperation with the Department of Criminology of the Vrije Universiteit Amsterdam. It is aiming at researchers in the field of developmental criminology and psychology. The workshop can accommodate some 30 people, and is primarily meant for European researchers.

Datum: 27-29 april 2010

Locatie: Amsterdam, NSCR

Informatie en aanmelding: nscr@nscr.nl (stating 'ADT-Workshop' in the subject line)

Congres Criminal Justice

Dit congres wordt georganiseerd door de Faculteit Rechten van de Universiteit Leiden. Nadere info volgt in maart op de website.

Datum: 28 mei 2010

Locatie: Leiden

Informatie en aanmelding: www.law.leidenuniv.nl/onderzoek/nieuws/congressensymposia.html

Recherche Vakbeurs 2010

De Recherche Vakbeurs wordt dit jaar gehouden onder het motto 'de kraan moet ook dicht', ofwel: naast opsporen ook barrières opwerpen. Aan bod komen *best practices* op het gebied van onderzoeksmethoden, strategieën en technieken. Een centrale rol is weggelegd voor de landelijke programma's. De dag is bedoeld voor rechercheurs van de Nederlandse politie, Koninklijke Marechaussee en bijzondere opsporingsdiensten.

Datum: 4 juni 2010

Locatie: Jaarbeurs Utrecht

Informatie en aanmelding: Congres- en Evenementenbureau Politie-academie, tel. 055-5397489 of congres@politieacademie.nl

Zorgprogramma's in GGZ en forensische psychiatrie (dubbelcongres)

Het Trimbos-instituut en GGZ-Nederland hebben voor de hele dag een breed programma opgezet over GGZ-zorgprogramma's. In de middag is het mogelijk om op dezelfde locatie deel te nemen aan een landelijk congres over Zorgprogramma's in de forensische psychiatrie, georganiseerd door het Trimbos-instituut en het Landelijk Expertisecentrum Forensische Psychiatrie. Tijdens

het ochtendprogramma is de centrale vraag wat de betekenis is van GGZ-zorgprogramma's voor de inhoud en de samenhang van de zorg. Tijdens de middag zijn twee workshoprondes gepland, met als gemeenschappelijk thema: wat is de betekenis van zorg-programmering voor cliënten, interculturalisatie van de GGZ, de verslavingszorg, de implementatie van kennis, evidence-based werken en de financiering van de zorg?

Op het middagcongres over forensische psychiatrie komt de vraag aan de orde wat het belang is van zorgprogrammering. Aansluitend zijn er drie workshops rond de doelgroepen forensisch psychiatrische patiënten met een psychotische kwetsbaarheid, forensisch psychiatrische patiënten met een persoonlijkheidsstoornis en agressief gedrag en daders van seksuele delicten.

De twee congressen komen in de afsluiting samen. De centrale vraag is dan of de geestelijke gezondheidszorg en de forensische psychiatrie door zorgprogrammering tot een betere samenhang en samenwerking komen.

Datum: 18 juni 2010

Locatie: Maarssen, Pim Jacobs Congrescentrum

Informatie en aanmelding: www.ggz nederland.nl en [congresbureau ZoGeregeld](mailto:congresbureau@zo-geregeld.nl), tel. 033-4658637 of info@zo-geregeld.nl.

International investigative interviewing conference

Nobody questions that the preparation of the interview is a crucial task of the investigator. Obtaining knowledge about the facts or the crime scene, studying testimonies, gathering information concerning the personality of the interviewee, forming hypotheses and developing an interview strategy, are only a few of the tasks a policeman has to face when he is preparing the interview. But what influence will this preparation have on the further progress of the interview? To what extent and in which way do foreknowledge and the choice of the strategy influence the gathering of information? None of the people involved in the interview are blank sheets when they enter the interview. Their norms, values and frame of reference colour the interaction. Cognitive, social and cultural factors influence the way the obtained information is handled. How can we find 'the truth' on this path full of obstacles? How can we recognize our concerns, prejudices and reconstruction of the facts? And even so, how can we avoid them, so we do not lose track and still reach the ultimate goal, namely getting to 'the truth'? Therefore, the inter-

view: written or to be written scenario? The conference is organized by the Service for behavioural sciences of the Belgian federal judicial police in collaboration with the Centre d'étude sur la police and the Centrum voor politiestudies.

Datum: 28 juni-1 juli 2010

Locatie: Brussel

Informatie en aanmelding: <http://interviewing-symposium.be>

WODC: website en rapporten

WODC-website: www.wodc.nl

Op de WODC-site is de volgende informatie te vinden:

1. Zoeken op onderwerp via de homepage:
  - trefwoord ABC (zoeken op standaardtrefwoorden);
  - onderwerpen (zoeken op onderwerpsgebieden).

2. Publicaties:
  - jaaroverzichten van alle rapporten (inclusief uitbesteed) en *Justitiële verkenningen*;
  - wetenschappelijke artikelen;
  - uitgebreide samenvattingen en volledige teksten (in pdf) beschikbaar bij vrijwel alle publicaties;
  - aanpak criminaliteit (overzichten van interventie- en preventie-strategieën inzake diverse criminaliteitsproblemen);
  - internetbronnengids (geannoteerde wetenschappelijke internet-sites).

3. Onderzoek:
  - overzichten van startend, lopend en afgerond onderzoek (inclusief uitbesteed onderzoek);
  - onderzoeksprogramma;
  - cijfers en prognoses (Recidivemonitor, Monitor georganiseerde criminaliteit, prognoses justitiële ketens, *Criminaliteit en rechts-handhaving*);
  - procedure uitbesteed onderzoek.

4. Organisatie:
  - onder andere: organisatiestructuur, medewerkerslijst, vacatures, jaarbericht, commissies en werkgroepen;
  - informatiedesk (onder andere: bibliotheek, veel gestelde vragen en opmerkelijk op tv).

De **Justitie-thesaurus** wordt op de website gebruikt voor de standaardtrefwoordenlijst. Deze bestrijkt de volgende terreinen: criminologie, criminaliteitspreventie, delicten/criminaliteitsvormen, justitiële organisatie, politie, slachtoffers, strafrechtspleging,

strafstelsel, gevangeniswezen, reclassering, vreemdelingen, burgerlijk en administratief recht, staatsrecht en internationaal recht. De geografische thesaurus maakt nu deel uit van de Justitie-thesaurus. De oorspronkelijke WODC-thesaurus is nog te vinden op de WODC-website (www.wodc.nl) via de knop 'publicaties' en de subknop 'Cahiers', kies vervolgens het jaar 2003.

Voor vragen en opmerkingen over de WODC-site of de Justitie-thesaurus kunt u terecht bij:

Hans van Netburg (redacteur WODC-site)

tel.: 070-370 69 19

fax: 070-370 79 48

e-mail: c.j.van.netburg@minjus.nl

Voor vragen over producten en diensten van het WODC kunt u terecht bij de WODC-informatiedesk, wodc-informatiedesk@minjus.nl (zie: rubriek 'Vragen/Ik heb een vraag' op de homepage).

De WODC-rapporten

Om zo veel mogelijk belanghebbenden te informeren over de onderzoeksresultaten van het WODC zijn alle WODC-rapporten vanaf 1999 in digitale vorm kosteloos beschikbaar op de website van het WODC (www.wodc.nl). Een complete lijst van WODC-rapportenseries en uitgebreide samenvattingen van alle sinds 1997 verschenen rapporten zijn daar ook te vinden.

In gedrukte vorm wordt een beperkte oplage van de rapporten in de reeksen Onderzoek en beleid, Cahiers, Memoranda en Fact sheets gratis verspreid. Er is een vaste verzendlijst van onder meer universitaire en gerechtsbibliotheken, alsmede politieke partijen en media. Functionarissen en instellingen binnen het ministerie van Justitie kunnen op aanvraag afzonderlijke rapporten zonder kosten toegestuurd krijgen. Overige belangstellenden kunnen de rapporten in de reeks Onderzoek en beleid (O&B) tegen betaling bestellen bij Boom distributiecentrum te Meppel, tel. 0522-237555, fax 0522-253864, e-mail budh@boomdistributiecentrum.nl. Hierna volgen de titelbeschrijvingen van de O&B-rapporten en de rapporten in de series Cahiers, Memorandum en Fact sheets sinds 2006.

Onderzoek en Beleid (O&B)

Kruisbergen, E.W., D. de Jong, m.m.v. R.F. Kouwenberg

Opsporen onder dekmantel; Regulering, uitvoering en resultaten van undercovertrajecten

2010, O&B 282

Poot, C.J. de, A. Sonneschein, m.m.v. M.R.J. Soudijn, J.G.M. Bijen, M.W. Verkuylen

Jihadistisch terrorisme in Nederland; een beschrijving op basis van afgesloten opsporingsonderzoeken

2009, O&B 281

Jong, P.O. de, S.E. Zijlstra, m.m.v. F.J. van Ommeren, A.R. Neerhof, F.A. de Lange

Wikken, wegen en (toch) wetgeven; een onderzoek naar de hiërarchie en omvang van wetgeving in vijf Europese landen

2009, O&B 280

Kalidien, S.N., A.Th.J. Eggen (eindred.)

Criminaliteit en rechtshandhaving 2008; ontwikkelingen en samenhangen

2009, O&B 279

Jennissen, R.P.W.

Criminaliteit, leeftijd en etniciteit; over de afwijkende leeftijds-specifieke criminaliteitscijfers van in Nederland verblijvende Antillianen en Marokkanen

2009, O&B 277

Laan, A.M. van der, C.A. van der Schans, S. Bogaerts, Th.A.H.

Doreleijers

Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisraadsonderzoek ondergaan; een verkennende inventarisatie van de mate van zorg en van risico- en beschermende factoren gesignaleerd door raadsonderzoekers

2009, O&B 276

Wartna, B.S.J.

In de oude fout; over het meten van recidive en het vaststellen van het succes van strafrechtelijke interventies

2009, O&B 275

Ridder, J. de, C.M. Klein

Haarhuis, W.M. de Jongste
De CEAS aan het werk; bevindingen over het functioneren van de Commissie Evaluatie Afgesloten Strafzaken 2006-2008

2009, O&B 274

Gosselt, J.F., J.J. van Hoof, M.D.T. de Jong, B. Dorbeck-Jung, M.F. Steehouder

Horen, zien en verkrijgen? Een onderzoek naar het functioneren van Kijkwijzer en PEGI (Pan European Game Information) ter bescherming van jongeren tegen schadelijke mediabeelden

2009, O&B 273

Gestel, B. van, m.m.v.

R.F. Kouwenberg, M.A. Verhoeven, M.W. Verkuylen

Vastgoed & fout; een analyse van twaalf strafrechtelijke opspo-

ringsonderzoeken naar illegale en criminele praktijken in de woningsector

2008, O&B 272

**Eggen, A.Th.J. (CBS),
S.N. Kalidien (WODC)**
(eindred.)

Criminaliteit en rechtshandhaving 2007; ontwikkelingen en samenhangen

2008, O&B 271

Kogel, C.H. de

De hersenen in beeld; neurobiologisch onderzoek en vraagstukken op het gebied van verklaring, reductie en preventie van criminaliteit

2008, O&B 270

Teeuw, W.B., A.H. Vedder (red.)

Security applications for converging technologies. Impact on the constitutional state and the legal order

2008, O&B 269

Laan, A.M. van der,

L. Vervoorn, C.A. van der

Schans, S. Bogaerts

Ik zit vast; een exploratieve studie naar emotionele verwerking van justitiële vrijheidsbeneming door jongeren

2008, O&B 268

Klein Haarhuis, C.M.,

E. Niemeijer

Wet en werkelijkheid; bevindingen uit evaluaties van wetten

2008, O&B 267

**Guiaux, M., A.H. Uiters,
H. Wubs, E.M.Th. Beenackers**

Uitgenodigde vluchtelingen; beleid en de maatschappelijke positie in nationaal en internationaal perspectief

2008, O&B 266

Laclé, Z.D., M.J. ter Voert

Tendrapportage notariaat 2006; toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening

2008, O&B 265

Hulst, R.C. van der, R.J.M. Neve

High-tech crime, soorten criminaliteit en hun daders

2008, O&B 264

Kogel, C.H. de, M.H. Nagtegaal

Toezichtprogramma's voor delinquenten en forensisch psychiatrische patiënten; effectiviteit en veronderstelde werkzame mechanismen

2008, O&B 263

Boom, A. ten, K.F. Kuijpers,

m.m.v. M. Moene

Behoeften van slachtoffers van delicten; een systematische literatuurstudie naar behoeften zoals door slachtoffers zelf geuit

2008, O&B 262

Voert, M.J. ter, S.L. Peters

Tendrapportage advocatuur 2006; toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening

2008, O&B 261

Kunst, M.J.J., S. Schweizer,

S. Bogaerts, L.M. van der Knaap
Onderlinge agressie en geweld, posttraumatische stress en

arbeidsverzuim in penitentiaire inrichtingen

2008, O&B 260

Koeter, M.W.J., M. Bakker

Effectevaluatie van de Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV)

2008, O&B 259

Spapens, A.C.M., H.G. van

de Bunt, L. Rastovac, m.m.v.

C. Miralles Sueiro

De wereld achter de wietteelt

2008, O&B 258

Dijk, J. van, J. van Kesteren,

P. Smit

Criminal victimisation in international perspective; key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS

2007, O&B 257

Tollenaar, N., R.F. Meijer,

G.L.A.M. Huijbrechts, M. Blom,

S. el Harbachi

Monitor veelplegers; jeugdige en zeer actieve veelplegers in kaart gebracht

2007, O&B 256

Heide, W. van der, A.Th.J. Eggen

(eindred.)

Criminaliteit en rechtshandhaving 2006; ontwikkelingen en samenhangen

2007, O&B 255

Eshuis, R.J.J.

Het recht in betere tijden; over de werking van interventies ter versnelling van civiele procedures

2007, O&B 254

Struiksma, N., J. de Ridder, H.B. Winter

De effectiviteit van bestuurlijke en strafrechtelijke handhaving van milieuwetgeving

2007, O&B 253

Bunt, H.G. van de, E.R. Kleemans

Georganiseerde criminaliteit in Nederland; derde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit

2007, O&B 252

Mheen, D. van de, P. Gruter (red.)

Helingspraktijken onder de loep; impressies van helingcircuits in Nederland

2007, O&B 251

Jennissen, R.P.W., J. Oudhof (red.)

Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen; een theoretische verdieping en een thematische verbreding van de Integratiekaart 2006

2007, O&B 250

Daalder, A.L.

Prostitutie in Nederland na opheffing van het bordeelverbod

2007, O&B 249

Stokkom, B.A.M. van,

H.J.B. Sackers, J-P. Wils

Godslastering, discriminerende uitingen wegens godsdienst en haatuitingen; een inventariserende studie

2007, O&B 248

WODC-Cahiers

**Laan, A.M. van der, M. Blom,
N. Tollenaar, R. Kea**

*Trends in de geregistreeerde
jeugdcriminaliteit onder 12- tot
en met 24-jarigen in de periode
1996-2007; bevindingen uit de
Monitor Jeugdcriminaliteit 2009*
Den Haag, WODC, 2010
Cahier 2010-2

**Knaap, L.M. van der,
D.L. Alberda**

*De predictieve validiteit van de
Recidive Inschattingsschalen
(RISc)*
Den Haag, WODC, 2009
Cahier 2009-12

**Kaal (WODC), H.J., M.M.J. van
Ooyen-Houben (WODC),
S. Ganpat (IVO), E. Wits (IVO)**

*Een complex probleem; passende
zorg voor verslaafde justitiabelen
met co-morbide psychiatrische
problematiek en een lichte
verstandelijke handicap*
Den Haag, WODC, 2009
Cahier 2009-11

**Gestel, B. van, C.J. de Poot,
R.J. Bokhorst, R.F. Kouwenberg**

*Signalen van terrorisme en
de opsporingspraktijk; de
Wet opsporing terroristische
misdrijven twee jaar in werking*
Den Haag, WODC, 2009
Cahier 2009-10

**Moolenaar, D.E.G., B.J.
Diephuis, S.N. Kalidien, E.C.
Leertouwer, F.P. van Tulder**
Capaciteitsbehoefte Justitiële

*Ketens t/m 2014; beleidsneutrale
ramingen*

Den Haag, WODC/RvdR, 2009
Cahier 2009-8

Gestel, B. van, M.A. Verhoeven

*De praktijk van de
programmatische aanpak
mensenhandel; plan- en
procesevaluatie van een pilot*
Den Haag, WODC, 2009
Cahier 2009-7

**Moolenaar, D.E.G., F.P. van
Tulder, M. van Gammeren-
Zoetewey**

*Terug naar de toekomst; het
beroep op Justitie, 1997-2007:
raming en realisatie*
Den Haag, WODC, 2009
Cahier 2009-6

**Zaalberg, A., H. Nijman,
E. Bulten, L. Stroosma,
C. van der Staak**

Voeding en agressieregulatie
Den Haag, WODC, 2009
Cahier 2009-5

WODC en IND

*Internationale gezinsvorming
begrensd? Een evaluatie van de
verhoging van de inkomens- en
leeftijdseis bij migratie van
buitenlandse partners naar
Nederland*

Den Haag, WODC, 2009
Cahier 2009-4

WODC en Universiteit Maastricht

*Migratie naar en vanuit
Nederland; een eerste proeve van
de Migratiekaart*

Den Haag, WODC, 2009

Cahier 2009-3

Laan, A.M. van der, R. Kea, m.m.v. C. Verwers, L. Vervoorn

De Stop-reactie; een procesevaluatie

Den Haag, WODC, 2009,

Cahier 2009-2

Laan, A.M. van der, R. Kea, C. Verwers, m.m.v. L. Vervoorn

De Stop-reactie; een planevaluatie

Den Haag, WODC, 2009

Cahier 2009-1

Poot, C.J. de, R.J. Bokhorst, W.H. Smeenk, R.F. Kouwenberg

De opsporing verruimd? De Wet opsporing terroristische misdrijven een jaar in werking

Den Haag, WODC, 2008

Cahier 2008-9

Klein Haarhuis, C.M.

Geschilgedrag; verklaringen bij-eengebracht

Cahier 2008-8

Guiaux, M., M. Tumewu

Mediation Monitor 2008; tussenrapportage

Den Haag, WODC, 2008

Cahier 2008-7

Moolenaar, D.E.G., B. Diephuis, M. van Gammeren-Zoetewij,

S. Kalidien, E.C. Leertouwer, F.P. van Tulder

Capaciteitsbehoefte justitiële ketens 2013; beleidsneutrale ramingen

Den Haag, WODC, 2008

Cahier 2008-6

Molleman, T., m.m.v. M.J. van Sandijk

Psychometrische kwaliteit van en de verbanden tussen de gedetineerdensurvey en de BASAM-DJI; voorstudie in het kader van het onderzoek Benchmark Gevangeniswezen

Den Haag, WODC, 2008

Cahier 2008-5

Kromhout, M.H.C., H. Wubs, E.M.Th. Beenackers

Illegaal verblijf in Nederland; een literatuuronderzoek

Den Haag, WODC, 2008,

Cahier 2008-3

Kruisbergen, E.W.

Van vonnis tot DNA-profiel; procesevaluatie van de Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden

Den Haag, WODC, 2008,

Cahier 2008-2

Bogaerts, S., V. den Hartogh, L.M. van der Knaap

Onderlinge agressie en geweld van personeelsleden in een penitentiaire inrichting

Den Haag, WODC, 2008,

Cahier 2008-1

Willemsen, F.

Huiselijk geweld en herkomstland; een verkennend onderzoek naar de incidentie van huiselijk geweld en allochtone daders en slachtoffers

Den Haag, WODC, 2007,

Cahier 2007-17

Leenarts, L.E.W., L.M. van der Knaap

Motivatie te meten? Een inventarisatie van instrumenten om intrinsieke motivatie te meten bij drugsverslaafde justitiabelen
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-16

**Smit, P.R. (WODC),
P. Nieuwbeerta (NSCR)**

Moord en doodslag in Nederland 1998 en 2002-2004
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-15

**Moolenaar, D.E.G., E.C. Leertouwer, F.P. van Tulder,
B. Diephuis**

Capaciteitsbehoefte justitiële ketens 2012; beleidsneutrale ramingen
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-14

**Kleemans, E.R., C.J. de Poot,
m.m.v. S.N. Kalidien, R.F.
Kouwenberg, M. van Nassou**

Criminele carrières in de georganiseerde misdaad
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-13

Croes, M.T.

Naar een 'bruikbare rechtsorde'; bijdragen uit de sociale wetenschap
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-12

Leertouwer, E.C., F.P. van Tulder, B.J. Diephuis, M. Folkeringa, M. van Gammeren-Zoetewij (i.s.m. de Raad voor de rechtspraak)

PrognoseModel Justitiële ketens 2006: onderdelen Civiel en Bestuur – Beschrijving van het verbetertraject 2005/2006
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-11

Maas, G.C., E. Niemeijer
Gebruikers van gesubsidieerde rechtsbijstand; kenmerken, problemen en inkomenspositie
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-10

**Laan, A.M. van der, L. Vervoorn,
N. van Nimwegen, F.L. Leeuw (red.)**

Justitie en demografie: over ontgroening, vergrijzing en verkleuring – Veranderingen in bevolkingssamenstelling en de gevolgen voor Justitie
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-9

**Erp, J.G. van, E. Niemeijer,
M.J. ter Voert, R.F. Meijer (red.)**
Geschilprocedures en rechtspraak in cijfers 2005
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-8

**Knaap, L.M. van der,
G. Weijters, S. Bogaerts**
Criminogene problemen onder daders die in aanmerking komen voor gedragsinterventies
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-7

**Reitsma, J., M. Tumewu,
M. ter Voert**
Mediation monitor 2007; tussenrapportage

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-6

**Knaap, L.M. van der,
L.E.W. Leenarts, L.T.J. Nijssen**
*Psychometrische kwaliteiten van
de Recidive Inschattingschalen
(RISc); interbeoordelaars-
betrouwbaarheid, interne consis-
tentie en congruente validiteit*

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-5

**Jennissen, R.P.W., M. Blom
(i.s.m. het Centraal Bureau voor
de Statistiek)**

*Allochtone en autochtone
verdachten van verschillende
delicttypen nader bekeken*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-4

**Kulu Glasgow, I., F.L. Leeuw,
E. Uiters, R.V. Bijl**

*Integratiebeleid rijksoverheid
onderzocht; een synthese van
resultaten uit evaluatie- en
monitoringonderzoek 2003-2006*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-3

**Neve, R.J.M., M.M.J. van
Ooyen-Houben, J. Snippe,
B. Bieleman**

*Samenspannen tegen XTC;
eindevaluatie van de XTC-nota*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-2

**Kromhout, M.H.C. (red.),
A.S. van Rijn, E.M.Th. Been-
akkers, I. Kulu-Glasgow**

*Eergerelateerd geweld in Groot-
Brittannië, Duitsland en Turkije;*

*een overzicht van informatie
inzake aard, omvang en aanpak*

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-1

Memoranda

**Dijk, J.J. van, R.S. Choenni,
F.L. Leeuw**

*Analyzing a complaint database
by means of a genetic-based data
mining algorithm*

Den Haag, WODC,
Memorandum 2009-3

Dijk, J.J. van

*Entiteitreconciliatie ondanks
beperkte overlap door middel van
objectgelijkenis. Casus 'Koppelen
van persoonsgegevens zonder een
gemeenschappelijke identificatie'*

Den Haag, WODC,
Memorandum 2009-2

Brouwers, M.

*Inventarisatie civielrechtelijke
registraties*

Memorandum 2009-1

Fact sheets

**Tollenaar, N., J. van Dijk,
J.W. Alblas**

*Monitor veelplegers 2003-2006;
cijfermatige ontwikkelingen*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2009-1

Tumewu, M.

*Mediation Monitor
2008; tussenrapportage*

*over mediations buiten
doorverwijzingsvoorzieningen*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2008-5

Guiaux, M.

*Mediation Monitor Rechtspraak;
tussenrapportage 2008*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2008-4

Tumewu, M.

*Mediation Monitor het Juridisch
Loket; tussenrapportage 2008*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2008-3

**Wartna, B.S.J., K.A. Beijers-
bergen, M. Blom, N. Tollenaar,**

**G. Weijters, A.A.M. Essers,
S.M. Alma, D.L. Alberda**

*Recidivebericht 1997-2004.
Ontwikkelingen in de*

*strafrechtelijke recidive van
Nederlandse justitiabelen*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2008-2

Tollenaar, N., G.L.A.M.

Huijbregts, R.F. Meijer,

J. van Dijk

*Monitor veelplegers 2008; samen-
vatting van de resultaten*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2008-1

Beijersbergen, K.A.,

B.S.J. Wartna

*Recidive na discriminatie;
een onderzoek naar de straf-
rechtelijke recidive onder daders
van discriminatiedelicten*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-9

Weijters, G., B.S.J. Wartna

*Voorspelling van het recidive-
gevaar van elektronisch
gedetineerden*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-8

Beijersbergen, K.A.,

B.S.J. Wartna

*Recidivemeting Glen Mills; de
uitstroomresultaten van de Glen
Mills School in termen van straf-
rechtelijke recidive*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-7

Maas, G.C.

*Costs and financing of legal
assistance; key figures 2000-2006*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-6a

Maas, G.C.

*Kosten en financiering van
rechtsbijstand; kerncijfers
2000-2006*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-6

Maas, G.C.

*Gebruikers van gesubsidieerde
rechtsbijstand; inzichten in
kenmerken, problemen en
inkomenspositie*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-4

Blom, M., A.M. van der Laan

Monitor Jeugd terecht 2007

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-3

**Kulu-Glasgow, I., F.L. Leeuw,
R.V. Bijl**

*Integration policies for ethnic
minorities; a synthesis of 16*

recent evaluation studies in the Netherlands

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-2a

**Kulu-Glasgow, I., F.L. Leeuw,
R.V. Bijl**

*Integratiebeleid etnische
minderheden; een synthese van
16 recente evaluatieonderzoeken*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-2

**Laan, A. van der, M. Blom,
S. Bogaerts**

*Zelfgerapporteerde jeugdcrimi-
naliteit: risico's en bescherming*

Den Haag, WODC,
Fact sheet 2007-1

Themanummers Justitiële verkenningen

De komende themanummers zijn gewijd aan:

Jv 2, april: Actuele justitiethema's in historisch perspectief

Jv 3, mei: Justitie en politie in buitenlandse opbouwmissies

Nadere informatie bij de redactie.

Een verdiepend onderzoek naar de gebeurtenissen

Strandrellen in Hoek van Holland

E.R. Muller, U. Rosenthal, M. Zannoni, H. Ferwerda & S.D. Schaap

Prijs € 29,50

inclusief btw,
exclusief verzend- en
administratiekosten,
ook verkrijgbaar
via de boekhandel
ISBN 978-90-8974-249-0

Zaterdag 22 augustus 2009 vond het vrij toegankelijke dance-evenement Veronica Sunset Grooves plaats op het strand van Hoek van Holland. Voordat het evenement zaterdagavond begon, giste het buiten en op het evenemententerrein. In de loop van de avond waren er verschillende hevige incidenten. Tijdens de ongeregeldheden heeft de politie vele malen geschoten. Daarbij zijn verschillende (zwaar) gewonden en één dodelijk slachtoffer gevallen.

Deze uitgave bevat het verslag van het verdiepend onderzoek dat het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement en Bureau Beke hebben uitgevoerd naar de gebeurtenissen rond dit evenement.

BESTEL NU VIA WWW.BJU.NL

Bju

Boom Juridische uitgevers

Postbus 85576 | 2508 CG Den Haag | telefoon 070 330 70 33 | fax 070 330 70 30
e-mail verkoop@bju.nl | website www.bju.nl